

ЧЕТРНАЕСТИ МЕЂУНАРОДНИ НОВОСАДСКИ КЊИЖЕВНИ ФЕСТИВАЛ

THE FOURTEENTH INTERNATIONAL NOVI SAD LITERATURE FESTIVAL

26–29. август 2019. године, Нови Сад * 26th–29th August 2019, Novi Sad

Број

213/214/215

Година XIX
јул/авг./сеп. 2019
www.dkv.org.rs

ЗЛАТНА ГРЕДА

Књижевност ♦ Уметност ♦ Култура ♦ Мишљење

трис речи
the smell of the word

Ahren Warner, England * Sarah Howe, England * Tobias Burghardt, Germany * Claudia Gabler, Germany * Jona Burghardt, Argentina * Eduardo Moga, Spain * Jean-Luc Despax, France * Étienne Faure, France * Ferenc András Kovács, Hungary * István Kemény, Hungary * Endre Szkarosi, Hungary * Katalin Ladik, Hungary * Zoltán Virág, Hungary * Валентина Валентиновна, Rusia * Ефимовская, Rusia * Илья Коэлов, Rusia * Jacek Napiorkowski, Poland * Dejan Aleksić, Serbia * Irina Hardi Kovačević, Serbia * Đorđe Kuburić, Serbia * Saša Nišavić, Serbia * Alpar Lózsi, Serbia * Dragan Prole, Serbia * Vladimir Gvožden, Serbia * Kornelija Farago, Serbia * Viktor Radun, Serbia * Srđan Damnjanović, Serbia * Bojan Jovanović, Serbia * Damir Smiljanić, Serbia * Duška Radivojević, Serbia * Stevan Bradić, Serbia * Marija Šimoković, Serbia * Milica Antonijević, Serbia * Sandra Buljanović, Serbia * Miodrag Petrović, Serbia * Milan Aleksić, Serbia * Gžegoż Latušinski, Poland * Milena Aleksić, Serbia * Mirjana Marković, Serbia * Branislav Živanović, Serbia * Dragan Babić, Serbia * David Kecman Dako, Serbia * Jan Krasni, Serbia * Jovan Zivlak, Serbia * Andrea Šukara, Serbia

ДРУШТВО КЊИЖЕВНИКА ВОЈВОДИНЕ
ASSOCIATION DES ÉCRIVAINS DE VOÏVODINE * SERBIA

Braće Ribnikar 5, 21000 Novi Sad • www.dkv.org.rs • e-mail: greda.dkv@gmail.com •

www.facebook.com/InternationalNoviSadLiteratureFestival

Министарство културе Србије / Serbian Ministry of Culture * Управа за културу
Novi Sad City Council of Culture * Секретаријат за културу АП Војводине
The Department of Province of Voivodina

ISSN 1451-0715

ČETRNAESTI MEĐUNARODNI NOVOSADSKI KNJIŽEVNI FESTIVAL

Medunarodni književni festival okupiće 50 učesnika iz zemlje i sveta. Gosti iz Mađarske, Španije, Engleske, Francuske, Nemačke, Rusije...

Žan-Lik Depak / Katalin Ladik

ČETRNAESTI Međunarodni novosadski književni festival, u organizaciji Društva književnika Vojvodine, počeće večeras u Novom Sadu, a tokom trodnevnog trajanja poklonicima književnosti predstaviće se 20 pisaca iz sveta i tridesetak iz Srbije.

Među njima su i dobitnici prestižnih evropskih nagrada za poeziju - Eduardo Moga, laureat nagrade "Adonis" i "Latino" (Španija), Žan-Lik Depak, dobitnik priznanja "Artur Rembo", i Etjen For, nagrađen priznanjem "Mak Žakob" (Francuska). U fokusu ovogodišnjeg festivala, biće Aren Vorner iz Engleske i Dejan A.

"Vasko Popa".

U programima će učestvovati i Tobias Burghart (Nemačka), Katalin Ladik, Ferenc Andraš Kovač, Zoltan Virág (Mađarska), Ilya Kozlov (Rusija), Jacek Napiorkowski (Poljska), kao i pesnik Šaša Nišavić i Irina Hardi Kovačević.

Sutra će u Gradskoj biblioteci u Novom Sadu posebno biti predstavljena mađarska poezija, kroz antologiju u kojoj je zastupljeno deset pesnika, od kojih su deo Viraga. Svaki pesnik u antologiji je predstavljen sa 10 pesama Sandre Buljanović.

Među njima je i Endre Skaroši, ovogodišnji festivalski direktor. Međunarodna nagrada za književnost "Novi Sad", kao i Deže Tandori, Oto Tolnai (1940), Kata Terej i Zoltan Čehi.

Tradicionalno, Međunarodna nagrada za književnost će se u Novom Sadu u večeri 28. avgusta, a dan ranije 59. Brankova nagrada u pozorištu "Bistrov", Pozorištu mladih, Biblioteci grada, klubu "Sloboda" na Štrosmajerovoj ulici, kao i u Somboru i Sremskoj Mitrovici.

PREDSTAVILI 900 PISACA

TOKOM prethodnih 13 godina ovaj festival je postao vrlo popularan, prezentirajući veliki broj pisaca i muzičara. Međunarodni književni festival je postao jedinstvena kulturna manifestacija koja privlači velike imena svetske književnosti. Četvrtač je bio posvećen predstavljanju knjiga i autora. Uz Žan-Lik Depak i Katalin Ladik, učestvovali su i drugi pisaci, a uključujući i autora knjige "Novi Sad" - Eduarda Moga.

Među pисцима који ће наступити на овогодишњем фестивалу су и добитници престижних европских награда за поезију - Едуардо Мога, добитник награде "Адонис" и "Латино" (Шпанија), Жан-Лик Депак, добитник награде "Артур Рембо", и Етјен Фор, добитник награде "Мак Џакоб" (Француска).

Управо они су песници у фокусу овогодишњег фестивала, уз Арен Ворнер из Енглеске и Дејана Алексића, добитника награде "Васко Попа".

Поред њих, у овогодишњим програмима учествоваће и Тобиас Бурхарт (Немачка), Јона Бурхарт (Аргентина),

Endre Skaroši: Po

Laureat za "Novosti" ističe da se veoma raduje navede čitaoca na smeh, to mu budi svest o

PISCU Endre Skarošiju (67), multimedijalnu umetnicu iz Budimpešte, u sredu je umetnički direktor Međunarodnog novosadskog književnog festivala Jovan Zivlak uručio prestižnu nagradu književnost "Novi Sad", a to priznanje upotpunjeno je podugačku nisku nagradu kojima je ovenčana poezija ovog autora.

U razgovoru za "Novosti", laureat ističe da se veoma raduje svojoj prvoj nagradi u Srbiji. Le

uspomene iz Novog Sada od pre nekoliko godina

Katalin Ladik, ovih dana upotpunio je novim u

* *Osim u poeziji, iskazujuće se u muzici i slikarstvu?*

– Puno radim sa muzičarima, ali u okruženju zvučna stvar. Ako čovek pročita glasno jednu pesmu, Kada sam bio mlad puno sam svirao, bavio se jedna od druge. Prvenstveno sam pesnik, ne sam muzikom koristeći svoj glas.

* *Kako spajate poeziju i slikarstvo?*

– Kada slikamo, to je kao da zapisujemo nove umetnosti 20. veka postoje prelepe slike tih vizualnih umetnosti.

* *Dopada li vam se kada vašu poeziju doživljavaju drugi ljudi?*

– затим Катарина Вираг (Мађарска), Радослава Јаковића (Србија) и Борђе Ковачевића.

Поред велике pozornosti na ovogodišnje predstavljanje, organizator festivala, који će se održati od 26. do 29. avgusta, i na njemu će, tokom tri dana, nastupiti oko 20 pisaca iz Mađarske, Španije, Engleske, Francuske, Nemačke, Rusije, Poljske i drugih zemalja, као и тридесetak iz Srbije, који će učestvovati u više od 30 književnih i muzičkih programa.

14. Међународни новосадски књижевни фестивал

Међународни новосадски књижевни фестивал, који организује друштво књижевника Војводине, биће 14. пут одржан од 26. do 29. августа, и на њему ће, tokom tri dana, nastupiti oko 20 pisaca iz Mađarske, Španije, Engleske, Francuske, Nemačke, Rusije, Poljske i drugih земаља, као и тридесetak из Србије, који ће учествовати у

više od 30 књижевних и музичких програма.

У овом програму

антологију савремене

заступљено дванаест

(Сегедин, 1974). С

представљен са 10

и Сандре Буљановић

Песници заступљени

(1938), Ото Толнаи

Оравец (1943), Ендре

фестивалски лауреат

Ото Фењвеши (1954)

Андраш Ковач (1959)

Тот (1967), Јанош Тер

О савременој мађарској

Золтан Вираг, књижевник

Универзитету у Сегедину

Сандра Буљановић, пр

еводу говориће Мирослав

народног позоришта.

Четрнаesti put ће бити

за књижевност "Нови Сад"

августа, на Тргу младенца

додељена и 59. Бранковић

Валентиновој Јефимовић

Градској библиотеци у Новом Саду.

ЗЛАТНА ГРЕДА©

БРОЈ 213-214-215

лисӣ за књижевносӣ, умешносӣ, кулӯру и мишиљење

САДРЖАЈ

ЧЕТРНАЕСТИ МЕЂУНАРОДНИ НОВОСАДСКИ КЊИЖЕВНИ ФЕСТИВАЛ	41
THE FOURTEENTH INTERNATIONAL NOVI SAD LITERARY FESTIVAL	41
ПРОГРАМ	42
PROGRAMME	42
ОТВАРАЊЕ ФЕСТИВАЛА	42
ДОБИТНИК МЕЂУНАРОДНЕ НАГРАДЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ НОВИ САД ЈЕ МАЂАРСКИ ПЕСНИК ЕНДРЕ СКАРОШИ (1952)	42
Endre Skaroshi / Szkárosi Endre	42
ЈЕДАН ДАН ЖИВОТА / ЦРКВА (поезија)	42
Интервју са Ендреом Скарошијем	42
ИРОНИЈА ПРЕДСТАВЉА ВАЖАН ЕЛЕМЕНТ ПОЕЗИЈЕ У СВИМ ВРЕМЕНИМА	42
Interview with Szkárosi Endre	42
IRONY IS AN IMPORTANT ELEMENT OF POETRY AT ALL TIMES	42
Едвардо Мога / Eduardo Moga	42
ДОШЛА ЈЕ СМРТ... / НЕ ЗНАМ ОДАКЛЕ ДОЛАЗИШ (поезија)	43
Интервју са Едвардом Могом	43
НА ПОЕЗИЈУ СЕ ГЛЕДА КАО НА НЕРАЗУМЉИВ АНАХРОНИЗАМ	43
Interview with Eduardo Moga	43
POETRY IS SEEN AS AN INCOMPREHENSIBLE ANACHRONISM	43
Жан-Лик Деспа / Jean-Luc Despaix	43
НАШИ ГРАДОВИ ОД ДНА ДО ВРХА (поезија)	43
Интервју са Жан-Лик Деспа	43
ПОЕЗИЈА ЈЕ ДРУТО ИМЕ ЗА СУБВЕРЗИЈУ	43
Interview with Jean Luc Despaix	43
POETRY IS ANOTHER NAME FOR SUBVERSION	43
Тобиас Бургхарт / Tobias Burghardt	43
УЗВРАТИТИ ПОСЕТУ / ПРЕКО ПОЉА (поезија)	43
Валентина Валентиновна Јефимовскаја / Valentina Valentinovna	43
ИМЕНА / РЕКВИЈЕМ / ПЕТЕРБУРШКИ ВАЛС (поезија)	43
Дејан Алексић	43
НОВА ЗЕМЉА / ОД ТОГА НИЈЕ БИВАЛО СВЕТЛИЈЕ (поезија)	43
Ференц Андраш Ковач / Kovács András Ferenc	43
МЛАДОСТ ЈЕДНОГ ЈЕДНОРОГА (поезија)	43
Арен Ворнер / Ahren Warner	43
ЗДРАВО, / НЕБО ЈЕ ЗАТВОРЕНО ПУРПУРНО (поезија)	43
Интервју са Ареном Ворнером	43
ОБРАЧУН ВЛАСТИГОГ ЗАДОВОЉСТВА И МОРАЛНОГ УЖАСА	43
An Interview with Ahren Warner	43
AN FIGHTINGH OF ONE'S OWN PLEASURE AND MORAL HORROR	39

Јона Бургхарт / Jona Burghardt	44
ПЛИМА И ОСЕКА / ОПРАТИ ИСЦРПЉЕНОСТ (поезија)	44
Јацек Напјурковски / Jacek Napiórkowski	44
ГЕНЕЗИС / МОЛИТВА / ЈЕДНОРОГ / ПОВРЂЕ (поезија)	44
Харди-Ковачевић Ирина	44
ПРОЛАЗИМ КРОЗ ЛИШЋЕ, КРОЗ ТРАВУ, КРОЗ РОСУ (поезија)	44
Иштван Кемељ / Kemény István	44
НАМА У СПОМЕН / НЕМО Х / ПАД У ГРЕХ (поезија)	44
ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА ЗА ДОДЕЛУ 59. БРАНКОВЕ НАГРАДЕ КРИСТИНИ МИЛОСАВЉЕВИЋ	44
Кристина Милосављевић	44
ДИЛЕТАНТ / ЛИНИЈА 21 / УТЕХА (поезија)	44
Интервју са Кристином Милосављевић	44
КЊИЖЕВНОСТ ЈЕ ОТПОР	44
An Interview with Kristina Milosavljevic	44
LITERATURE IS RESISTANCE	44
Јован Зивлак – Симпозијум	44
КАПИТАЛИЗАМ (НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ), КЊИЖЕВНОСТ И ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ	44
Алпар Лошонц	44
ДЕТАБУИЗОВАНИ КАПИТАЛИЗАМ И КЊИЖЕВНОСТ	44
Драган Проле	44
КАПИТАЛИСТИЧКИ ПУТ У ШИЗОФРЕНИЈУ	44
Владимир Гвозден	44
ЕКОНОМСКА РОБИНЗОНАДА	44
Дамир Смиљанић	44
МЕТАМОРФОЗА ФЛАНЕРА У ЕСТЕТСКОМ КАПИТАЛИЗМУ	44
Бојан Јовановић	44
КАПИТАЛИЗАМ У ПОСТКРИТИЧКОМ ДОБУ	44
Виктор Радун Теон	44
РУЛОГА ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ У ЕРИ ДИГИТАЛНЕ...	44
Срђан Дамњановић	44
О МОГУЋНОСТИМА НЕРАЗУМЕВАЊА У КАПИТАЛИЗМУ	44
БИОГРАФИЈЕ АУТОРА	44
Борђе Кубуровић	44
ТАТОО / ДЕЦЕМБАРСКА НОЋ / КЛЕПСИДРА (поезија)	44
Славомир Нишавић	44
КАКО / ЈАВКА СА ЧАРШИЈЕ / ХВАТАЧ ДУША (поезија)	44
Етјен Фор / Étienne Faure	44
УДВОЈЕ / СА ЗИДА / ПОДРУМСКИ ПРОЗОР (поезија)	44
Иља Андрејевич Козлов / Ilya Andreyevich Kozlov	44
КОД КУЋЕ / ПРИВИЋЕЊЕ / МОЛИТВА (поезија)	44
БИОГРАФИЈЕ ПРЕВОДИЛАЦА	44
РАЗГОВОРИ СА ПЕСНИЦАМА У КЛУБУ АБСОЛУТ	44
ПРЕДСТАВЉАЊЕ АНТОЛОГИЈЕ МАЂАРСКЕ ПОЕЗИЈЕ	44
ЧИТАЊЕ СА БАЛКОНА АБСОЛУТ	44
ИЗЛЕТ НА ФРУШКУ ГОРУ	44
ЧИТАЊЕ У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ	44
МИЗИКА НА ФЕСТИВАЛУ	44

ЗЛАТНА ГРЕДА©

лисӣ за књижевносӣ, умешносӣ, кулӯру и мишиљење

Излази квартално

Издавач: Друштво књижевника Војводине, Нови Сад,
Браће Рибникар бр. 5

Главни и одговорни уредник: Јован Зивлак

Редакција: Владимир Гвозден (заменик главног уредника),
Зоран Ђерић, Алпар Лошонц, Стеван Брадић

Секретар редакције: Јони

Лектура и коректура: Јони

Design: Colight

Припрема: Car@jova

Сталини сарадници: Драган Проле, Душан Пајин, Дамир Смиљанић,
Михај Љуга, Драган Бабић, Корнелија Фараго, Милица Станковић,
Бранислав Живановић

Телефон редакције: 021-6542-431 и 021-6542-432

Интернет: www.dkv.org.rs

E-mail: zlatnagreda@neobee.net

Текући рачун: 340-2030-48, Ерсте банка

Рукописи се примају до 20-ог у месецу за наредни број.
Пожељно је да се доставе на CD-у или на e-mail у програму
Word for Windows, тајмс кирилица.

Рукописи се не враћају.

Прештампавање, фотокопирање, у деловима или у целини, репродуковање или јавно коришћење објављених текстова без сагласности листа и аутора подлеже закону о ауторском праву и праву интелектуалне својине.

Лист је бесплатан за чланове ДКВ.

Дистрибуција: Ладуна, Змај Јовина 3, Нови Сад; Мала велика књиџа, Игњатија Павлаца 4, Нови Сад; Кафе-књижара Нублу, Жарка Зрењанина 12, Нови Сад; Кафе Изба, Железничка 4, Нови Сад; Вулкан, ТС Mercator, Булевар ослобођења 102, Нови Сад; Делфи – Књижара СКП, Краља Милана 48, Београд; Zepter Book World, Краља Петра I 32, Београд; Салон књиџа – клуб читалаца "Књиџа и ми", Цетињска 6, Београд; Вулкан, ТС Delta City, Јурија Гагарина 16, Нови Београд; Књижара Teatipar, Трг Слободе 7, Зрењанин; Делфи, Вождова 4, Ниш; Ладуна, Градско шеталиште ББ, Чачак; Ладуна, Краља Петра I 46, Крагујевац; Градска књижара Данило Киши, Трг Републике 16, Суботица

Штампа: Сајнос, Нови Сад

Средства за објављивање листа обезбедили су Министарство културе Републике Србије, Покрајински секретаријат за културу АП Војводине и Управа за културу града Новог Сада.

Лист је уписан у регистар јавних гласила Решењем Министарства правде и локалне самоуправе Републике Србије број 651-01-244/2001-09 од 22. 8. 2001. године.

ISSN 1451-0715

ЧЕТРНАЕСТИ МЕЂУНАРОДНИ НОВОСАДСКИ КЊИЖЕВНИ ФЕСТИВАЛ

26–29. avgust 2019 * Novi Sad * Друштво књижевника Војводине * Србија * Браће Рибникар 5, 21000 Нови Сад
zlatnagreda@neobee.net * www.dkv.org.rs * +381 21 6542 432

Гости четрнаестог међународног књижевног фестивала најистакнутији савремени мађарски песници

На Фестивалу учествују добашњици престижних европских награда за поезију;
награде Артур Рембо Жан Лик Деса и награде Адонис Едуардо Мога

Четрнаesti Међународни новосадски књижевни фестивал поред великог броја песника из земље и иностранства посебно представља мађарску поезију

Међународни новосадски књижевни фестивал је за тринаест година представио преко 900 песника и књижевника (од прозних писаца до критичара и филозофа), преко 150 преводилаца, око 150 музичара, обликујући се као један од најкавалитетнијих књижевних дугађаја у Србији и у региону. Сваке године фестивал окупља од 1500 до 2000 посетилаца, представљајући Нови Сад као град изузетне књижевне културе.

Фестивал ће се одржати од 26. до 29. августа.

Места одржавања су била: Позориште младих, Библиотека града Новог Сада, Клуб Абсолут, балкони у Змај Јовиној, Сремска Митровица.

Око 20 страних писаца (из Мађарске, Шпаније, Енглеске, Француске, Немачке, Русије, Пољске, и др) и преко 30 из Србије наступило је у средишњим програмима Фестивала. У процес је било укључено 15 преводилаца, а учествовало и око 30 музичара. Гост фестивала била је Мађарска.

Мађарска поезија је представљена у Градској библиотеци у Новом Саду. Антологија савремене мађарске поезије (дванаест песника) у избору Вирага Золтана (Сегедин, 1974). Сваки песник у антологији је представљен са 10 песама у преводу Марије Шимоковић и Сандре Буљановић Симоновић. Песници заступљени у антологији су: Dezső Tandori (1938), Ottó Tolnai (1940), Katalin Ladik (1942), Imre Oravecz (1943), Endre Szkárosi (1952), Ottó Fenyvesi (1954), Tibor Zalán (1954), Ferenc András Kovács (1959), István Kemény (1961), Krisztina Tóth (1967), János Térey (1970), Zoltán Csehy (1973).

Песници који су наступили на Фестивалу су: Ahren Warner (Енглеска), Tobias Burghardt (Немачка), Jona

Burghardt (Аргентина), Eduardo Moga, награда Адонис и Латино (Шпанија), Jean-Luc Despax, добитник награде Артур Рембо и Étienne Faure, добитник награде Мак Жакоб (Француска), Ferenc András Kovács (1959), Virág Zoltán (Мађарска), Валентина Јефимовска, Иља Колзов (Русија), Jacek Napiorkowski (Пољска) и песници из Србије Дејан Алексић, Ђорђе Кубурић, Саша Ниншавић и Ирина Харди Ковачевић.

Симпозијум је био посвећен теми *Интелектуалац, кийтализам, књижевност*. Учествовали су: Алпар Лошонц, Драган Проле, Владимир Гвозден, Виктор Радун, Срђан Дамњановић, Бојан Јовановић, Дамир Смиљанић.

Дијалошко представљање писаца одржано је у кафују Абсолут у Змај Јовиној улици. Разговоре су водили критичари и преводиоци Душка Радивојевић, Сандра Буљановић Симоновић, Виктор Радун и Милица Антонијевић.

Четрнаести пут је уручена Међународна награда за књижевност Нови Сад. У оквиру фестивала додељена је 59. Бранкова награда у Градској библиотеци у Новом Саду.

Песници у фокусу на Фестивалу били су Ahren Warner, Eduardo Moga, награда Адонис и Латино (Шпанија), Jean-Luc Despax, добитник награде Артур Рембо и Étienne Faure, добитник награде Мак Жакоб (Француска) и песник из Србије Дејан Алексић, добитник награде Васко Попа.

На завршној вечери 28. августа уручена је награда фестивала Нови Сад.

На фестивалу током три дана одржано је преко 30 књижевних и музичких програма.

Репрезентативни избор ауторских прилога, од поезије до критичких радова, реализованих на Фестивалу, биће објављен у две свеске Златне греде.

Садржајан Каталог фестивала, плакате, заставе. Фестивал ће бити представљен на сајту ДКВ и на Фејсбуку.

Фестивал у пуној мери остварује своје циљеве омогућујући проширивање и богаћење културних веза са светом.

Због финансијских потешкоћа трајање Фестивала је смањено на три дана, одустало се од слем такмичења, а уручење Бранкове награде ће бити одржано у Новом Саду.

Фестивал је добио помоћ од Министарства културе Републике Србије, скромну помоћ Градске управе за културу Новог Сада и Покрајинског секретаријата за културу и поред чињенице да је проглашен од стране Европске асоцијације уметничких фестивала изузетним уметничким фестивалом.

THE FOURTEENTH INTERNATIONAL NOVI SAD LITERARY FESTIVAL

26th – 29th August 2019

Association of Writers of Vojvodina * Serbia

Braće Ribnikar 5, 21000 Novi Sad

zlatnagreda@neobee.net * www.dkv.org.rs

+381 21 6542 432

The Fourteenth International Novi Sad Literary Festival is going to be held in Novi Sad, from 26th to 29th August 2019.

The International Novi Sad Literature Festival is the biggest and brightest in Serbia. Featuring contemporary poets, novelists and critics, the Festival lasts for 3 days filled with literature. It includes readings, performances, exhibitions, music and a wonderful atmosphere.

This is a literature festival featuring poets and critics who represent and promote contemporary literature. More than 900 writers from Serbia and abroad participated in the previous thirteen Festivals, and the impressions of all the participants were very good. They were all satisfied with their stay in Novi Sad and the program of the Festival (participants were from England, France, Ireland, Russia, Germany, Mexico, Colombia, Bulgaria, Spain, Ukraine, Italy, USA, Austria, Switzerland, Norway, Hungary, Sweden, Czech Republic, Portugal, Poland, Croatia, Slovakia, Montenegro, Romania, Turkey, Sudan, Bosnia, Denmark, Nigeria, Morocco etc.).

The program of the Festival includes afternoon and evening readings and discussions at various venues throughout the city, as well as visiting other towns in Serbia. The readings represent national literatures, groups of authors or single authors. The main event is the evening reading on Youth Theater, City library of Novi Sad, Caffe Absolut, Trg mladenaca etc.

Every year, a symposium is held to discuss important contemporary literary themes. This year's theme is The capitalism, intellectuals and literature.

For the ninth time, Festival will welcome a guest country for the purpose of more complete representation of that country's contemporary poetry. This year, the guest of the Festival is Hungary with prestigious authors who will read their poetry at the Festival. We will publish an anthology of contemporary Hungarian Poetry (twelve poets).

The participants will visit the monasteries on Fruška Gora (a mountain near Novi Sad).

Novi Sad is the capital of the Province of Vojvodina and the second biggest city in Serbia. Its population is over 450,000. It is an important economic, culture and university centre. The centre of the city was built during the 18th and 19th century, and on the opposite bank of the Danube, there is a magnificent fortress built in the 17th century. The monasteries on Fruška Gora were built in the period from the 14th to 18th century. A small town of Sremski Karlovci is situated on Fruška Gora.

CITY OF NOVI SAD

ЧЕТРНАЕСТИ МЕЂУНАРОДНИ НОВОСАДСКИ КЊИЖЕВНИ ФЕСТИВАЛ

THE FOURTEENTH INTERNATIONAL NOVI SAD LITERATURE FESTIVAL

26–29. август 2019. године, Нови Сад • 26th–29th August 2019, Novi Sad

Међународна књижевна награда Нови Сад
International Literary Award of Novi Sad
Бранкова награда / Branko's award
Симпозијум Истелектуала, књижевност
и капитализам
Symposium The intellectual, literature
and capitalism
Awarding the best young poet in Serbia
Трг младенца / Square newlyweds

THE SHIP THEATRE Belgrade quay
Градска библиотека Нови Сад /
City Library of Novi Sad
Club Absolut in Zmaj Jovina street
Клуб Абсолут у Змај Јовиној улици
BALCONY ABSOLUTE
IN ZMAJ JOVINA STREET
Позориште младих / Theatre of Youth
Савремена мађарска поезија у фокусу

*мирис речи
the smell of the word*

Ahren Warner, England • Sarah Henning, Canada • Marko Kostić, Serbia • Claudia Gabler,
Germany • Jona Burghardt, Argentina • Mirela Četković, Serbia • Bojan Jovanović, Serbia • Pax, France •
Étienne Faure, France • Ferenc Andras, Hungary • Péter Szabó, Hungary • Péter Tóth, Hungary •
Endre Szakáros, Hungary • Katalin Léda, Hungary • Zoltán Ábrahám, Hungary •
Валентин Симоненко, Russia • Edouard Kossak, France • Юрий Кеслов, Russia
• Jacki Chappell, UK • Małgorzata Kowalczyk, Poland • Diana Aleksić, Serbia • Božidar Kovačević, Serbia •
Dorde Kubat, Serbia • Šaša Nižavčić, Serbia • Љубиша Ђорђевић, Serbia • Dragan Prole, Serbia
• Vladimir Svetozar, Serbia • Kornelija Faragić, Serbia • Mihailo Radun, Serbia •
Srdan Damjanović, Serbia • Bojan Jovanović, Serbia • Damjan Simjanović, Serbia •
Serbia • Duška Radičević, Serbia • Stevan Bradlić, Serbia • Lazar
Simoković, Serbia • Milica Antonijević, Serbia •
Sandra Buljanović, Serbia • Miodrag Petrović, Serbia • Milan Aleksić, Serbia
• Grzegorz Łatusiński, Poland • Milena Aleksić, Serbia •
Mirjana Marković, Serbia • Branislav Živanović, Serbia
• Dragan Babić, Serbia • David Kecman Dako, Serbia • Jan Krasni, Serbia •
Jovan Zivlak, Serbia • Andrea Šukara, Serbia

EUROPE FOR FESTIVALS
FESTIVALS FOR EUROPE
EFFE LABEL 2019-2020

ДРУШТВО КЊИЖЕВНИКА ВОЈВОДИНЕ
ASSOCIATION DES ÉCRIVAINS DE VOIVODINE • SERBIA

Braće Ribnikar 5, 21000 Novi Sad • www.dkv.org.rs • e-mail: greda.dkv@gmail.com • +381 21 6542 432

www.facebook.com/InternationalNoviSadLiteratureFestival

Министарство културе Србије / Serbian Ministry of Culture • Управа за културу Новог Сада /
Novi Sad City Council of Culture • Секретаријат за културу АП Војводина /
The Department of Province of Voivodina

The Serbian Romanticism started in Sremski Karlovci and Novi Sad, and lasted from 1847 till 1870. It was led by poet Branko Radičević and, after him, Jovan Jovanović Zmaj and Laza Kostić. The objectives were to promote the language reform of Vuk Karadžić who modernized Serbian language and introduced the vernacular Serbian into literature, anticlassical rebellion and introduction of a new sensibility and aesthetics into Serbian literature.

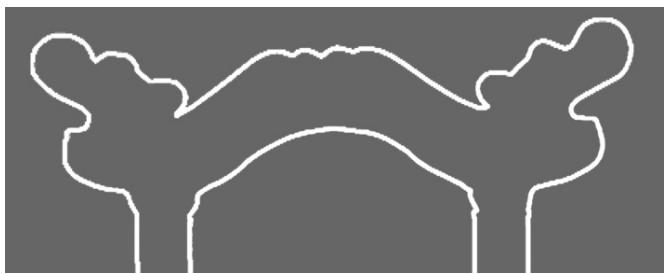
In Novi Sad, besides ethnic Serb majority, there are representatives of several ethnic groups, the biggest of which are Hungarians. They too have educational, cultural and informative institutions.

During the Festival, a ceremony of awarding the prize Branko's award to the Young Serbian poet of the Year will be held in City Library of Novi Sad.

Every year, International Literary Award Novi Sad is given to a world-renowned living poet or novelist for his poetic oeuvre or life achievement in the field of poetry (Christoph Meckel, Jean-Pierre Faye, Ben Okri, Sean O'Brien, Lyubomir Levchev, Kathrin Schmidt, Krzysztof Karasek, Mircea Cartarescu, Antonio Deltoro, Guy Goffette, Thomas Boberg, Johan Jönson and José Ángel Cilleruelo).

The Festival is supported by Serbian Ministry of Culture, The Department of Culture of Province of Vojvodina and Novi Sad City Council.

International jury of EFFE and EFFE Hubs awarded the International Novi Sad Literary Festival "EFFE Label 2019–2020" as a manifestation that fulfills the high criteria that place it in the community of exceptional European art festivals.

ПРОГРАМ

ЧЕТРНАЕСТИ МЕЂУНАРОДНИ НОВОСАДСКИ КЊИЖЕВНИ ФЕСТИВАЛ

26–29. август 2019, Нови Сад

26. август, понедељак

12,00

Брод ТЕАТАР, Београдски кеј
Конференција за медије

Јован Зивлак; Владимир Гвозден (Србија),
Жан-Лик Деспа (Француска), **Арен Ворнер**
(Енглеска), Дејан Алексић (Србија)

18,00

Клуб Абсолут, Змај Јовина улица – интервјуи
Едуардо Мога (Шпанија), **Арен Ворнер** (Енглеска)

19,30

БАЛКОН АБСОЛУТ, ЗМАЈ ЈОВИНА улица
Едуардо Мога (Шпанија), **Арен Ворнер** (Енглеска),
Тобијас Бургхардт (Немачка), Жан-Лик Деспа
(Француска), Валентина Валентиновна Јефимовскаја
(Русија), Ференц Андраш Ковач (Мађарска),
Дејан Алексић (Србија)

ОТВАРАЊЕ

Позориште младих

21,00

Едуардо Мога (Шпанија), Ференц Андраш Ковач
(Мађарска), Дејан Алексић (Србија), Валентина
Валентиновна Јефимовскаја (Русија), **Арен Ворнер**
(Енглеска), Тобијас Бургхардт (Немачка),
Жан-Лик Деспа (Француска)

27. август, уторак

9,00

Градска библиотека Нови Сад, Дунавска 1
Награда најбољем младом песнику до 29 година
за прву песничку књигу објављену на српском језику
– 59. Бранкова је најзначајнија награда за младе
песнике у Србији. Свечност уручења награде
подржава Градска библиотека у Новом Саду.

Гост свечаности добитник награде Нови Сад
Ендре Скароли (Мађарска)

10,30

Београдски кеј
Полазак аутобуса за обилазак манастира
на Фрушкој гори

18,00

Градска библиотека Нови Сад, Дунавска 1
Савремена Мађарска поезија у фокусу
Ендре Скароли (1952), Ференц Андраш Ковач
(1959).

О мађарској поезији говори приређивач: Золтан
Вираг (Мађарска), књижевни критичар, професор
на Универзитету у Сегедину и Марија Шимоковић
и Сандра Буљановић преводиоци.

Поезију у српском преводу говори – Предраг
Момчиловић Моца, глумац Српског народног
позоришта у Новом Саду.

21,00

Позориште младих
Јона Бургхардт (Аргентина), Иштван Кеменј
(Мађарска), Ирина Харди Ковачевић (Србија),
Јацек Напјурковски (Польска), Добитник Бранкове
награде.

28. август, среда

Градска библиотека Нови Сад, Дунавска 1

10,00 – 13,00 и од **15,00 – 17,30**

Симпозијум

Капитализам, интелектуалац и књижевност:
Алпар Лошонц, Драган Проле, Владимир Гвозден,
Срђан Дамњановић, Бојан Јовановић,
Дамир Смиљанић, Виктор Радун.

18,00

Клуб Абсолут у Змај Јовиној улици – интервјуи
Ендре Скароли, Жан-Лик Деспа, Јацек
Напјурковски (Польска)

19,30

БАЛКОН АБСОЛУТ, Змај Јовина улица
Иља Козлов (Русија), Ђорђе Кубурић (Србија),
Саша Нишавић (Србија), Етјен Фор (Француска), Ја-
цек Напјурковски (Польска), Ирина Харди
Ковачевић (Србија)

Позориште младих

21,30

Иља Козлов (Русија), Ђорђе Кубурић (Србија),
Саша Нишавић (Србија), Етјен Фор (Француска)

22,00

Међународна награда Нови Сад. Добитник награде
Ендре Скароли (Мађарска)

***

Главни програми ће се одржавати у "Позоришту
младих", Игњата Павласа 4 и 8 (Theatar of juth)

PROGRAMME

THE THIRTEENTH INTERNATIONAL NOVI SAD LITERATURE FESTIVAL

26th–29th August 2019, Novi Sad

Monday, 26th August

12,00

THE SHIP THEATAR, Belgrade quay

Press conference

Jovan Zivlak; Vladimir Gvozden, Serbia; Jean-Luc Despax (France); **Ahren Warner** (England), Dejan Aleksić (Serbia)

6,00 pm

Club Absolut in Zmaj Jovina Street – interviews
Eduardo Moga (Spain), **Ahren Warner** (England)

7,30 pm

BALCONY ABSOLUT
IN ZMAJ JOVINA STREET
Eduardo Moga (Spain), **Ahren Warner** (England),
Tobias Burghardt (Germany), Jean-Luc Despax (France),
Valentina Valentinovna Jefimovskaja (Russia), Kovács András Ferenc (Hungary), Dejan Aleksić (Serbia)

Trg mlađenaca

9,00 pm

Opening

Eduardo Moga (Spain), Kovács András Ferenc (Hungary),
Dejan Aleksić (Serbia), Valentina Valentinovna Jefimovskaja (Russia), **Ahren Warner** (England),
Tobias Burghardt (Germany), Jean-Luc Despax (France)

Tuesday, 27th August

9,00 am

City Library of Novi Sad, Dunavska 1

Awarding the best young poet in Serbia – Brankova nagrada (Branko's Award), 59. time. Brankova nagrada is the most important poetry prize in Serbia for young poets.

The ceremony is supported by the

**Guest of the Programme: winner of Literary award
Novi Sad Szkárosi Endre (Hungary)**

10,30 am

Belgrade quay

Bus departure to Monastres of Fruska gora

6,00 pm

City Library of Novi Sad, Dunavska 1

Contemporary Hungarian poetry in focus

Endre Szkárosi (1952), Kovács András Ferenc (1959)
About hungarian poetry speaks: Zoltán Virág (Hungary), literary critic, professor on the University of Szeged, Marija Simokovic and Sandra Buljanovic translators
Poetry in Serbian is read by Predrag Momčilović-Moca, actor of Serbian national theatre of Novi Sad
Simultaneous translation provided

9,00 pm

Theatar of the Juth

Jona Burghardt (Argentina), István Kemény (Hungary), Irina Hardi Kovačević (Serbia), Jacek Napiórkowski (Poland), Winner of the Branko's Award

---

Wednesday, 28th August

City Library of Novi Sad, Dunavska 1

10,00 am – 1,00 pm and 3,00 pm – 5,30 pm

Symposium

The capitalism, intellectuals and literature.

Alpar Lošonc, Dragan Prole, Vladimir Gvozden, Srđan Damnjanović, Bojan Jovanović, Damir Smiljanić, Viktor Radun

6,00 pm

Club Absolut in Zmaj Jovina Street – interviews

Ferenc András Kovács,
Jean-Luc Despax

7,30

BALCONY ABSOLUTE
IN ZMAJ JOVINA STREET

Илья Козлов (Россия), Ђорђе Кубурић (Сербия),
Саша Нишавић (Сербия), Этьен Фор (Франция), Яцек Напіорковський (Польша), Кемény Иштван (Венгрия),
Ирина Харди Ковачевич (Сербия)

Theatar of juth

8,30 pm

Илья Козлов (Россия), Ђорђе Кубурић (Сербия),
Саша Нишавић (Сербия), Этьен Фор (Франция)

10,00 pm

International Literary Award of Novi Sad.

Winner of the award **Szkárosi Endre** (Hungary)

***

Main programs will be held in "Pozorište mladih", Ignjata Pavla 4 (Theatar of juth)

Отварање фестивала

26. 08. 2019, Позориште младих 21,00 сат

Јован Зивлак

Озбиљан разговор се заснива на разумевању услова, процедура, продуктивности... различитих дискурса, као и њихових предмета; од поезије, теорије до историје. Зато је нужно да створимо услове за отвореност према светским знањима, разумевању, тумачењу као опстанку, да схватимо из којих основа друштвености, културе долази моћ обликовања, стварања, из којих мотивација, па и кад истражујемо и политичко, национално и моћ и рат и насиље и институције... Сматрам да без поезије, теорије, без реалних и сложених знања историје нема анамнезе, нема увида о томе шта смо били и шта то може да нас подучи о будућим и актуелним гестовима.

Саморазумљивост је лењост разума, која производи или краткотрајне добитке или погубне митологизације. Без врхунске интелигенције, без увида у врхунска остварења креативне културе и уметности немамо изгледе да преживимо – као са основом која нам може отворити могућности или да се прилагодимо или да нађемо сопствени оптимални одговор на изазове света, на изазове моћи, на изазове технонауке као кључне, као одлучујуће у овом добу.

Требало би да разумемо да је овај Фестивал један од гестова који нас чини приправним да стојимо пред отвореним питањима нашег времена.

Милан Ненадић

Ову кратку беседу ваља изговорити у славу речи, у славу говора, у славу језика, свих језика којима се служи човек од постања. Ваља изрећи похвалу песничком језику и преводиоцима поезије. Ко се не бави речима тај не може да појми сласт плодова које нам дарује песничка реч. Али ваља, баш због тога, признати да је реч пре свега велика одговорност, а песничка реч је судбина човекова у највишем смислу тог значења. То знамо и из Библије која нас подсећа да је реч била у почетку, да је била у Бога и да је реч заправо сами Бог. Феномен именовања свега на свету, видљивог и невидљивог, појмљивог и непојамног – почива у дну сваке речи, у дну сваке песничке сузе. За све ове године такозваног бављења речима дошао сам до сазнања да бих погледом могао да прогорим хартију тражећи праву реч за оно место које сам јој наменио у некој песми. Та реч понекад хоће, а некад неће и неће. Некад то иде брзо и лако, уз убрзан рад срца. Ко пише поезију, најбоље зна шта значи тргнути се из сна и по мраку, не палећи светло, записати реч коју дуго тражиш а онда се она сама јави, баш она дуго тражена. Чудним путевима долази на право место, као владарка, као ударац судбине, као сама судбина. Зато је и у небеској хијерархији песник поред самог творца, да је замало творац. То је скопчано са силним одрицањем, до самог поништења сопственог постојања. Приношење живота на олтар поезије скопчано је ка чудесима, радостима и тугама, чак трагичним исхо-

дима. Приложити све на олтар поезије, свега се одрећи да би се нешто дало, да би се како тако заскочио судњи час, да би се у зидове бескраја уклесало сопствено име, једна песма, један стих, да би се некако заскочила, заварала смрт. Из обостраног сагоревања песник је знао признати да "моје песме траже моју главу". То је милост и немилост обостране страсти.

На крају нешто о самом Фестивалу поезије и човеку који је дошао на идеју да га тако назове. По томе је јединствен Јован Зивлак и јединствено славље речи. Важно је знати да је Нови Сад, давно назван Српском Атином, сада добио и атрибут града културе, постао познат баш по окупљању песника и преводилаца. Вишезичност је судбина ове географије.

Песничка реч је увек значила и зрачила, значи и да-нас ако се сетимо да се због ње могла изгубити и глава, а само су песници имали државе и гордости да кажу у лице окоштале и немиле стварности да за своје речи одговарају једино богу. Песник је господар речи, господар чудесног и залудног сјаја.

Песници знају да су "чуђење у свету", али да су и "шиљак жртвован у маси" као што преводиоци знају да незајажљиви властодршци и тирани могу да започну рат, али без преводилаца не склапа се мир.

Поздрављајући вас све, посебан поздрав посебним гостима, песницима из суседне Мађарске, из тог језика долази Петефи Шандор, Ади Ендре, Пилински Јанош и толики други чије сам песме читао са уживањем, као заљубљеник у поезију осећам се хендикепирано због језичке баријере: велике песме, у том сам убеђен, најбоље је знати у оригиналу, напамет.

Може вам се учинити да су моје речи патетичне, али су такве зато што је и песнички језик подгрејан језик и бар за дебљицу жилета узвишенји од обичног говора! Пријатно вам било у Новом Саду.

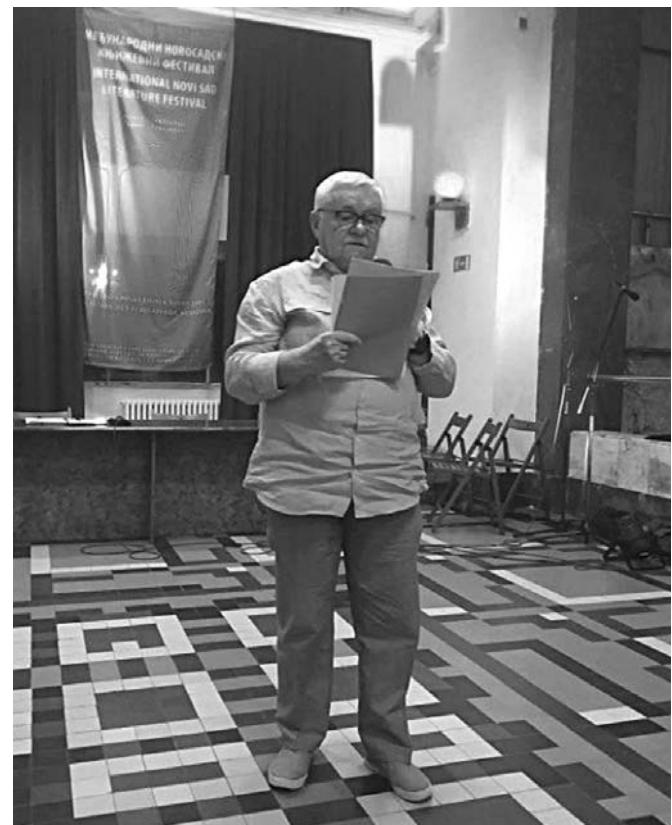
*

Ласло Вегел / Végel László

*Q*раги пријатељи и драге колеге, ових дана имао сам интензивно дописивање са Слободаном Шнајдером, аутором сјајног романа *Доба мједи*, и размишљајући о нашем времену у којем стварамо и живимо написао сам да је можда Крлежа живео у опаснијим временима него ми, али је сасвим сигурно, да ми живимо у подмуклијим временима.

Дошла су времена на које нисмо рачунали.

Пре две деценије смо помислили на то, да прва жртва слободе ће бити поезија. Веровали смо да слобода не мора да пева, као што су песници певали о њој, довољна је слободу проживети. Биле су то они оптимистични дани Европе, када смо се са извесном тугом надали, да ће поезија бити строго приватна ствар, исповест о интими душевног живота, луксуз изабраних несрћеника, који са својом кривицом нису нашли своје место под небом. У јавности више није дискутовало страстично о поезији, велики издавачи су издавали књиге поезији више због неке наслеђене обавезе, а такозвани мали издавачи због пркоса духу времена.

Десило се да је слободарска утопија надокнадила поезију.

Није била то једина илузија, вероватно ни најважнија, која је већ у првој деценији XXI века пропала. Ново време разочарало је старе наде.

А у јавном животу све више се говори о аутократској власти. Овом приликом међутим нећу говорити о политици, јер је поезија увек знала да се одупре силама политике. У томе има вековног искуства, и сигуран сам да није заборавила своју прошлост.

Међутим уз традиционалну политику више се појављавала једна друга сила, а то је борба за људску душу, која увела терор над маштом и над сновима. Бојим се, да се приближавамо времену када више нећемо имати тајне. Није само политичка слобода у опасности, него се и машта поробљава. Више ни снови нису наши. Дигитална ера отвара велике и нове могућности, међу њима и неке заиста величанствене, али тражи своју цену: уништава приватност, све више жели да укори људску машту, и то пре свега тако да уместо стварности нуди псеудо-стварност, односно симулацију стварности.

Стварност постепено, често неприметно нестаје.

Живимо у чудном вакууму.

Поезија је пред избором: или да лута међу симулацијама или да поново пронађе стварност, која ће инспирисати незаробљену машту.

Овај избор је најтежи. По многима је немогућ, а по другима то је тај нови песнички изазов, у коме се поезија мења – да би опстала.

Можда је то немогуће, али песницима не преостаје ништа друго него да покушају оно што је немогуће.

У томе Вам желим много успеха на новосадском међународном фестивалу.

Ендре Скароши

Добитник Међународне награде за књижевност *Нови Сад је мађарски песник Ендре Скароши (1952)*

Четрнаesti пут се додељује Међународна награда за књижевност – Нови Сад, са уважавањем књижевности у откривању и сведочењу о размерама човека, његових разлика и свести и његове дијалошке и културне етике, са заступањем књижевности као поља истраживања и обнављања њене улоге у свету људске историје.

Ендре Скароши (Endre Szkárosi, Будимпешта, 1952) песник, преводилац, критичар, историчар књижевности, интермедијални уметник, предавач. Похађао је мађарско-италијански одсек Филозофског факултета ЕЛТЕ. У почетку је био члан редакције *Mozgó Világ*, и након што је дошло до легендарног слома, радио је као сарадник *Lapkiadó*-а. Средином 1980. тих био је предавач на сегединском ЈАТЕ-у, 1994. већ ради као сарадник Катедре за италијански језик, на којој је и сада професор. Између 1986. и 1992. Уређује часопис *Új Hölgyfutár* који је био штампани форум мађарске паралелне културе, авангардне књижевности и уметности, односно живи позоришни форум. Познати је учесник самосталних и групних изложби, међународних књижевно-уметничких фестивала. Сарађује са различитим оркестрима и уметничким формацијама, издаје плоче (на пример: *Konektor*, *Towering Inferno*, *Spiritus Noister*). Добио је више значајних међународних награда и признања. Остварења су му преведена на многе језике, међу осталима на енглески, француски, језик, односно на истим језицима је заступљен у антологијама. На италијанском језику му је изишла и самостална збирка.

Архитектоника песама Ендреа Скарошија, који заједно са Каталин Ладик, већ дуги низ година учествује у бројним неоавангардним настојањима, заједничким савременим експерименталним музичким, ливе акт итд. продукцијама звуковне поезије, уметности акције, одређујућа је консталација, у којој се не може

респективати епизодична течност распаравања прошлости, близки савез преломних тренутака. Циљном таблом артистичног испољавања, често постају хоризонт актуелне политике, као и сентиментални и носталгични лажни патос. Цитираност која буди привид черупања артистичног говора, спарује се са гестовима који извргавају руглу покретачке полуге начела ауторитативног, оспоравају метафизички алиби власти, не жеље да се оправдавају. Редундантне форме саопштавања, непесничке фактуре панела свакодневне употребе језика, нарочито су варљиве, јер музикални ослонци, ритмичке основе, систем ритма и мере, начност компоновања и поштовање правила, ни у чemu не бивају окрњене. Могућност рехабилитације вредности, долази у центар, тако што субјект који, преко самооткривања и аутоликвидације тражи сигурност или нема намеру да је постигне по сваку цену, залог виталности проналази у константном кретању. Његова оријентација филозофије битка, проналази све више и више начина за егзотизацијом банаљних и шаблонских ситуација. Док успут, променљивим звучним колажима, блескањем слика, испуњава космос афористичности и манипулативне аутобиографичности. Оцртавајућа језичка атрактивност, фономорфографски стилистичка прошараност, као и медијална интеграција, чине вероватним да се дешава сценско постављање, архетипизација и парафразирање брижљиво одабраних топоса, меморијских отисака и визуелних апстракција. Естетски елементи дејства асоцијацијских слика, које ковитлају асоцијативну динамику, строфичне формације, оперишући допунама и одмицањима који мењају ритам, иницирају заједничко функционисање на више нивоа, нумеричке, геометричне и граматичке слојевитости. Доказујући, да је додатни доживљајни улог ове поезије, њен истински изазов "управо атавистичка драма, уједно осетљиве текстуре, контрадикторности између не-само-разумне основне јединице и њеног карактера који упућује на интелигенцију *phoné-a*".

Међународну награду за књижевност – Нови Сад додељује Друштво књижевника Војводине Међународног новосадског књижевног фестивала.

Жири у саставу Јован Зивлак, председник; Владимира Гвозден, Вираг Золтан донео је једногласну одлуку да се Међународна награда за поезију – Нови Сад за 2019. годину додели

Ендре Скарошију / Szkárosi Endre, Мађарска

истакнутом мађарском песнику, за допринос савременој поезији.

Награда се састоји из дипломе и новчаног износа.

Жири одаје пуно поштовање Скарошијевом пеничком делу и његовој неспорној етици.

У Новом Саду, 28. 9. 2019. године

Жири награде:
Јован Зивлак, председник;
Владимир Гвозден, члан
Вираг Золтан, члан

ЕНДРЕ СКАРОШИ SZKÁROSI ENDRE

ЈЕДАН ДАН ЖИВОТА

Држао сам данас у руци новине, пријатељу.
Читао сам на пример о једном срећнику,
који је успешно решио неки задатак.
И мада је давеж био депресиван,
Ипак сам морао да се насмејем –
предамном се створила слика:
излио му се мозак из једних кола,
јер ни помислио није да се семафор
баш тада вратио на зелено.
Гомила ликова је само стајала и гледала –
Прво су му осматрали баш главу.
(Гонетали су, није ли дошао из централе партије)
Но, листајмо даље.

Гледао сам данас један филм, пријатељу.
Народна армија је управо добила рат,
гомила ликова није ни смела да гледа,
а ја сам само звиждукао,
јер сам већ читao истo ovo u некoj књизи.
Но, листајмо даље.

Слушао сам данас вести, пријатељу.
Брбљали су о неких четири хиљаде чудних рупа у
Хајду-Бихару,
и мада су биле мајушне,
ваљало их је појединачно побрајити.
Али сад бар знају колико је рупа потребно,
да попуне парламент.
Но листајмо, ударажмо темеље даље.

ЦРКВА

моја рацветала ружо
са капљом росе на листу
сјај је на твом лицу
у дубини твојих дојки – сeme

знојни јастук мог језика
натегнута купола твојих уста
твој врели гроб
стравична држава

о склиске тајне углове твоје
спотиче се небо
на моје видеће очи
понор се обрушава

МОНРО КОЈА ТОНЕ

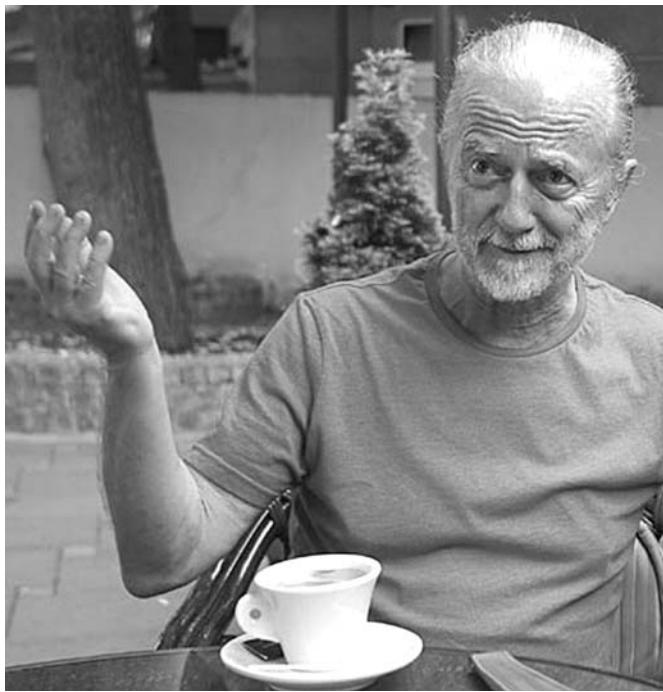
Каква је била њена монровштина
не знам
ал знам да су пољане монро
kad тонућем лету су рам.

какав јој био wc
не знам ни сам
ал јесењи ветар ме пушта
док опраштам се, знам

каква јој била гуза
ни то сад не знам
ал осећам топли ми дланови
ако на њеној гузи глаткој
топли јој гузови у глатким ми длановима
kad топли јој хлебови глатка јој бедра
топли јој хлебови глатки јој гузови
топли ми дланови глатки јој хлебови
глатки ми дланови топла јој недра
глатки јој чорбуљак kad топли су гузови
глатка јој недра топле јој чорбице
топли ми хлебови глатки јој гузови
топли јој гузови
топли јој гузови

КАВАФИ КАЖЕ

У канцеларији радим.
У редовном радном времену шкрабам упутства,
која дају други против других,
дакле део сам једног механизма,
који није заинтересован за себе самог.
Те ми тако не узимају за зло,
када сам неиспаван,
јер сам ноћу поред воштане свеће шкрабао
о неким лимесима и Александрији
најзад кога занима – или онако искрено –
један хомосексуалац.

ЛАГАН

узми то с лакоћом
дечак сам неспретан
појми с лакоћом
и не питај зашто

видео сам плафон
био је изнад неба
и знам да сам лак
и плашљив ужаснуто

видео сам под
био је испод пакла
и видео да сваки ударац
има свој завршетак

нека твоја буде
ова песма лагана
сан једне скулптуре
која креће да умире

СКРОЗИРАЈМО САД

Где је лепота ових дана?
У сегединског коња стражњици,
или на машинских облака ивици,
у мрежастим чарапама на живици,
или у ђавољевом раду трици?
Свему упркос лепо је увек,
када човек од ње помодри,
кад за крајњи исход бодри
лењи пешадијски вод увек,
насупрот звезди падалици.
Алго, кажи, који је курац сад

из гована у којима висимо излазимо – кад?
Удахнимо дубоко ко кад прелазимо мост,
милости тражимо at the utmost
нека господ узме и нас то је спас.
Где је лепота ових дана,
чији је двојац по природи ствари:
да је тражимо када је далеко,
а из руку је пуштамо олако.
Нема другог, само једног.

У МОЗАК!

Слем песма

Дај синовче, копију једну!
Питаши од чега: но, свеједну!
Дај ми гутљај од твог мозга, или пак
Парицу из твога џепа, шта друго?
Једну клизаву, лепљиву руку,
у замену за Божију муку,
дај суву, избледелу пичку,
прскалицу, коју је Голијат
у земљу утиснуо, тако неку копију,
тражим од тебе, сине Давиде,
не компликације, тек мало форе,
јер ми је овај ритам јак,
мало је пичке а флерта море,
где то води нас синовче?
У мојем добу је већ све решено
Порази, падови, несвести, издаје,
много малих флертова а мало предаје,
што је велико, некад је велико, ил тек сећање?
Зауздај руке, не уздиши,
малене срче тек избриши,
биће увек клетви из раја, диши,
један левичар, један десничар,
ту си бар?
Профа је профа, а песник... ко је?
Кад на старом педофилу попишуље стоје?
Кад по геронтофилу муља оцвали лик?
Дечице, то је већ инфернално,
Чак управо зликовачки, мицидијално!
Шта? Шта има? Неко ту пије стално?
Или је данас почело општебално?
И код оца је тако почело, стварно:
Пиће убија, заглупљује и дезинфекције стално!
Не сад!
И уопште: шта значи реч мицидијал?
Не ваљда да ми курац малко прави тријал?
То се већ ближи мождани фрас!
С једне стране...
С друге не даје знању тон,
Можда је у мозак утурен бетон.
Дакле синовац, донеси ми пар копија,
примерак, мустрру, отисак,
из твог мозга, кад је већ тако,
да се други уздиже пак,
бар му нећемо бити сметња лако.
Биће мени добра и жена од гуме,
само да буде она што вриштати уме,

Нека садржи и аминокиселина доста,
свеједно дал је белка или црнка с моста,
поведи понекад и Мишику,
само да нас – њега ил мене – не однесе сифилику!
О какава жудња, какав члан,
Ући ће у странку и он ко план,
Као ударник на чело ће стат,
не кажем да је неки матат!
Он је Миши, он је Миши,
он ће донети копију
од свега што под небом расте,
донеће бледу пину,
тај сјајни лик,
Миши, тај Миши,
што може да лиже дugo ко слике,
онај што не верује!

ОПЛАКИВАЊЕ БРАТА

Да пере прозоре нема га,
залуд и новине,
да сенку му прозор да
и мере узме невине.

Прозоре ми не пере,
не само сад – никад више.
Ни лица што на поду је,
нит црта нит пише.

Њега перу још једном,
тако тражи вера,
у лименом пладњу сунђером,
рукавице и випера.

Пред мамом је тако стајао,
Као што сада лежи,
говорећи опроштајно,
скршено, у фрасу, до самрти.

Прљави су прозори,
киша туче окна,
танко блато повлачи
линије по ветру.

Више не виси на довратку,
узалуд су лестве,
пречка сама казује
о сећања повратку.

Још сад иде сахрана,
није чигра игра,
урна или сандук да
то је сада дилема.

Нека га себи узме, молим,
господар живота и смрти,
а ја ћу то док потраје
кроз прозоре да гледам своје.

Превела Сандра Буљановић Симоновић

Иронија представља важан елемент поезије у свим временима

Иншервју са Ендреом Скарошијем (Мађарска)
Иншервјујују са Јован Зивлак

*Rég a latin környék latinabbá tette a versem,
barbár táj barbár szóra kapatja a szám.*

Гледано са дистанце, одавде, из Србије, чини се да су две јачке у модернизацији мађарске књижевности, поезије, одредиле појава часописа Зајад (*Nyugat*) између два рата, и пајад Берлинској зиду. Шта је заједничко мађарском модернизму?

Желео бих да ту слику мало изнијансирам. Мађарска књижевност и уметност, попут других култура, желела је, с времена на време, да се модернизује. За нас је ативистички пример сам Јанус Панонијус, који је средином 15. века довео музе из хуманистичке Италије на "варварско тло". То се дододило и током периода просветитељства (међу најзначајнијим примерима дововољно је споменути само Михаљ Чоконаја Витеза и Ференца Казинција) – док је прва трећина 19. века свугде донела важну, умерену модернизацију (изузев немачког и енглеског романтизма). Због свега тога, као и због бројних историјско-културних разлога, код нас се модернизација увек остваривала само мање-више делимично. И онда је дошао почетак 20. века, који је у читавој Европи прекројио трендове.

И у Мађарској је, коначно, узмахнула поетика прдорне, радикалне модернизације, коју су означиле две велике планете: Адијева рана поезија и музика првог Бартоковог раздобља. Буди се модерна мађарска култура, која се не да упоредити, а која је у потпуном сагласју са европским токовима. На то се надовезао Геза Чат, који је, као критичар, одмах уочио паралелне улоге два генија, а као прозаиста, и сам учинио много за то да се таква нова, модерна пракса и аспект одомаћи у прозној књижевности. А одве морамо, на сличан начин, поменути појаву сликарске групе Осморица, из прве две деценије 20. века. Ако погледамо слике Лajoша Тихањија, Дежеа Орбана, Кароља Кернштока, Беле Цобела, Дежеа Цигања, Роберта Берења, видимо да нису ништа мање модерне и прдорне, нити обећавају мање, од дела савремених европских сликара.

У годинама пред први светски рат, мађарска књижевност и уметност, почеле су да дишу заједно са европским. На жалост, рат, а нарочито трагичне последице тога рата, пресекле су ту нит развоја.

Истовремено, још током рата, започео је грандиозан, дуални уметнички подухват Лajoша Каšака: генија књижевне односно уметничке организације. На начин својствен мађарској историји, овај подухват се, у својој потпуности, највише откривао током бечке емиграције: у то време у Мађарској, јединствена, истакнута тачка синтезе европске и мађарске уметнич-

ке авангарде. Уколико томе додамо, да је Кашак овде написао и објавио своје дело "Коњ умире, птице излешћу", и да овде почиње да пише аутобиографски роман под називом "Живот једног човека", онда можемо у целости видети, како је напредовала радикална модернизација мађарске културе у суседном, иностраном простору. Која је након тога, као и све емигрантске културе, неминовно довела до расипања.

У тој узајамној зависности треба вредновати ту, та које изузетно важну, умерену модернизацију, коју су створили Запад и први великанси који су се око њега окупили. Ади је засебна тема, поетска модернизација коју су донели Бабич и Костолањи, делимично Арпад Тот, увела је у мађарску књижевност, укус претходног доба: симболизма и сецесије. То су веома важна дела, али европска књижевност и уметност већ је почела да иде другим стазама. Зато је Ерне Ошват увео Кашака у Запад, а на крају је и Жигмонд Мориц тамо постао велики писац. Ја бих, дакле, заједно наводио модернизацију у стилу часописа Запад, и радикалну модернизацију *à la* Ади, Барток, Осморица и Кашак, као, ваљда, најважнији чин модернизације у историји мађарске књижевности – мада је то тешко просудити, јер у осталим раздобљима не живимо, док 20. век, још увек помало живи у нашим венама.

Што се тиче Берлинског зида, односно промене режима у Средњој и Источној Европи, ту не видим тако значајну границу у књижевности и уметности. У деценцијама тзв. истинског социјализма, прво су се одвијали скривени, а потом све евидентнији, процеси модернизације. На подручју белетристике, довољно је помислiti на настајање дела Миклоша Месоља, а паралелно са тим и на формирање и кохезију нове мађарске прозне књижевности (Надаш, Естерхази, Хајноци, Шпиро, а мало касније и Краснахоркаи и остали). У поезији се већ у позадини налазио узор неукротиве снаге: Шандор Вереш, затим се појавио Тандоријев-космос, и песници, иако понекад спорни, који предочавају нови, поетски аспект у својим најснажнијим делима, попут Ђуле Јухаса, Јаноша Пилинскија и других.

Паралелно са свим тим, нити радикалне модернизације вукли су авангардни ствараоци потиснути у андерграунд: Миклош Ердељ, Тамаш Сентоби, Ђерђ Галантај, Тибор Хајаш и још неколицина њих, овде, код куће, а у иностранству париски Мађарски атеље и његов кружок, док се током осамдесетих година, у Мађарској, формирала комплетна, сама по себи изнијансирана алтернативна култура, од младих, крепких стваралаца тога времена.

Велико питање, заправо је то, која је била судбина тих, такође паралелних оверграунд и андерграунд модернизација, како су се оне даље обликовале, након смене режима. Међутим, то захтева темељну, дубинску, засебну интерпретацију.

Ви сите мултимедијални уметник, озбиљно нарушишавајте класичан језик књижевности. Да ли су авангарда и нео-авангарда, шоком своје двогодишње историје, уселе на наћу нови језик за књижевност, а што је уметност?

То је веома важно и комплексно питање. Не бих да говорим о подривању класичног књижевног језика, већ радије о радикалном, у почетку необичном, проширењу поетског језика. Већ је и авангардна књижевност и уметност првих деценија 20. века, показала да је језик много сложенији, богатији материјал, али и систем узајамних веза, него што су га, током протеклих векова, користили у штампаној писмености. Брзи развој технолошке цивилизације пружао је у руке стваралаца све више средстава, како би се поезија, на технолошком нивоу, а који одговара култури данашњег доба, вратила првобитној, комплексној поетској пракси, која је иначе, оригинално зачета у звуку, заправо орална делатност, тако да се органски везује и уз музику. Док антрополошки архетип обичаја, ритуала, садржи и откривање средстава покрета и призора. Нису случајно први футуристи и дадаисти видели у простору филма, односно позорнице, адекватан простор за стварање комплексног поетско-уметничког дела.

Без сумње ту спада и један пресудан културно-историјски моменат: неки од футуристичких инвенција, руски заумизам, затим дадаистички *Lautgedicht*, ослобађају поетско саопштење од семантичке присиле. Тиме, што у центар саопштења стављају слово, односно глас, фонему, песма не мора нужно да носи априори семантичко значење. Овде се заправо рађа она језичка апстракција, која се у сликарским уметностима већ остварила са кубизмом: сликарско дело више не мора више да буде и фигуративно интерпретирано. У вези са тим, вреди прочитати манифест Консеквентне поезије (*Konsequente Poesie*) Курта Швитеца, из 1924.

Након Другог светског рата, историјско искуство се радикално шири. Планетарни рат, нуклеарна катастрофа, клонулост света природе, притисак дехуманизујућег потрошачког друштва, артикулишу свет представа књижевности и уметности, али и систем је-

зичких средстава. Поновно заузимање човековог свeta, у будуће ће бити елементарна тежња, бунт против комформизма, окретање према вредностима колективног: ревелација тога биће колективна магија жудња за слободом, које се остварују у беат-музици, деловање различитих мрежа (mail-art, networking, покрет Fluxus), затим музика панка и њу-вејва, те њихово надахнуће у поезији, али и иначе у уметности, током осамдесетих година.

Да, мислим да сам у својој поезији успео да остварим неку врсту тоталне поезије (категорија Адриана Спатоле): у језичком простору све је могуће, у визуелном, у музикалном, у текстуалном, у активном, могу да остварим она своја дела, која треба да се остваре у датом језичком простору. Наравно, укупност могућности треба да буде тотална: понека дела могла би бити и минимална, попут хаикуа, као нека кратка фенична песма, као типо песма или гестовна песма, или као неки мини-евент. Коначно, језички материјал поезије може бити било шта: ја обично кажем, да је за мене поезија перспектива од 360°. Волим још и израз транспоезија, који упућује на то, да је кретање између различитих регистара језика, један од суштинских темеља моје песничке делатности, као и термин просторна поезија, зато што је и најтрадиционалније текстуална песма, концентрисање просторног, временског и мисаоног искуства у језички код.

Ваша поезија је ироничан, колоквијално духовит коменијар илузија савременог човека. Као да се репсијауира глас весело конвулзивног Вијона. Да ли је поезија почев од Вијона до Брехита да се подсмева нашем времену?

Бесумње, иронија, исмевање, хумор, пародија представљају важне елементе поезије у свим временима. Да и не говоримо о томе да, навести људе да се смеју, значи и то да у њима побуђујемо свест о слободи. Уједно, у модерним временима, много пута песник и поезија постају смешна, узалудна, неразумљива делатност, а песник то спознаје у себи (попут, рецимо, Алда Пацеског, почетком 20. века). Што се мене тиче, ова средства се код мене заиста у основи прилагођавају једном херојском схватању, по коме је циљ поезије да допринесе мењању света.

Који је значај и важност поезије у савременом мађарском друштву? Да ли поезија, на било који начин, има привилеговану улогу?

Поезија у Мађарској има традиционално значајну улогу, будући да је, услед недостатка институционалне и политичке независности, вековима, књижевност прихватала на себе политичко заступање. Као и свуда у потрошачком друштву, књижевност и поезија све више губе ову улогу, те уједно тиме она постаје више независна. У животима људи, поезија уопште не игра значајну улогу, уколико се уопште у њима јавља, међутим, многи се за њу истрајно интересују. Нарочито током проtekлих година, све је више њих на адекватно организованим књижевним и песничким дешавањима. А то, наравно, значи и то да, "конзунира-

" поезије, све више дају места директне форме (вечери, фестивали, сусрети са публиком). Истовремено, важно је споменути да и даље, много младих поезију сматра адекватном формом испољавања. На интернету постоје многобројни књижевно-поетско-уметнички форуми.

На који начин мађарско друштво подржава поезију и ћеснике? Најграде, часописи, месецна на универзитету, издаваштво?

Овде морамо да раздвојимо улогу друштва и државе. Наравно, држава има средства и институционалне форме за подршку књижевности и уметности, ту би вечити предмет расправе могао бити начин на који су она распоређена. Али постоје награде, стипендије, спонзорисања књига, за различите књижевне, па међу њима и песничке делатности. Током последњих година, подела ових средстава узела је радикалнији смер, разлике су огромне (већ и према томе, ко уопште нешто добије), као да се држава труди да преферира близост укуса, схватања према политичкој власти.

Жалосно је, што часописи који (и) у мађарској књижевности играју истакнуту улогу, добијају све мање средства. Има оних, који су због тога и укинути, иако предочавају важне вредности.

Што се друштва тиче, одређени слојеви су врло пријемчиви: заиста се много сусрета одвија у академским оквирима, у систему институција културе (библиотекама и књижарама, клубовима и појединим местима за изласке). Још увек изразито у повојима, али понедеge се јавља већ и институција приватних донација, која може имати пресудну улогу за даљи живот поезије. Издаје се много књига поезије, али оне не доспеју до дистрибуције. Два-три водећа издавача уједно су и највећи дистрибутери, те збирке које се појаве изван њихових кругова, једва да могу да рачунају на дистрибуцију. Рекао бих да је то проблем свуда у свету.

*Превела са мађарског
Сандра Буљановић Симоновић*

*

Ендре Скарости (Endre Szkarosi, Будимпешта, 1952) песник, преводилац, критичар, историчар књижевности, интермедијални уметник, предавач. Похађао је мађарско-италијански одсек Филозофског факултета ЕЛТЕ. У почетку је био члан редакције *Mozgó Világ*, и након што је дошло до легендарног слома, радио је као сарадник Lapkiadó-a. Средином 1980. тих био је предавач на сегединском JATE-у, 1994. већ ради као сарадник Катедре за италијански језик, на којој је и сада професор. Између 1986. и 1992. уређује часопис *Új Hölgyfutá*, који је био штампани форум мађарске паралелне културе, авангардне књижевности и уметности, односно живи позоришни форум. Познати је учесник самосталних и групних изложби, међународних књижевно-уметничких фестивала. Сарађује са различитим оркестрима и уметничким формацијама, издаје плоче (на пример: Konektor, Towering Inferno, Spiritus Noister). Добио је више значајних међународних награда и признања. Остварења су му преведена на многе језике, међу осталима на енглески, француски, језик, односно на истим језицима је заступљен у антологијама. На италијанском језику му је изишла и самостална збирка.

Irony is an important element of poetry at all times

Interview with Szkárosi Endre (Hungary)

Interviewed by Jovan Zivlak

Rég a latin környék latinabbá tette a versem,
barbár táj barbár szóra kapatja a szám.

Seen from a distance, from Serbia, it seems that two points in the modernization process of the Hungarian literature and, specifically poetry, were literary magazine Nyugat and the fall of the Berlin Wall. What is Hungarian modernism really?

I would like to make that statement a little more detailed. Hungarian literature and art, like other cultures, wanted to be become more modern from time to time. For us, the atavistic example is Janus Panonius himself, who in the mid-15th century brought muses from humanist Italy to "barbaric soil". This happened during the Enlightenment period (among the most significant examples are Mihály Csokonai Vitéz and Ferenc Kazinczy) – while the first third of the 19th century brought important, moderate modernization (except for German and English Romanticism) everywhere. For all this, as well as for numerous historical and cultural reasons, in our country modernization has always been realized only more or less partially. And then came the beginning of the 20th century, which redefined trends throughout Europe.

In Hungary, too, the poetics of a pervasive, radical modernization, marked by two great planets, finally broke out: Ady's early poetry and the music of Bartók's first period. It is a modern Hungarian culture that cannot be compared, which is in complete harmony with European trends. This was supplemented by Géza Chat, who, as a critic, immediately recognized the parallel roles of the two geniuses, and as a prose writer, ensured that such a new, modern practice and aspect became entrenched in prose literature. And here we must similarly mention the appearance of the painting group The Eight, from the first two decades of the 20th century. If we look at the paintings of Lajos Tihanyi, Desiderius Orban, Károly Kernstok, Béla Czóbel, Dezső Czigány, Róbert Berény, we can see that they are no less modern and penetrating, or promise less, than the work of contemporary European painters.

In the years before World War I, Hungarian literature and art began to breathe with the European. Unfortunately, the war, and especially the tragic consequences of that war, cut through this thread of development.

At the same time, during the war, the grandiose, dual artistic endeavor of Lajos Kassák began: the genius of a literary or artistic organization. In a way peculiar to Hungarian history, this endeavor was most fully discovered during the emigration of Vienna: at that time in Hungary, a unique, prominent point of synthesis of the European and Hungarian artistic avant-garde. If we add to this, that Kassák wrote here and published his work *The Horse Dies, the Birds Fly Out*, and that he begins to write an autobiographical novel entitled *The Life of a Man* here, then we can see in full how the radical modernization of Hungarian culture has progressed in an adjacent, foreign space. Which, after all, like all immigrant cultures, inevitably led to dissipation.

In this interdependence, this, also extremely important, moderate modernization, created by the West and the first greats who gathered around it, should be evaluated. Ady is a separate theme, the poetic modernization brought by Babic and Kostolany, partly by Árpád Tóth, introduced into Hungarian literature, a taste of the previous era: symbolism and secession. These are very important works, but European literature and art have already started to take other paths. That's why Ernő Osváth introduced Kassákto *Nyugat*, and eventually Sigmund Moritz became a great writer there. I would therefore cite modernization in the style of the West magazine together, and radical modernization à la Ady, Bartók, The Eight and Kassák, as, perhaps, the most important act of modernization in the history of Hungarian literature – although this is difficult to judge, because in other periods we do not live in, while the 20th century is still in our veins.

As for the Berlin Wall, that is, the regime changes in Central and Eastern Europe, I do not see such a significant border in literature and art. In the decades of the so-called. of true socialism, first the hidden, and then increasingly evident, processes of modernization took place. In the field of fiction, it is enough to think about the emergence of Miklós Mesoli's work, and at the same time the formation and cohesion of new Hungarian prose literature (Nadas, Esterházi, Esterházy, Spiro, and a little later Krasznahorkai and others). In poetry there was already a pattern of unbridled power in the background: Sandor Veres, then Tandori-cosmos appeared, and poets, though sometimes controversial, presenting a new, poetic aspect in their most powerful works, such as Gyula Juhas, János Pilinski and others.

Along with all this, neither radical modernization was pulled by avant-garde creators pushed into the underground: Miklós Erdély, Tamás Szentobi, Gerd Galantai, Tibor Hajas and a few others here at home, and abroad the Hungarian Atelier and its circle, while in the eighties, in Hungary, it formed a complete, in itself nuanced alternative culture, from the young, bold creators of the time.

The big question, in fact, is what was the fate of these, also parallel, over-ground and under-modernization, as they were further shaped, after the regime change. However, this requires a thorough, in-depth, separate interpretation.

You're a versatile artist and you subdue the traditional literary language. Are avant-garde and neo-avant-garde, in its rich history, managed to find a new language for literature, i.e. art itself?

This is a very important and complex issue. I would not speak of undermining the classical literary language, but rather of the radical, at first unusual, extension of the poetic language. Even the avant-garde literature and art of the first decades of the 20th century showed that the language is a much more complex, richer material, but also a system of reciprocal connections than has been used in print literacy over the past centuries. The rapid development of technological civilization provided more and more resources in the hands of creators, so that poetry, at a technological level that corresponds with today's dominant culture, could return to its original, complex poetic practice, which was originally conceived in sound, in fact an oral activity, to be organically linked to music as well. While the anthropological archetype of customs, rituals, it also contains the discovery of means of movement and scenes. It was not by chance that the first futurists and Dadaists saw

in the space of film, or stage, an adequate space for the creation of a complex poetic and artistic work.

Undoubtedly, there is one crucial cultural-historical moment: some of the futuristic inventions, such as Zaumism in Russia, and then the Dadaist Lautgedichte, released the poetic statement from semantic coercion. By placing a letter, or voice, a phoneme in the center of the message, the poem does not necessarily have a semantic meaning. It is here that the linguistic abstraction is born, which has already come to fruition in the art of painting with Cubism: the painting work no longer has to be interpreted figuratively. In this connection, it is worth reading Kurt Schwitters' 1924 *Konsequente Poesie Manifesto*.

After the Second World War, the historical experience was radically expanded. Planetary warfare, nuclear catastrophe, the tiredness of the natural world, the pressure of a dehumanizing consumer society, articulate a world of representations of literature and art, as well as a system of linguistic means. The recapture of the human world will, in the future, be an elementary aspiration, a rebellion against conformism, a turn towards the values of the collective: the revelation of this will be the collective magic and longing for freedom, realized in beat music, the operation of different networks (mail-art, networking, movement Fluxus), followed by punk and new wave music, and their inspiration in poetry, and otherwise in the arts, during the 1980s.

Yes, I think that in my poetry I was able to achieve a kind of total poetry (close to Adriano Spatola): everything is possible in the language space, in the visual, in the musical, in the textual, in the active, I can accomplish my works, which should be realized in a given language space. Of course, the totality of possibilities should be total: some works could be minimal, like haiku, as a short phonics song, as a typo song or gesture song, or as a mini-event. Finally, the linguistic material of poetry can be anything: I usually say that poetry is a 360° perspective for me. I also love the term transpoetry, which suggests that moving between different registers of languages is one of the essential foundations of my poetry, as well as the term spatial poetry, because it is also the most traditional textual poem, concentrating spatial, temporal, and thought experiences in linguistic code.

Your poetry is an ironic, colloquial and witty commentary on the illusion of the contemporary man. It seems like it reconstructs the voice of the happily convulsive Villon. Is poetry mocking our time, from Villon to Brecht?

Folly, irony, ridicule, humor, parody are important elements of poetry at all times. Not to say that to make people laugh also means that we are raising awareness of freedom in them. At the same time, in modern times, many times poet and poetry become a funny, futile, incomprehensible activity, and the poet realizes it in himself (like, for instance, Aldo Paceski, in the early 20th century). As far as I am concerned, these means are, in my opinion, fundamentally attuned to a heroic understanding, according to which the aim of poetry is to contribute to changing the world.

What is the significance and importance of poetry in contemporary Hungarian society? Does poetry have any sort of privileged role?

Poetry in Hungary has traditionally played a significant role, because literature has, for centuries due to lack of instituti-

onal and political independence, embraced a political representation. Like everywhere else in consumer society, literature and poetry are increasingly losing this role and at the same time becoming more independent. In people's lives, poetry does not play a significant role at all, if it occurs in them at all, however, many continue to be interested in it. Especially in recent years, more and more of them have taken place in adequately organized literary and poetic events. And this, of course, also means that "consuming" poetry is increasingly given places of direct form (evenings, festivals, meetings with the audience). At the same time, it is important to note that many young people still consider poetry an adequate form of expression. There are numerous literary-poetic-artistic forums on the Internet.

How does the Hungarian society support poetry and poets? What about awards, magazines, universities, publishing?

Here we must separate the role of society and the state. Of course, the state has the means and institutional forms to support literature and the arts, where the eternal subject of debate might be how they are distributed. But there are awards, scholarships, book sponsorships, for various literary and poetry activities. In recent years, the distribution of these funds has taken a more radical direction, the differences are enormous (and therefore, who gets anything at all), as if the state is trying to prefer a closeness of taste, understanding to political power.

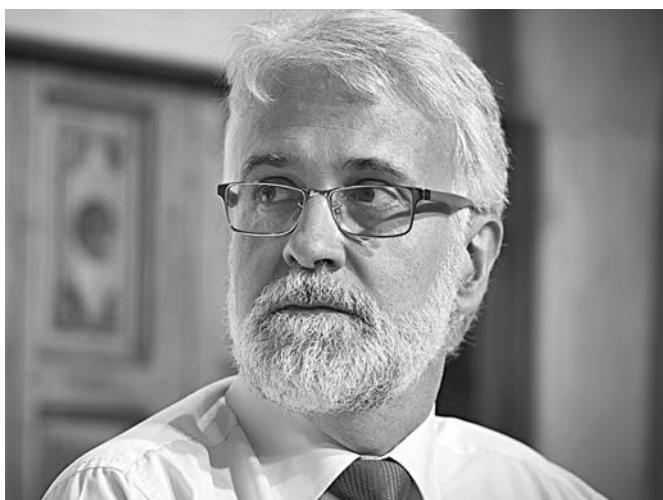
It is unfortunate that magazines that play a prominent role in the Hungarian literature (too) receive less and less funding. There are those who have been abolished as a result, although they present important values.

As far as the society is concerned, certain layers are very receptive: indeed, many meetings take place in the academic context, in the system of cultural institutions (libraries and bookstores, clubs and certain places for going out). Still very much in its infancy, but sometimes there is also the institution of private donations, which can play a crucial role in the further life of poetry. Many poetry books are published, but they do not reach distribution. Two or three leading publishers are also the largest distributors, and collections that appear outside their circles can hardly count on distribution. I would say that's a problem everywhere in the world.

Превео на енглески Драган Бабић

*

Szkárosi Endre (Budapest, 1952) is a poet, a translator, a literary critic, a historian of literature, an intermediate artist, and a lecturer. He attended the Hungarian-Italian section of the Faculty of Philosophy ELTE. He was initially a member of the editorial staff of the *Mozgó Világ* literary magazine, and after the legendary breakdown, he worked as an associate of *Lapkiadó*. In the mid-1980s, he was a lecturer at the JATE University in Szeged, and in 1994 he is already working as an associate of the Department of Italian, where he is now a professor. Between 1986 and 1992, he works in *Új Hölgyfutár*, a magazine which was the printed voice of the Hungarian alternative culture, avant-garde literature and art, or a live theater forum. He participated in solo and group exhibitions, international literary and artistic festivals. He collaborates with various orchestras and art formations, releases records (Connector, Towering Inferno, Spiritus Noister, among others). He has received many significant international awards, while his work has been translated into many languages, including English and French, and represented in anthologies. His collection of poems was also published in Italian.

ЕДВАРДО МОГА EDUARDO MOGA

[ДОШЛА ЈЕ СМРТ...]

Дошла је смрт: био је то камионет или врабац. Бели зној је запалио кожу где су се преламали сати, брађа од звездане тишине саздана, ножеви којима је исписан мој нестанак на покорици сна.

Смрти сам исисао језик: храпав је и модар. Моје су папиле заједно са њеним ткале таписерију сенки. На столу сам оставио оловку, тело, све што имах у очима, како бих снажније пригрлио њен студени блесак. И осетио сам страх.

Смрт се приказује кад год шетам, жваћем, општим, телефонирати, умирем. Смрт има тридесет и осам година и руке којима намештам кревет, којима перем зубе, којима навијам сат, којима слажем књиге, којима, у овом трену, пишем речи песме. Смрт ме удише када претражујем млаке и успаване препоне. Смрт говори језиком ћелија и планета. Смрт празни огледала и пресеца кости. Смрт се, попут стреле одапете ка бескрајној води, пробија кроз шуму ствари и зарива се у њихову нестварност. Смрт крштава децу и пружди ре њихова имена. Смрт се зове Едуардо.

Лежем. Чујем кисеоник како одзывања попут плоче по којој ударају сени. Дах говори, као и кожа, и заузима простор у којем се распрашујем. Срце, заточени цвет, такође говори и дише, једва уз ону паузу тишине коју заптива бесконачно бубњање, вечити гроб. И тамо спознајем, у гробници меса, под коштаним зајлоном, потхрањујући ту заблуду, обамрlost која нас покреће, ледени продор у тмину времена; подстиче ме да наставим, али ме и подсећа да се расипам. И запањује ме што постоји та светлост, неприступачна и кротка, и њена грозничава тама, ритам који је једноставно и зачуђујуће само ритам; и запањује ме постојање: овај тужни механизам, предат без икаквог разлога свету.

Рађају се, одједном, мртви: за столом ресторана, у скарабеју скривеном у корењу дрвећа, у псу који пра-

зни црева покрај скоро срушене капије, на небу. И посматрају ме, као да ме желе одвести до догореле ватре у којој почивају. Отац ме посматра, прекривен бршљаном крхкости, а очи су му кугле бола које пристају, недоречене, на моје дланове. Посматрају ме они који су ми веровали, а изневерени су, они који су ме видели како садим семе гнева и који ми касније предаше плодове тог гнева, они који су своју љубав спалили на мојој ломачи. Посматрају ме мушкарци и жене претворени у црне птице које својим летом црни ваздух секу. Посматрам самог себе, из свог муља, опустошеног пропадањем, кост и кожа без пути, срца ишибаног савешћу, изнуреног страхом до бестелесности. Очи ће моје такође засјати суморном варницом када други буду корачали овим улицама које ме натаџају прашином и опсценошћу или када се буду питали зашто жеже сунце или зашто нас облива време или зашто заборављамо оне које смо некад волели. Моје ће расечене очи посматрати живе и учиниће њихову мучнину и пулс тачнијима.

Смрт је птица која слеће на грану, дечија рука без детета, зенице спржене снегом, изгнанство злата, злато које бледи, изнемогло у бури усана и пропланака, оно несхватљиво.

Смрт је тужна ружа у средишту крви.

[Поема XX из збирке *Сати и усне*]

Превод Милена Зиројевић

НЕ ЗНАМ ОДАКЛЕ ДОЛАЗИШ

Не знам одакле долазиш. Отварам очи, и не знам одакле долазиш,
али ту је твоје тело, заузима одређено место,
геолошко место
и математички телесно
у стварности, оно је пут,
иако не знам одакле долазиш
а тај пут не иде по земљи
и само је тренутна пројекција

твог несумњивог бивања,
твог бивања док пролазиш, без камена и света
и времена
и себе.

Али ти јеси, извесно,
минерално,
у провизорности тела што беше плаво
пре но што је попримило ту нијансу кичмењачке
земље, тај угрушак
ноктију што лете а, међутим, милују ме,
то апстрактно стврђивање
меса
и тебе.

Пролазиш испред књига које гомилам истом похотом
којом сам те волео, нагу у полутиами,
нага, и примећујем, тек што отворих очи,
да пут прелази преко твог stomaka,
како је пут твој stomak.

Нема пречице,
само стазе што се рачва

са обе стране твог врата,
и превија преко полулопти рамена,
и спушта косинама лопатица,
и враћа, најзад, опет до stomaka одакле
је кренула као нешто нестално,
као нешто без почетка
и без тела,
али што се утапа у тело,
у његово пиштање и његову жуч,
као што се утапају тела у води.

Нема, нага,

Ходаш путем који јеси,
И прелазиш своја бедра, темеље белог стабла
Што те носи, и раствају се у белини
плуралној, стопљеној
у прозирном загрљају
с тамом
и опипаваш прстима ваздух, и претварају се у ваздух
твоји прсти, разливени у свом покрету
трагања
и увода,

и нудиш мојим новорођеним очима
твоје прастаре очи,
флуидни пречник твојих бокова,
алувијалну ерупцију твојих груди,
неумерено удубљење твоје задњице:
оно што се усправља, и истребљује, и опстајава,
оно што је двојно, као твој пут
и мој, као твоја стопала, која залазе у моје очи,
треском избијених из сна,
и у твоје,
као крв,
од обое, али само једног тела,
ужарено твоја.
Твоје тело упало у пуноћу сумрака
остало је цело,

магловите јасноће.

Твоје тело умножава моје тело, преплашено
инсектима и грмљавином,
покренуто немиром.

Прелазим углове
ипак одсечне, што га оцртавају, и просејавају
се светла,
цветају надлактице, називам ствари језиком
не тако мучним, другим језиком,
утрнулим од лупања срца, ослобођеним облика
који ме потчињавају
својом постојаношћу.

Размичеш олују
кроз коју пролазиш, и ја је милујем као да је материја,
као смола излучена
из њеног дрвета, и додирујем благост
коју наговештаваш, и позната ми је срдичност
твојих костију.

Све моје поре су дланови. Чујем те очима
које те миришу. Слутим те шумом која ми
у крви буја, или тиштином

што до сржи витла. Опажам
када дотичеш чаршаве, да би поново легла,
као што паук осећа вибрацију ткања
у које се уплело друго тело, грчење
организма које ће завити у мртвачки покров уснама,
смрт лепетава

нечега тако живог налик
огледалу што враћа
очима тек отвореним очима целину твоје кичме,
попут ломаче
распламсане твојих корака ка кревету, попут
поновног рођења коже уснуле у времену,
зaborавивши на тебе
и твоје руке,
што траже јастук док се не сретну с мојим погледом,
и гуше ме у беспомоћности умирућег,
и склапају се око мог сна,
као утроба преко утробе.
Тада више не видим твоје тело,
Али знам га унутар мојих очију.
Не знам одакле долазиш,
али си дошла мени.

ПОХВАЛА ДИВЉОЈ СВИЊИ

Штанција је виноград уништен од дивље свиње лаицизма

Бенедикт XVI, Бискуп Рима, Заменик Христов, Наследник Првог међу Апостолима, Првог међу Бискупима, Врховни Понтифекс Васељенске Цркве, Примат Италије, Надбискуп и Митрополит Римске Провинције, Слуга Слугу Божијих, Отац Краљева, Пастир Стада Христовог, Суверен Државе и Града Ватикана и, до 2006, Патријарх Запада [Јозеф Алојзије Рацингер, Генерални Инквизитор од 1981. до 2005. године].

Дошао је да обнови виноград који су опустошиле дивље свиње. Мени се дивље свиње допадају: њихово зверство без оклишења, њихова праволинијска крвоточност, њихово нехајно прихватање онога што јесу; и допада ми се њихова глава, сама или преко кришке хлеба с парадајзом. Сећам их се из Асануја, када би их ловци доносили с планине, одстрељене, и качили о куке на улици, пред капијама својих кућа, како бисмо се дивили њиховом подвигу. Тамо би висиле свиње, млитаве као марионете без нити, изнурених глава и са отворима на утроби, оивиченим крвљу мириза рузмарина, и полуотворених љушти кроз које су провиривали страшна сврдла кљова и ужарени троуглови језика. И ја бих видео, у оној нарушеној слизи, слику свог сопственог краха: рањивост мишића и оправдавања, неотпорност свега што изградимо да бисмо се одбранили, скелетничега. Дивље свиње пустоше оранице, истину, али само да би се прехраниле или склониле: њихово деловање је појединачно, или, када се све сабере, породично; гајене културе, напротив, захтевају жртву многих, не само оних што уживају у користи од њих, а хране се говнами и штете земљи која их доји. Незајажљивост дивље свиње није већа од незаситости винограда: она једе како би преживела, у ситном појединачном послу; овај осиромашује тло, троши ресурсе и наду, и проузрокује природи штету од интензивне експлоатације, а људима од

приватног власништва. Дивља свиња је оно целовито, блажено, недвојбено: дивља свиња се понаша као свиња, зато што јесите свиња: то не прикрива, за разлику од винограда који спроводи суптилније пустошење: камуфлирајући га архитектуром; правдајући га метафизичким пијанством. Виноград је оно алхемијско, вештачка творевина, двојно: оно што деминерализује стварно, стврђивање ентелихије, балзам пијанства. Дивље свиње једу оно што виде: винову лозу, водоземце, планете. И то чине забадајући црну слоновачу својих очњака у ово овде месо, наочиглед витица лозе што висе или патње што нас гуши, земље што гута лешеве и кишу, или одсуства што гута људе. Виногради стварају привид реда, сомнабулно олакшање да ће бити плода или вина, промишљено слепило за то да звезде старе, да напори немају значаја, и да је вечно провизорно. Нема дивљих свиња гордих у понизности нити следбеника неподношљиве вечности ["Одбити још једно постојање, искусивши / своју порцију те несварљиве чорбе. / Још једно, не. И једанпут је превише", лепо је писао Фонољоса], ни катихумена марљивих мистагога: њихове мистерије су виноградске, животне. Споразумевање дивљих свиња попрскано је блатом, одраног крзна, без друге намере до да буду дивље свиње, са слабошћу својственом њиховој ирационалној крепкости, с трагедијом да поседују четири ноге и један живот, с болом папака кад беже и уживањем фалуса када се спарују, односно, када се осигуравају да ће бити још таквих што пустоше винограде, мање посејаних законика, мање оповргавања да је глад тек потреба за енергијом, и срце само тренутни мишић, и онострano измишљотиња из страха; и да бесконачност постоји, и да се зове дивља свиња. Дивља свиња се не сажаљева: поступа онако како опажа, целом својом иревалантношћу и величином, својом пуноћом и својом анималношћу. Дивља свиња не приписује моралне атрибуте природним чињеницама, а самим тим и не умањује пространство могућег оклопом својих ограничења. Дивља свиња не успоставља манихејске метафоре, нити се изјашњава против других синова креације, нити придаје карактер објективног присуству зла које постоји само у њеној савести. Дивља свиња не банализује љубав уопштавајући је индустријски. Дивља свиња је стрпљива, није завидна, не умишља нити се узохолијује; не води рачун о злу пошто не познаје зло: пошто јој зло није наметано; дивља свиња се не радује неправди, већ истински ужива у свом пустом бићу, у опустошеном винограду, у свом здравом пустошењу. И нема страха: реагује, брзо у напад или у бекство, не разматрајући ни понижавајућу награду ни неумерену казну, чак и не познајући срамотно постојање судије. Дивља свиња не грди, не шире доктрину, не попује, јер време је тај виноград који пројдире, садашњост тог смртног винограда што јој животом жари утробу. Дивља свиња се не вара, не слуша, нити се бави транспултанцијом: само жваће зрна грожђа са извесношћу да је та храна њена садашњост и њена вечност. Дивља свиња није притомљена нити је упозната са изазивачким енолошким наклапањима, нити пије из другог пехара до пехара својих широких груди, и свог оштргог фалуса, и своје беспрекорне крхкости. Дивља свиња, за разлику од винограда, зависи од себе, од лукавства којим надмашује виноградара с његовим пољопривредним нагва-

ждањима. Виноград, напротив, куца наметнутим складом замисли, исте оне што покреће теологе и шићарџије. Окрепљујуће је обавити се омотачем реда, вакцинирати се разумом. Али то је разум луднице, зависан од евхаристијских бензодиазепина, као да је стварност нешто друго од онога што можемо појмити, као да лудило захтева егзегезу да је ублажи, као да треба да тапшемо када уместо храста, или вулкана, или ништавила, постоји инжињерија, или арханђели, или живот. Дивље свиње посматрају друштвено понашање које обухвата солидарне међугенерацијске односе: како паж, млађи примерак, прати разметљивца, најстаријег у групи, да би учио из његовог искуства док у замену брине о њему; дивље свиње су нежне и пожртвоване према свом потомству; вепрови воле крмаче тако неустрашиво да чак забораве и да једу; закопавају семење и буше тло пријући га, тражећи кртоле или глисте, доприносећи његовој влази а тако и клијању; помажу у контроли ширења штетних глодара, инсеката и ларви; а умиру насиљном смрћу, чак и окрутном, од руку ловаца, од којих су многи католици. Дивље свиње су морално супериорније од католика, који своје старе остављају у смрдљивим прихватилиштима или по бензинским пумпама на аутопутевима, малтретирају своју децу или своје жене, чине прељубе или имају односе са дрљама или колегиницама с посла. Дивље свиње не једу само грожђе из винограда: оне су сваштоједи, чак богоједи, и у томе су изједачени с католицима: пројдиру све знаке креације, с њима и самог створитеља. Дивље свиње укращавају својим главама – онима што су нам претходно пружиле сласт својих кобасица – предсобља виноградара, и гледају нас, са висине усмрћених, леденим ступором својих стаклених очију и свог једнакостранничног језика. Зашто? – као да питају, зашто гајите те упорне винограде, који нас само мame да их уништавамо, који вас отуђују затварајући вас у химеру трајног живота, у тор послужности оцу с његовом огавном љубављу – што вас је осудила на болест, на старост и на смрт – наружујући вас симетријом и радом, пунећи вас непроверљивим најама, претерујући вас до вештачких граница винограда или у виноград без хурија у загробном животу? Дивље свиње нећете подмитити: не очекују надокнаду за опустошен виноград. То чине зато што то морају да чине, пошто не знају ништа друго, зато што је својствено и похвално и природно да дивља свиња пустоши винограде, иако не зна да то ради, ни зашто: то незнაње такође је дивља свиња. Она ће умрети, виноград ће умрети, умреће такође и виноградар и унуци и чукунунуци виноградара, све ће на крају умрети у несхватаљиво пустошном врзином колу зvezdanih događaja, равнодушних према дивљим свињама и виноградима које су опустошиле, као предвидиви закључак тог тока без другог потпорња до нестабилности, без друге извесности до човека и глади, до ватре и истребљења.

Кода

Током векова Црква је била дивља свиња која је пустошила виноград слободе свести и критичког духа. [Још и данас, кад год може, тура своје папке у добра грађанства]. Да сам живео тада, саставио бих похвалу винограду.

Превела са шпанског Душка Радивојевић

На поезију се гледа као на неразумљив анахронизам

Иншервју са Едвардом Могом (Шпанија)

Иншервјујући Јован Зивлак

Ви сије преводилац поезије и научник у књижевности. Преводили сије америчке песнике, припаднке андерграунд и бит јоје Њихова фраза је бунтовна, неконвенционална, углавном емпириска. Насујрој њима ви сије песник склонији алегоријама, посредовању, метафорама. Како то објашњавате?

Ја нисам преводио америчке андерграунд песнике и битничку поезију већ Витмана, Сандберга, Фокнера, Френка О'Хару, Тес Галагер, Билија Колинса и Чарлса Буковског. Само последњи могао би се сматрати, и то са нијансама, андерграунд песником. У сваком случају, зашто би неко преводио само песнике с којима се поистовећује или према којима осећа близост у стилу. У томе има нешто (или много) онаније, и може постати досадно. Мени се чини подстицајније суочавати се с преводом песника који су далеко од сопствене естетике: то те обавезује да разумеш стваралачке стратегије и изражајне формуле потпуно другачије од твојих и може значити велико обогаћивање.

Питање као да супротставља "бунтовно, неконвенционално и емпириско" и "алегориско, помирљиво, метафорично". Ја их не видим супротстављене. Метафора може бити бунтовна, неконвенционална и емпириска, и то радикално; истину, ја сам увек и настојао да моја поезија буде таква: метафорична и бунтовна, алегориска и непокорна.

Занима нас да нам кажејте које савремене шпанске песнике сматрате најзначајнијим?

Најбољи шпански песници данашњице су Антонио Гамонеда (Antonio Gamoneda), Хуан Карлос Местре (Juan Carlos Mestre), Ђорди Доце (Jordi Doce), Агустин Фернандес Маљо (Agustín Fernández Mallo), Хесус Агвадо (Jesús Aguado), Хоце Анхел Сиљеруело (José Ángel Cilleruelo) и Марија Анхелес Перес Лопес (María Ángeles Pérez López).

Какви су значење и значај поезије у савременом шпанском друштву?

Минимални, да не кажем никакви. Поезија и даље има одређен културни углед и, повезана са тимугледом, извесно институционално присуство. Што се осталог

тиче, на њу се гледа као на неразумљив анахронизам. Последњих година појавила се нова генерација песника, потеклих са друштвених мрежа, који се баве адолосцентском и аналфабетском поезијом. Упркос њујовом комерцијалном успеху, нису побољшали значење ни значај поезије у Шпанији.

Има ли поезија на неки начин повлашћену улогу?

Не.

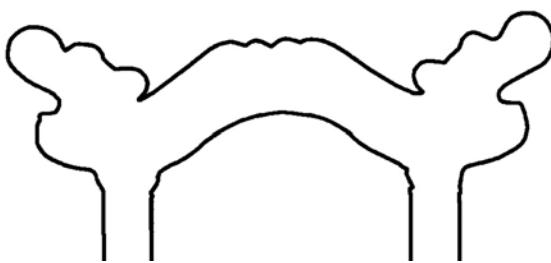
На који начин шпанско друштво помаже поезију и песнике? Награде, часописи, месецници на универзитетима, издања.

Постоје многе награде, мада тек малобројне нешто значе. Часописа такође има много, мада је већина била или постала дигитална: њихов утицај је исто тако незнатаан. На универзитетима поезија заузима маргиналан положај и, генерално, лоше протумачен. Издања су многобројна: постоји велики број издавачких кућа и песничких збирки. Међутим, већина издаје у врло малим тиражима, једва да постоји дистрибуција и обично се брзо гасе. Поезија се – понављам, осим веома ретких изузетака – не продаје нити икога занима.

Превела са шпанској Душка Радивојевић

*

Едуардо Мога, рођен у Барселони 1962. године, дипломирао је правник и доктор наука Хиспанске филологије Универзитета у Барселони. Објавио је осамнаест збирки песама међу којима треба истаћи *Светлосит* која се чула (*La luz oída*) за коју је добио награду Адонаис 1996. године, *Сатији и усне* (*Las horas y los labios*, 2003), *Тело безмене* (*Cuerpo sin mí*, 2007), *Историја коже*, *дани* (*Bajo la piel, los días*, 2010), *Непокорност* (*Insumisión*; до-битник награде за најбољу збирку песама године часописа *Химера*, 2013), *Срце, ништавило* (*El corazón, la nada*, 2014; *Антиологија поезије 1994–2014*) и *Смрти и булке у Авенерију Александра* (2017). Његове песме су превођене на енглески, француски, италијански, португалски, албански, чешки, словачки, пољски и украјински језик. Преводио је дела Рамона Љуља, Френка О Харе, Евариста Парнија, Чарлса Буковског, Карла Сендберга, Артура Рембоа, Вилијама Фокнера, Волта Витмана и Хаумеа Ројга, између осталих. Бави се књижевном критиком у часописима *Летијрас либрес* (*Letras Libres*), *Квадернос испаноамериканос* (*Cuadernos Hispanoamericanos*), *Турија* (*Turia*) и *Химера* (*Quimera*), да набројимо неке. Саставио је и следеће антологије: *Сатирични стихови. Антиологија сатиричке поезије* (*Los versos satíricos. Antología de poesía satírica universal*, 2001), *Поезија сијасти*. *Дванаест младих шпанских песника* (*Poesía pasión. Doce jóvenes poetas españoles*, 2004) и *Пола златног века. Антиологија савремене поезије на кatalонском језику* (*Medio siglo de oro. Antología de la poesía contemporánea en catalán*, 2014). Објавио је путописе *Сијасти пискарања* (*La pasión de escribir*, 2013) и *Свет је непреузедан и разнолик* (*El mundo es ancho y diverso*, 2018); избор текстова из његовог блога *Енглеске хронике* (*Corónicas de Inglaterra*, 2015 и 2016), као и есеје *О књижевним шпаштима* (*De asuntos literarios*, 2004), *Номадски зайси* (*Lecturas nómadas*, 2007), *Дисекција руже* (*La disección de la rosa*, 2015), *Белешије једног катајонског Шпанаца о песницима из Америке* (и јонеким из других земаља) *Арптиес де un español sobre poetas de América (y algunos de otros sitios)*, 2016) и *Homo legens* (2018). Мога такође води блог *Шпанске хронике* (*Corónicas de España*), директор је издавачке куће Едитора рехионал де Екстремадура и координатор Програма за промовисање и неговање читања.

Poetry is seen as an incomprehensible anachronism

Interview with Eduardo Moga (Spain)

Interviewed by Jovan Zivlak

You are a literary translator and literary scientist. You translate American poets belonging to the underground and the Beat poetry. Their phrase is rebellious, unconventional, largely empirical. Opposite them, you are as a poet more prone to allegory, mediation, metaphor. How do you explain it?

I did not translate American underground poets and Beat poetry but Whitman, Sandburg, Faulkner, Frank O'Hara, Tess Gallagher, Billy Collins and Charles Bukowsky. Only the last could be considered, and only to some degree, an underground poet. In any case, why would anyone translate only poets with whom he identifies or with whom he feels familiarity in style. There's some (or much) onanism in it, and it can get boring. It seems more encouraging to me to deal with the translation of poets who are far from their own aesthetics: it obliges you to understand creative strategies and expressive formulas completely different from yours and can mean great enrichment.

The question seems to contrast "rebellious, unconventional and empirical" and "allegorical, conciliatory, metaphorical." I do not see them opposed. The metaphor can be rebellious, unconventional and empirical, radical; indeed, I have always endeavored to make my poetry such: metaphorical and rebellious, allegorical and disobedient.

What is of interest to us is to tell us which contemporary Spanish poets you consider to be the most significant?

The best Spanish poets of today are Antonio Gamoneda, Juan Carlos Mestre, Jordi Doce, Agustín Fernández Mallo, Jesús Aguado, José Ángel Cilleruelo and María Anheles Pérez López (María Ángeles Pérez López).

What is the meaning and significance of poetry in contemporary Spanish society?

It is minimal, if not none. Poetry still has a certain cultural reputation and, associated with this, a certain institutional presence. As for the rest, it is viewed as an incomprehensible anachronism. In recent years, a new generation of poets has emerged from social networks, who engage in adolescent and analphabetic poetry. Despite their commercial success, they have not improved either the meaning or the significance of poetry in Spain.

Does poetry have a privileged role in some way?

Definitely not.

How does Spanish society support poetry and poets? Awards, magazines, a place at universities, editions?

There are many awards, though just a few mean anything. There are also many magazines, though most have been or have become digital: their impact is also insignificant. At universities, poetry occupies a marginal position and is generally poorly interpreted. There are numerous editions: there are many publishing houses and poetic collections. However, most issues are in very small circulation, there is hardly any distribution and they usually quickly disappear. Poetry – I repeat, with very few exceptions – does not sell or interest anyone.

Превео на енглески Драган Бабић

*

Eduardo Moga (1962), is a Bachelor of Laws and Doctor of Science in Spanish Philology at the University of Barcelona. He has published eighteen collections of poems, including *The Light Heard* (1996, the Adonais Award), *Hours and Lips* (2003), *Body of the Immaculate* (2007), *Below the Skin, Days* (2010), *Disobedience* (2013, The Himera Best Book Collection of the Year), *Heart, Nothingness* (2014; Poetry Anthology 1994–2014), and *Death and the Bulks at Alexander Avenue* (2017). His poems have been translated into English, French, Italian, Portuguese, Albanian, Czech, Slovak, Polish and Ukrainian. He has translated works by many great writers, including Faulkner, Whitman, Rimbaud, Whitman, and others. He writes literary criticism in magazines (*Letras libres*, *Cuadernos Hispanoamericanos*, *Turia* and *Quimera*, among others), and has also edited the following anthologies: *Satirical Verses. Anthology of World Satirical Poetry* (2001), *Poetry of Passion. Twelve Young Spanish Poets* (2004) and *The Half of the Golden Age. Anthology of Contemporary Poetry in Catalan* (2014). He has published the travelogues *The Passion of Pissing* (2013) and *The World is Unprecedented and Diverse* (2018); a selection of texts from his *English Chronicle* blog (2015 and 2016), as well as essays on literary issues: *De asuntos literarios* (2004), *Nomadic Records* (2007), *Rose Dissection* (2015), *Notes by a Catalan Spaniard on Poets from America (And Some from Other Countries)* (2016) and *Homo legens* (2018). Moga also runs the blog of the *Spanish Chronicle*, is the director of the editorial board of the *Editor rehional de Extremadura* and the coordinator of the Reading Promotion Program.

**ЖАН-ЛИК ДЕСПА
JEAN-LUC DESPAX**

НАШИ ГРАДОВИ ОД ДНА ДО ВРХА; ОД ВРХА ДО ДНА

Имате стопала да ходате
Ноге да устанете
Петље да укротите страх
Плућа да се супротставите злу
Које увек има смелости да се дрзне
Грло да певате
Глас за пут
Главу да издржите
И руке да се одупрете
Жртвама фашизма:
Било да је историјски или модеран,
Тај хладан, тај резултат масовне производње
Створен у дигиталним просторијама
Да буде спровођен устима паса
Шкљоцан од стране фотографа у служби очњака
Ваш мозак је одгојен за мир
Ваш смех никад није имао за циљ да нашкоди
Ваша уста говоре сваку истину коју могу
Ваше срце жали жене без удова
И људе који улицом носе рекламине табле
Оне које Минотаур убија
У њиховим приватним лавиринтима
Род који не диктира ништа
Осим родне равноправности
Ноге да устанете
И стопала да ходате
Ако вам се ноге и стопала
Налазе у хотели
Или столици
И ви сте добродошли
Хајдемо заједно на улице.

СЛЕМ АУТОПУТА

Већ су отворили аутопут Кафка
Они су у томе званични хакери
Али нећемо даунлоудовати нашу смрт
Њихова тела би се тресла од слатких грчева
Њихова уста би дрхтале од наше крајње исправности
Другови, мора се признати:
Наша етика их забавља
Једнако колико их брине
Након што су нахранили велике беле ајкуле
Финансијских корпорација новог апартхејда
Након што су их напили
Милијардама које су припадале народу
Крах их је на тренутак поколебао
Потом су наново кренули у лов за новцем
Који ће узети од болесних, од радника
Од незапослених, од студената
Од пензионера, од старих, од јагањаца

Од Господара прстена да се попну на сцену
Од сцене и глумца
Од књиге и културе
Од генерација које долазе
За суптилно задовољство укидања стеченог
Да обнове здравље
Већ су отворили аутопут Кафка
Имају три луксузна оброка дневно
Не једу они у експрес ресторану.
Обична помисао на бољи живот на који имамо право
Да сви живимо достојанствено,
Нестаје у колутовима дима њихових цигара
У диму њихове полу-приватне флоте
Тамо где се рађају задимљене идеје између два телефонска позива
Већ су отворили аутопут Кафка
Зато ћемо њиме путовати уназад
Искључених фарова
Широм отворених очију
Узбуњеног ума
Одбијајући наплату путарине
Плаћамо више него икада
Ми?
Нико.

МНОГО РАЗЛОГА ЗА ПЕВАЊЕ

У суштини, ништа није заустављало ритам
Постојали су разлози за певање

Много разлога за певање

Деца
Чисто небо
Сунце
Жене
Осмех људи кад знају да се зноје
Грци
Лорд Сендвич

Много разлога за певање

НА УСНАМА ДЕВОЈАКА

Наравно
Радије бих писао ангажовану поезију
Против рата или експлоатације
Пролетаријата од стране послодавца
За децу којој стављамо ПМ у руке
За жене присиљене да зарађују на тротоару
За раднике који га поправљају
Против полицајца који морају да га надзиру
Сви би радије то писали и читали
Нарочито када је пролеће народа поново процветало
Али ето
Ствари нису тако једноставне
Свет пред мојим очима нема ништа од идеала
Морам одлучути да пишем

На уснама девојака
На њиховој свиленкастој кожи и њиховим
наушницама
На пожуди која вришти желећи да буде уљуљкана
Постоје хитни проблеми који не чекају
Ви то добро знате!
А ја бих себе издао
Ако се не бих суочио са њима
24 сата дневно, а не 5 дана у недељи

(Жан-Лик Делакс, 9.3 Латинци, Време прешања, 2015)

ЗУКОТИ ПАРК

Видео сам да је полиција интервенисала у ноћи
Брате мој из Америке
Видео сам колико су ми допустили да видим
Блумберг ТВ без телевизора
Ништа потом нисам видео
Није да више нема шта да се види
Али Спектакл оставља времена за реорганизацију.
Ништа није ефикасније од снимљене репресије
Од онога што се развило
И очито жели освојити градске четврти, свет
Можда нови космос
Ако камера стави сузавац у очи
Ако се телевизијски хеликоптери спрече да надлеђују
Ако су новинари премлађени
То је да би се оставила магловита слика која
треба да буде
Јасна као фашистичке линије
Да се трајно уреже у умовима
Парк Зукоти, Индигнадоси са Волстрита
Знамо стратегију
Уобичајена је
Ређи да дрога, прљавштина, делинквенција
Окупација Форума
Угрожавају слободно кретање добара и људи
Нападају демократију, крхку по дефиницији.
Неизбежни нереди се подстичу, користе
као средство до циља
Све до сигнала за евакуацију.
Знамо стратегију
Слично су урадили и са тргом Пуертадел Сол
Исто раде свуда
Приручник градске контра-гериле
Која успева најбоље против пацифиста.
Ја нисам углађени тип
Брате мој из Америке
Али прича о папирима сада ме шокира
Прича о папирима не да ми сна
Спалили су 5.000 томова након присилне евакуације
5000 књига:
Без сумње оружје за масовно уништење.
То једва да је фантазам:
Књиге које је спалила њујоршка полиција
То су биле политичке и економске
субверзивне књиге
Претпостављам
Мора да је био и понеки роман

Како то могу да знам?
Оно што знам јесте да су то биле
најреалистичније књиге
Ето зашто су их спалили
Не само због неспретно примењених
инструкција
Cleanitupet Cleanitall
То су књиге чије цена незнатно расте на ибеју
Зато што су ретке
Читљиве, у демократском смислу и зато
што су их читали
Сви они који су запосели парк Зукоти

КВЕБЕШКИ ПЕСНИК КОЈИ СЕБЕ НИЈЕ ПОЗНАВАО

Временска прогноза изазива већу узнемиреност
Него последњи летњи пламенови
На јавору

Не волим песме
Чије извођење Тајна служба
Стејт Департмента
Налаже
У време мисе
Којој не присуствујем
Онда искључујем
ТВ пријемник у хотелу
Ријалити је очигледно
Најуспешнији покушај Утопије

Кафеи су отворени
И моје срце на путу
Љубав према ближњему
Сачекаће следећи аутобус
(Не ослањај се на надреализам:
Оставиће те чим наиђе први такси)

Бука на излазу
Клима уређаја
Враћа ме на сутра, на авион

Подижем дадаистичку песму
Јер се Иго мој тата није плашио
Да узоре бразду, као ни Гастон Мирон

ТРАЈНО ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ФРАНЦУСКЕ ПОЕЗИЈЕ

Да се остави траг у француској поезији
Постоји неколико метода:
Метод Иго: писати све време.
Метод Рембо: зауставити се веома рано.
Метод Маларме: бити неразумљив.
Најмање бесмислен остаје трајни маркер.

Превела са француског Милица Антонијевић

Поезија је друго име за субверзију

*Иншервју са Жан-Лик Десса (Француска)
Иншервјујују са Јован Зивлак*

У вашој поезији видимо неку врсну критичку и иронијске рефлексије која проговара о илузији среће модерног човека?

Тако је, Јоване, моја поезија није окренута поразу који нам је нанело потрошачко друштво. Враћам се слоганима да се сетим достојанства модерних грађана. Са иронијом, верујем да пораз није потпун. Волим то што се поезија свети ери која се према њој односи тако лоше, јер лебди у тишини материјализма.

Иако ваша поезија личи на мисионеризму језичку иzugу, у којој срећемо сцене појуларне културе, амблеме религије и традиционалну културу, зар ви нисиће неко ко, у дубини поетичке ритмике и евфонијске лирике, види страсиј за поезијом као разговором о поразу човека данас?

Да, управо тако. Ритам и музикалност су савремене теме без илузије. Они су ритам који одјекује и долази нам од звезда и изнутра. То није ламент, већ разговор са невидљивим саговорником, у ствари читаоцем, слушаоцем – ми не знамо када, ко и зашто. Чак и сами, певамо песму. Не видим друго достојанство од тога.

Велика тема француске поезије од симболизма до надреализма били су језик и чудо, сан, креативност језика, готово романтична улога уметности у друштву. Да ли је поесник и данас у Француској посебан случај или се уклојио у изравнавајући свет капитализма?

Није капитализам тај који је победио у Француској поезију о којој говорите. Или није директно. Први светски рат је, као и другде оставио, трага. Али у Француској, једном када је Сартр (који је хтео да буде Бретон без Бретона) исцрпио и убио надреализам, једном када је прави дадаизам испразнио своје значе-

ње разним кловновима, чак и сада, наметано је неповерење према било ком говору. То су биле сушне године, са летризмом који је ћутао и на крају је стварао лоше замке, у рангу са главним медијима. У име наводног лиризма, због неуспелог лиризма, истински херметизам Рембоа, колико год био јасан, и онај Малармеа, револуционарног као што је филозоф Жак Рансијер показао, постао је мета карикатуре. Толики многи су желели да забораве и Игоа. То није могуће, а француска поезија је неисцрпна. Морате да волите све стилове. А у Француској постоји песнички препород, чак и ако песма и даље доминира. Није свеједно. Поезија је песма.

Шта савремени француски поесник може да каже о транујућој култури капитализма?

Капитализам гута и рециклира све, посебно сопствену критику. Прелетео је преко поезије, рекламирањем и сада кроз заразни дигитални свет, снагу слике, слоган. И поезију држи у мраку, јер је етичка, и он зна за свој злочин. Довољно је то рећи нетакнутим сликама, које није дотакла порнографија политике, а то тада постаје врло револуционарно. Прихватамо спектакл глобализације. Наоружани моралом – никада искреношћу – те дијалектиком и критиком медија. Ми је певамо. Слемујемо. Репујемо. Вичемо. Цртамо је. Чак је качимо и на Фејсбуку.

Занима нас које савремене француске поеснице сматрају најважнијима?

Серж Пеј је свакако најважнији. Он практикује политичку поезију, користећи метафоре као савремени шаман. Он не заборавља сиромашне људе и политичке затворенике. Не заборавља ни поезију као слободан начин живота. Клод Бер, која ради на реченицама и усменом односу, и долази у егзистенцијални приступ животу и смрти. Валер Новаринанас чини да верујемо да он измишља речи, јер је језик тај који у ствари измишља свет. Дивљачка лепота означитеља је гарант наше слободе. Бернард Ноел је истражио стање човека уредсређујући се на метафизичко тело, некастрирану реченицу, Садов приступ. Сви знају да је поезија друго име за субверзију.

Превела са француског Милица Антонијевић

*

Жан-Лик Деса, рођен маја 1968. Француски поесник (Награђен Артур Рембо) поесник, критичар и прозни писац, био председник Француског ПЕН клуба до 2016. године. Члан Академије Маларме. Члан је редакција часописа *Aujourd'hui Poème, Comptine, Zonesensible...*

Ванредни је професор, дипломирао је компаративну књижевност, предаје модерну књижевност у Версају. Новелист, писао је о руском поети Осипу Манделштаму и о политичком стању. Објавио је, између осталих, књиге, поезија: Младежки лепоте. *Maison de Poésie*, 1994; Разлози за певање. Време трешања, 2007: 220 слема на левој траки. *Lemer le moqueur*, 2010: 9.3 Лайт цигарете, Време трешања, 2015; Моцарт је побегао, Записи са Севера / Анри издаваштво, 2016; Русо мирно спава, издање Дрхтава трава, 2017; Есеји: Осип Манделштам, Певати до краја. Аден издање, 2003; Дени Пупвиле: Радост дубина. Дрхтава трава, 2018; Роман Професор је леп. Аден издање, 2005. etc.

Poetry is another name for subversion

Interview with Jean Luc Despax (France)

Interviewed by Jovan Zivlak

We see especially in your poetic texts a kind of critical and ironic reflection that speaks about the illusions of the happiness of a modern man?

Jean-Luc Despax: Yes indeed Jovan, my poetry is not resolved to the defeat inflicted on us by the consumer society. I return slogans to recall the dignity of the modern citizens. With Irony, the defeat is not complete I think. I like poetry to take revenge on an era that treats it so badly because it wallows in a decrepit materialism.

Although your poetry seems like a kind of mysterious language game, in which we meet the scenes of popular culture, emblems of religion and traditional culture, are you not someone who, in the depths of the poetic rhythmic and euphonious lyrics, sees a passion for poetry as a conversation about the defeat of man in the present time?

JLD: Yes exactly. Rhythm and musicality, modern topics are without any illusion. They are the beat that sounds and comes to us from the stars and from inside. Not a lamentation but a conversation with an invisible interlocutor, in fact a reader, a listener, we don't know when, who, and why. Even alone, we apply to sing a song. I don't see another dignity.

Great theme of France poetry from symbolism to surrealism were language and wonder, dream, creativity of language, almost romantic exclusive role of art in society. Is the poet still a special case in France today or did he fit into the leveling world of capitalism?

JLD: It is not capitalism that has defeated In France the poetry you are talking about. Or indirectly. The First World War as elsewhere has left traces. But in France, once the surrealism exhausted and killed by Sartre (who wanted to be Breton without Breton), once the real Dadaism emptied of its meaning by sorts of clowns, even now, a mistrust vis-a-vis of any speech was imposed. It was the dry years, with a lettrism that was silent and ended up making poor traps, comparatively with mainstream medias. In the name of a suspected lyricism, because of a failing lyricism, the true hermetism of Rimbaud, however clear, and that of Mallarmé, revolutionary as the philosopher Jacques Rancière showed it were regularly caricatured. So many wanted to forget Hugo too. It's not possible and french poetry is inexhaustible. You have to like all styles. And there is a poetic revival in France, even if the song still dominates. It does not matter anyway. Poetry is a song.

What can a contemporary Franc poet say about the current culture of capitalism?

JLD: Capitalism swallows and recycles everything, especially its own criticism. He flew to poetry, through advertising and now through the addictive digital world, the strength of

the image, the slogan. And he holds poetry in the dark because it is ethical and knows this crime. It is enough to say it with intact images, not touched by the pornography of the politician verb, and that then becomes very revolutionary. We take the spectacle of globalization. Armed morality, I did not say candor, with the dialectic, the criticism of the media. We sing it. Slam it. Rap it. Shout it. Draw it. Facebook it, even.

We are interested in telling us what contemporary Franc poets you see as the most important?

JLD: Serge Pey is the most important one, clearly. He practices a political poetry, using metaphors as a modern shaman. He doesn't forget poor people and political prisoners. He doesn't forget poetry as a free way of life. Claude Ber, she works with sentences and orality and comes in a existential approach of life and death. Valère Novarina he makes us believe that he invents words because it is the language that invents the world in fact. The savage beauty of the signifier is a guarantee of our freedom. Bernard Noël explored the condition of man by focusing on the metaphysical body, the uncastrated sentence, the Sadian device. All they know that poetry is another name for subversion.

Превео на енглески Драган Бабић

*

Jean-Luc Despax (1968), is a French poet, a receiver of the Arthur Rimbaud Award, a literary critic, and prose writer. He was president of the French PEN Club until 2016. He is a Member of the Mallarmé Academy, and of the editorial boards of *Aujourd'hui Poème*, *Commune*, *Zonesensibile*.

He graduated in comparative literature, and is now an associate professor at Versailles. He is also a novelist, and he wrote about the Russian poet Osip Mandelstam and his political situation.

He has published, among others, the following books of poetry: *Beauty of the Young* (1991); *The Equation with One Unknown* (1994); *Reasons to Sing* (2007); *220 Slams in the Left Lane*. (2010); *9.3 Cigarette Lights* (2015); *Mozart Escaped* (2016); *Rousseau Sleeps Peacefully* (2017). His essayistic books include the following titles: *Osip Mandelstam, Writing Poetry to the End* (2003); *Danny Pupile: The Joy of the Depths* (2018). He also wrote a novel *The Professor is Beautiful* (2005).

ТОБИАС БУРГХАРТ TOBIAS BURGHARDT

УЗВРАТИТИ ПОСЕТУ

Песма, лептири пауновац,
прво затрепери ка палми,
седне на један од високих листова,
затим одтрепери преко просторије
до прозора кроз који је ушао,
седне потом на доњи рам
и погледа ме одатле зачуђено
као кад поздрављамо застој сунца:
ми језик пуштамо на слободу
и поглед нек мирује на изволте.

ПРЕКО ПОЉА

Узми тепих са зида
али га не стављај на сто
већ поред, у ваздух,
нек лебди над тлом
седи на њега у турски сед
полети напоље, преко кровова,
с оне &ове стране будућности,
прочитај скоро праве али и
управо савијене жиле водне
на твом челу, у твојим рукама.

ПОНЕКАД

И што даље сеже поглед
ход очију твојих носи
кишу светла што капље
преко површине воде
безветreno оклевање у виску
и у безброном светлуцању
што не престаје да ромиња,
мердевине без пречки стоје
не допуштајући никакво задржавање
само кретање навише или наниже.

МОЈА МАЛА ЂИЛИБАРСКА СОБА

Камен на прстену моје мајке овалан је
иако је у сребро утиснут
светлуцава боја, варнице у њему
топла провидност на руци
можда и крила вилинског коњица, коса што
трепери у дашку ветра преко ливаде, или
сићушно лишће што улази лебдећи
из својих предела, а да никад не падне
заборавили су га, ја га доносим натраг,
ти кажеш: *моја мала ђилибарска соба*.

Постепено
Повучена у себе
скоро невидљива,
прелази на дело,
повремено
прекида
своје нечујне кораке
сиши жито
по тротоару
исpred огласног стуба

ПОРЕД КЕСТЕНОВА

онда тако само стоји
и сеје –
мирно
кљуцају
грлице
врабац и други
заједно,
недозвољено има своју драж,
из руке јој излази онај звук
из куће њених закључаних снова
сви истовремено беже
кроз полуотворена врата и прозоре

Очи што у ноћи тумарају
Мој највернији мачак крзnen је и мушичав
усред ноћи на прозору седи
утонуо у мисли, заправо, створен је
од порцелана и овлашних погледа, у основи:
нисам ни од дрвећа нити йош чем
из *Портп Санџа*,
биће да слути мачак месечар, право гледајући,
није ни да долази из какве гусарске пећине
што крије плен с несталих ћунки,
порцелан мог мачка од друге је материје саткан,
што му, при ближем посматрању, заокупља мисли.

поред симсова, окана и ниша
сипе напоље у празнину
више се једва и виде
готово се већ и не примећују,
руке настањују ваздух,
поздрављајући одсутне,
повучене у себе.

ВИДЕТИ И НЕ ВИДЕТИ

Чакни камење
већ трагове од кишне
одсутност неких
имена, гроб песника
Елијаса Давида Куријела:
"Стварност је оно невидљиво."

Слепилом пустиње
да видиш стару милионицу
а на бели песак ни да
не ступиш, да глас
у сумраку не чујеш,
а већ без речи остајеш.

Оне очи не иду више
ка унутра:
светло просејава сву тмину;
а ни напоље:
да ли сенке у чвор вежу
ову јасност тишине?

Слепилом да видиш воће што горчи,
погледом што гледа да не видиш
листова провидност
већ подрхтавање у гранама
наступајући дах ветра
из дрвета сећања.

ОБЛАЧНИ СИРОВИ ПАМУК

За Марсијелу Гонзало Фебрес

Она која сади памук живи
на висини облака
које бере и од семена их чисти
као и снове што пролазе
кроз њену кућу на ветру.

Скуп папагаја
Причвршћен за граве облака
на струји ваздуха језди
његова реч
у супротном смеру од сунца,
kad неко иде
лепеза отвара своје мрмљање
све до почетка,

чврсто за ову реч
причвршићен

прикопчан
реч
чврста,
шестари шафран-лептир
стазом стрмом,

причвршћен за граве облака
чујем папагаје како пролећу,
њихов повратак ка дрвећу на обали,
који у сутон свој долазак
прижељкују са ветром
што из грана излази
језгро његово, извор његов,

нема овде ваздушних струја што
кроз лишће дувају
дрво и ветар окује
у време договорено
за скуп папагаја
само понекад током ноћи
га откује а онда
на све стране света.

CODETTA

Вежи мали букет
што се из речи састоји
њихова тишина: тонови светла и мириси
лебдеће у дашку ветра
или скоро нимало,
загрли јавор,
брезу,
бар мало
каже свако дрво
под месецом са облацима.

Превод Јан Красни и Славица Стојановић

*

Тобијас Бургхарт / Tobias Burghardt, рођен је 9. новембра 1961 у Есен-Вердену. Песник, преводилац латиноамеричке, шпанске, португалске, каталонске и сефардске поезије као и уредник књижевне издавачке куће Edicija Deltau Stuttgart. За своје поетско дело награђен је 2017. године међународном књижевном најрадом КАТХАК у граду Даки, у Бангладешу. Објавио је више књига поезије, а последња је избор поезије MITLESBUCH 117 са цртежима Јоне Бургхарт, ИК Афаја, Берлин/Минхен 2018. У Србији су изашле две његове књиге: Реч реке, Апостроф плус, Библиотека савременика, књига 18, Београд 2005 и 33 капи воде – 33 Wassertropfen, Смедеревска песничка јесен, Мериџани, Смедерево 2006, обе у преводу Златка Красног.

*

Tobias Burghardt (1961) is a poet, a translator of Latin American, Spanish, Portuguese, Catalan and Sephardic poetry, as well as an editor of the publishing house Deltau Stuttgart. He was awarded the 2017 KATHAK International Literary Award in Dhaka, Bangladesh for his poetry. He has published several books of poetry, the last one being *Mitlesbuch 117* (2018) with the drawings by Jona Burghart. Two of his books have been published in Serbia: *Reč reke* (2005) and *33 kapi vode* (2006), both translated by Zlatko Krasni.

**ВАЛЕНТИНА ВАЛЕНТИНОВНА
ЈЕФИМОВСКАЈА**
**VALENTINA VALENTINOVNA
JEFIMOVSAYA**

***

(России дух вовек не источится...)

Дух Русије неће ишчезнути никад,
Нижу се векови, година је рој...
Ја видими лица, блиска, а безлика,
Оних што дадоше за њу живот свој,

Што им сав смисао беше – родна груда:
Јунаци Бородина, Јашија, Бреста...
Срце Русије су – бојеви посвуда,
Јер ратови увек траже себи места...

На границама нашег Православља
Увек ће се светло борити са тамом.
Дух Русије се вечито обнавља,
Све дотле, док се у Бога уздамо.

Докле год у висине Господње слуге
Буду узносиле душе палих, њих
Што дадоше живот за веру, за друге,
Руских ће душа тамо бити више од свих.

ИМЕНА

Како су каткад нежна руска имена мушки,
Дубоког смирења сазвучје она имају:
Андрјуша, Николушка, Иванушка –
Као да душе у рају једна другу дозивају.
И славна руска имена мушки могу да буду
Кад их позове Држава, с поуздањем и славом,
Кад се каква опасност надвије над родну груду:
"Георгије! Александре! Дмитрије! Саво!"

А Михаило, Пантелејмон, Василије –
Та имена звуче свечано и благочестиво,
Па Јевлампије, Данило, Теодосије –
Као светло канџила, вечно и неугасиво.
А дар је Божији и лепо име твоје,
Освештано нашим светитељима старим.
Живот нека обоје твога имена боје,
А Твојим животом нека се име зари!

РЕКВИЈЕМ

Дечаци моји, чеда моја мила,
На земљи немате ни гроб, ни знамен.
Имена вам се с маглом изгубила,
А ветрови гасе свећа лаки пламен.
Из дубина морских вали ће узбрати
Траку, и на њој име вашег брода...
Како да вам кажем да се овде памти
Сваки од вас, што је у недрима вода!?
Капу са звездом избациће талас
На древни камен када се обрушчи...
Како да вам кажем да у храму данас
Служи се опело за покој вашој души?
Тиха се свитања узнесу, па слете,
Враг се притажио, ал нестао није...
Како да вам кажем за младе кадете
Над чијим се главама ваш стег сада вије!?
Дечаци моји, мила чеда моја,
Колико вас сада на дну мора спава!?
Плави споменак с ваших родних поља
Нека за вас носи букет плавих вала.

ПЕТЕРБУРШКИ ВАЛС

Нећу се вратити у загрљај тог града
Тај град је рођен у тешким мукама,
То је град-дворац, то је град-парада,
Град великих ноћи над речним лукама.
Никада поново у тај град цркава,
Оскрњављених, а данас тако чистих,
У тај град скитница, у тај град царева,
У тај град својих рођених и блиских.
Ја никада нећу пртити стазе
До града кишних и маглених дана,
До града-балета, до града-екстазе,
До града чувених, великих романа.
Ни у сну се нећу вратити граду том,
Граду Блокаде и Победе стега,
Јер, ево, кунем се и пред иконом –
Да никад нећу отићи из њега!

МОЛИТВЕ

Икона је Спаса сјајем позлаћена.
Миомирис меда и воска лелуја.
Заре се лица радосна, смиренा.
Храм је препун тихог, молитвеног бруја.

"Царе Небески, спаси и помилуј!"
Молитва плови у векове векова,
А душа – ко голуб, ил' маглени струј,
Лети над понором препуним грехова.
У истој молитви – срце, ум и душа,
А с њима се скупа смирује и плот.
Свемогућ је Бог! Све нас гледа, слуша,
И на сваки позив стиже нам Господ!

***

(Как в зиму лютую спасаются пичужки...)

Како љуту зиму преживе птичице?
Та тајна опстанка сред стварности сиве
Подсећа на наше Рускиње-старице:
И гладне, и жедне, али ипак – живе!
Нема за хлеб, ни за лекара, кад заболи,
Али се нађе за свећу Светом Николи.

ЈАБУКЕ

1.

Сред процвалих јабука је село
Као на крилу облака рајског.
Малена кућа, а пред њом све бело
Од латица нежних ујутро мајско.
Цвет је јабуке ко светло небеско –
Душа га жудно удише и пије...
Јабучњак је овде право свето место,
Као храм, ил' поље у срцу Русије.

2.

Ветар просипа уздахе горама –
То се река нека спрема за успење.
Брезово се лишће покрило борама,
Паучина себе сплиће у прстење.
Сазрели плодови – кугле свежине –
Као планете круже ми над главом.
Као комади негдашње врелине,
Комади светlostи са свода плавог.

***

(Рассеклось мгновеньем...)

Пало је у реку
Траком хоризонта
Пресечено Сунце
У златном пресеку.
Облака је сена
Давно загубљена
Па се зазлатила
И моја колена.
Негде поврх јела
Ветар јата гони

Камилица бела
У рукама звони:
На празник Успења
Крећем са букетом.
На моја колена
Пада мртво лето...

ЈЕСЕЊЕ БРЕЗЕ

Души је завештано смирење,
Али душа се сузама везе
Док стојим пред успењем
Присноблиставе брезе.
Суровост снегопада
Лепоту јој не може отети.
Успење је Божија награда
Дрвећу, пољима и светим.

Са руског превела Милена Алексић

*

Валентина Валентиновна Јефимовскаја (Станкевич) је пе-
никиња, књижевни критичар, члан Удружења књижевника
Русије од 1999, секретар Удружења књижевника Русије, савет-
ник Руске академије природних наука (РАЕН). Потомак старо-
седелаца Санкт-Петербурга.

Рођена је 1957. Завршила Институт за филмске инжењере,
смер режија звука за позориште и филм. Другу диплому је сте-
кла на истом универзитету, на смеру Пропаганда културе. Ра-
дила је у књижевној редакцији на Лењинградском радију.

Аутор је књига: "Дуги свет". Зборник стихова. СПб. 1998;
"Уточиште душе". Зборник стихова. СПб. 1999; "Трећи пут".
Зборник стихова. 2002; "Златна резерва". Зборник стихова.
СПб. 2012; "Романови и светост". Албум о сликарству Ф. Мок-
свитина, текст. Москва. 2014; "Руски Крим". Албум сликар-
ства Ф. Москвитина, текст. Москва. 2015; "Резонанс живота".
Зборник чланака о савременој књижевности. СПб. 464 с. 2015;
"Патријарх Тихон и његово време". Албум о сликарству Ф.
Москвитина, текст. Москва. 2017; "Небеска Русија". Албум о
сликарству Ф. Москвитина, текст. Москва. 2018; "Обрнута пер-
спектива". Зборник стихова. 286 с., СПб. 2018. Аутор је преко
50 чланака у периодици.

*

Valentina Valentinovna Jefimovskaya (1957) is a poet, a literary
critic, a member of the Russian Writers Association, a secretary of the
Russian Writers Association, and an advisor to the Russian Academy of
Natural Sciences. She is the descendant of the natives of St. Petersburg.
She graduated from the Institute of Film Engineers, majoring in Theater
and Film Directing. She received her second degree from the same uni-
versity, in the direction of Propaganda Culture. She worked in a literary
editorial office on Leningrad radio.

She published, among others, the following books: *The Long World*
(1998); *The Refuge of the Soul* (1999); *Third time* (2002); *Gold Reserve*
(2012); *Novels and Holiness* (2014); *Russian Crimea* (2015); *The Reso-
nance of Life* (2015); *Patriarch Tihon and His Time* (2017); *Heavenly
Russia* (2018), *Reverse perspective* (2018). He also wrote over 50 per-
iodicals articles.

She is the recipient of numerous awards, including the Nikolai Gumi-
ljov and Prohorovsko Pole Awards, the Imperial Culture Volodina Award,
the Silver Knight Award, as well as the Order of the Holy Martyr Anastas-
ia the Parish Priest. Her work has been translated in a number of fore-
ign languages, and some of her poems were turned into songs.

She has been the deputy editor-in-chief at the Rodna Ladoga magazi-
ne since 2007, and the head of the Northwestern Department of the Aca-
demy of Russian Ceremonies since 2011. She lives in St. Petersburg.

ДЕЈАН АЛЕКСИЋ

НОВА ЗЕМЉА

Сваки пут кад чујем
Добовање кише у олуцима
Далеко дете у мени
Добије идеју да пронађе свет

Деци је досадно у кући
Док пада бескрајна киша

Човеку је досадно у сопственој кожи
Те би од ње да направи бубањ

И да као урођеник призива кишу
Добујући двема фибулама
Јединим остатком од корифеја
Што је пошао преко дебелог мора
Да открива нове земље

ОД ТОГА НИЈЕ БИВАЛО СВЕТЛИЈЕ

Да бих могао да заспим
Увек ми је било потребно
Мало светла

У потпуном мраку
Морао сам да остављам расклопљену
Књигу крај кревета

Од тога није бивало светлије
Мада би тама намах постала
Заводљива пророчица
Пробуђена да нешто каже

Лежао сам у мраку тих уста
На топлом језику постеље
Чекајући да постанем реч

Али пад у сан
Увек би долазио брже
Од пада у говор

НОЋНИ ЖИВОТ КУХИЊА

Кухиње ноћу губе памћење.
Нарочито зими, када је светлост
Служавка разочарана у љубав;
Улази меко са улице и грли
Хладна тела масних лонаца
Који зевају у амнезији.

Куварица је јуче спомињала
Свеце, знојава од супене паре.
Њен муж, власник оседланих жаба
И поткованих јаја, читao је новине.
Свет је пун зла и смеха.
И суза, додаје она, сецкајући лук.

И то је цела прича.
До вечери, већ се завршило Постање.
Одвоји се светло од tame
И размножише се птице и звериње.
Саградисмо музеје и губилишта,
И много, много кухиња
Пуних влаге и зачињских духова.

Али сада, сипљиве у ноћи,
Кухиње се не сећају ничега,
И нема сведочанства о апсолуту.
Само проста јануарска светлост тихо
Улази у кухињу, као физиолошки раствор
У дементну старицу, која на самрти
Гледа сина, а каже: *Оче.*

НАЈУСАМЉЕНИЈИ ЧОВЕК НА СВЕТУ

1.

Покушајмо да га замислим:

То је човек који једе чорбу од вргања
У периферијској гостионици.
Јутрос је опет читao стара писма
И пожалио што у крилу нема мачку,
Која је живот преспавала под неком
Кубистичком сликом.

Мислити о судбини није исто
Што и листати пожутеле хартије.
Стога он чврсто стеже кашику,
Као жезло, желећи у стиску шаке
Нешто апстрактно и хладно.

У супртном, глава би му могла
Постати глинени колачић, а судбина
Глувонема девојка која продаје
Срећке на вашару његових успомена.

Бог је имао нешто на уму
Кад је стварао оваква кишна поподнева,
Али свете књиге не говоре о томе.
Оне уче да је веза међу стварима
Тајанствена у својој очевидности.

Најусамљенијем човеку на свету
Недостаје свет да би поверовао
У себе и то му даје извесну
Предност над човечанством.

Предност над, рецимо, том љупком
Времешном Еленом док гостима
Гура под нос тањире са чорбом
Што се пуша као древна пророчишта.

Боже мој, боже мој, шапуће она,
Уздише и сагиње се, као пред распећем,
Да за голу шију ухвати кашику
Која је управо звекнула о под.

Али то нико није видео нити чуо,
Јер свет се на мачијим шапама искрао
У цитате које вековима већ мрмљају
Богослови у овакве кишне дане,
И само још небо туче о прозоре
Малим воденим песницима.

2.

Најусамљенији човек на свету
Гаји тајну и мутну мисао о сребру.
Волео би да има мало двориште
Покривено сенком дрвета
Под којим такве мисли стичу форму.

Чак и мање од тога – макар једно
Грбаво безлисно дрво волео би да има,
Какво бирају вране да с њега најаве
Суноврат неког царства.

Иначе, једном давно, видео је децу
Заиграну на остацима античке палате.
Има у томе изузетне лирике,
Мислио је под налетом веселости
Што среброљупци никада не дођу
До тако дубоких увида.

И тада га је сачекала она упорна
И посве људска мисао о сребру.

Не даје му мира. Напротив,
Лепо осећа како пушта корен
У јаловину његових аргументата,
Буди у њему месијанску доследност
У производњи закључака:

Дакле, ако ћемо поштено о лирици –
Где је дрво, ту су и сребрњаци;
Ако ћемо о сребрњацима,
Како год да бројиш, увек их је тридесет.

3.

Удобно заваљен у фотељу,
Најусамљенији човек на свету
Листа богато илустровану
Историју свећских природних катастрова.

Осећа ударе језе низ кичму
И хладноћу у бубрезима.
Грле се у њему елементи
Задужени за ужас и лепоту.

Тако нам је мало времена
Дато да растумачимо
Слепи случај и глуву наду.
Али хронологије су племените
Јер понешто увек изостаје.

Најусамљенији човек на свету
Склапа књигу и пригушује зев.

Може да замисли себе
Како прислања лестве
Уз кулу коју подиже његова
Љубав према близњем.

Не одлази му се у кревет.
Једе медитерански сир,
Пије вино тамно као Стикс.
Мисли о себи узвишену,
Мисли о себи као шаци пепела
Охлађеног на путу за Помпеју.

И с правом пожели да упита:
Где су љубавници које треба
Да покрије мој пепео?

*

Дејан Алексић (1972), песник, драмски писац, и књижевни стваралац за децу. Дипломирао на Одсеку за српску књижевност и језик у Новом Саду. Објавио је девет песничких књига, за које је добио бројне књижевне награде: "Змајева награда" Матице Српске, "Мешица Селимовић", "Бранко Мильковић", Награда САНУ из Фонда "Бранко Ђорђић", Просветина награда, Бранкова награда, "Матићев шал", "Ристо Ратковић"... Поред песничких, објавио је и дводесет књига за децу, као и једну књигу драма. Живи и ради у Краљеву.

*

Dejan Aleksić (1972) is a poet, a playwright, and a children's author. He graduated from the Faculty of Philosophy in Novi Sad. He published nine collections of poetry, and is a recipient of Zmaj's Award, Prosveta's Award, Branko's Award, Matićev Šal Award, as well as the Meša Selimović, Branko Miljković, Branko Čopić, Risto Ratković Award. He also published over twenty books for children, and one book of plays. He lives and works in Kraljevo.

ФЕРЕНЦ АНДРАШ КОВАЧ KOVÁCS ANDRÁS FERENC

МЛАДОСТ ЈЕДНОГ ЈЕДНОРОГА

Био сам немилосрдан и срећан, женска рамена севала су за мене, ипак осталох дивљи вагабунд, чудна појава – поетска животиња, која кришом мисли да је слободна.
 Рог што сја забадах у пенушаву ноћ, када је ветар хушкао, из шибља сам вребао нада мном спиралну маглу ништавила – мрену на очима богова.
 Код Сиријуса ми се сјајла грива, глава у грозници одмарала на грудима довојака, попут одушевљене комете – крхким зраком, што ме отад купа, када ми се иза чела као немилосрдан ловац прикрада спремна реч...

ЈУГЕНДСТИЛ. КРАЈ ВЕКА!

Добро би било још мало бити
 А још боље "добро бити"
 Док траје лицитација за љубавни улог
 Шуња се срце трпи бруји судба
 Увертира за Дон Ђованија

Као господин поћи за просјака
 Не хајати за ред војни
 Кад већ Бога није брига
 Склопити очи старог Цигана
 Одмаја се ендреади

Коњске ноћне чезе
 Језде преко Ринга
 Златне глеђи клишеа
 Бечке лепе Жужане
 и Свете Хилдегарде од Бинга

У времешна времена оденуто време
 Циљеви су чудесни, ако су и грди
 Попује зликовац мудри
 Уморна жудња фауст се ближи
 Тако пролазне форме круди

Хтети бити ваљда нем
 Волети "бити" Синбада
 У доба шећерних моцарта
 Осећати сладиш се до крви
 Ваљда би се требало родити

PRO DOMO

Пишем само ја, јунак моје песме: ништа.
 Носилац дивље празнине си била, Еми –
 у веселој ти утроби бејах Жидов и Данач,
 на уста ми теку жудња, крв, вотка, аnis...
 Жедан овог-оног одрастох ја...

који се давим млеком туђих мајки,
 знам већ: "solvet saeclum in favilla"
 јер само локомотива бејаше Атила Јожеф
 а Бабич беше Јона, Бабич кит беше,
 та и претворник испашта кад умре,
 и потешко бејасно божји лагани сан,
 али разломи баздивши, к'о ужасни кит,
 што у Сатмару на тргу Светог Иштвана,
 труне, као врлина намењена речи,
 попут Хамлета и Фортинбраса, Норвежанин...
 У плавом ће формалину обратати зло небо,
 ако је за ништавило ваљда моја душа вредна:
 испада из битка, попут свршетка строфе.

ARS LONGA

1 логор смрти – дечији цртежи

1 вила аријевске кучине / с ореолом калајног тањира
 1 угљени мачор бљује ватру / 1 чика добије тромб
 1 колица са сладоледом / 1 плавог одмора
 1 шеталиштем кружи / ни 1 душе нема на тргу
 од-1 на земљу се сруши / корнети се изломе
 1 девојка зури у дим / 1 кофер стишће
 иза 1 зида од цигле / иза 1 зида од цигле
 1 смеђи чопор хркне / носе бију носе бију
 1 рој птица што пада у несвест / у витрини 1 радње
 1 фењер се сруши / 1 човек виси на куки
 на сивкастом сакоу неба / само давидове звезде
 само давидове звезде / смеђи чопор хркне
 а жути се месец сјај / с ореолом калајног тањира

ARS EROTICA

Коначна смо игра
 Душнице душник слабина
 Преврне очима задњица стражњица

Препона кожа светлог предела
 Дивљи језик заврне устима
     Жудња гребе цепа гризе бесни
 Рука нога тетива мускулатура
 Широка мука шта мрда
     Уједно цеди руши
 Климате хумке груди
 Космати распали облак
     Напети лук брзе веђе
 Рањена смо увреда
 У дебелом месу праћена
     Вулкански кратер пупак
 Крило вртећи затвор
 Дубину ти испуним
     Васиону ми огнеш

Коначна смо игра
 Биће уздише препона
     Трбух дојка талас рамена
 У свемиру трзају удови
 Органи раштркана зрна
 Спремасмо се за вечност
 Шта окреће обрће
     Свет само с нама лети

Песмица Џека Кола

ЖАЛОПОЈКА ЏЕКА КОЛА ЗА СЕБЕ САМОГ

Jack Cole's Funeral Song

Чудан тип беше Џек Кол
     Кад би заврнуо брке
 Али сувише књига је прочитao
     И сад лежи на дну раке

Мучила га грозница лирике
     Сморене очи склопио
 Жали њега Јуесеј
     Сточна пијаца Ла Хунта

Музе за њим плачу све
     Штавише и стока из Тексаса
 Кад би ту морао ускрснути
     Не верујем да би хтео

Фини лик беше Џеки Кол
     Није вртео никад колт
 Само јаја О лакоми
     Лоши песници испаштали

Жали га вальда угао врата
     И зли кувас Енди
 Јер није носио тежак капут
     А тако сурово време је доле

Поезија дубока као гроб
     Пола светац нарочито кицош
 Чудни бре неки Џеки Кол –
     А дивљем Западу коњец

Јер Џеки Кол беше Џеки Кол
     Та с небићем се граничи
 Песма беше само остављена пуста
     Душевни град утвара

Bryce Canyon (Јута), 30. новембар 1988.

MINORITY BLUES

Бог Ђока Вашингтон
     Цеферсон, хеј
 Из громовитих висина
     Да л' се још види наше право
 Џон Колеман пита тричава
     У души Оглала
 Црнац постаде Вепса од Литванца
     Завијаће му песма
 Крв узвари у слепом нокту
     Затеже жицу
 Као ланац Арамејац Велшанин
     Кју Клукс конопац Курда
 Бруји на Косовом селу
     Жидов на брегу
 Хрват Бошњак и Албанац
     Дречи нек' сви утихну
 Бог Ђока Вашингтон
     Већ се један другом смеју
 Слободу једнакост
     И ину тричаву старудију
 И братство још прогања
     Спремног да пева док се у Лапонца претвара
 Шта вреди ако је Ирац Узбекистанац
     Бретонац балтички Естонац
 Шта вреди Турчин ако је Бугарин
     Или у Измиру Грк
 Када више расно чистих грађана
     У погрому врлуда
 Шта вреди ако је московљанин Немац
     Стаљин кад је поносит Грузијац
 Види издајника ужас
     И одере до голе коже
 Бог Ђока Вашингтон
     Зашто зашто Линколн
 Наиме јанкоци само дуваж
     Демократски за шта
 За шта кад немају речи за мене
     И закон ме одбацује
 Не разуме коптски мозак Украинац
     Од чега то јечи Тибет
 Чему право кад је Остјак
     Шкот Вотјак Фризијац Богул
 Ако га од свог језика лише
     Снаћи ће се и поучити
 Као Баскијац кад бомбе баца
     Палестинац Арапин
 Без домовине ће се срушити
     Свако неког другог гризе
 Бог Ђока Вашингтон
     Види кроз решето правде

Јанко ниси ти калофонац
Циганин ил' Окситанац
Можда Јахве зна валонски
Совјетски Јакути
Мало тише препоручам
Овај проблем вазда мучан
Лаж њушка локва крви
Глобус није домовина
Мада је достојан човековог имена
Био бих мађарски Казакстанац
И кад бих Џон Колеман био
У Криму Команчи Татар
Истребљен народ дивљи Олмек
Непостојеће границе
Бог Ђока Вашингтон
Све би кроз мене прошле
К'о умирућег Свето Право
Распадање бивство – дакле

Mount Rushmore – Rapid City (Јужна Дакота), 4. јул 1990.

САЛОН НЕЗАВИСНИХ. Hommage à Henri Rousseau

Henri Rousseau: la liberté invitant
des artistes à prendre part à la 22ème
exposition des Indépendants, 1906

(Токио. Национални Музеј модерне уметности)

Независну изложбу Независних уметника данас
Отварају уметничке историјске говоранције
Научним народним слављем ражесте се стручњаци
за уметност.

Подићи ће међународне заставе, небили
Извукли консеквенце, укупне и коначне –
Сва које културан, независан, прауметник, итекако!

На оружје са сународницима, пршти плех музика
Одострага... Лавовски јунак засео скамењен,
Наталијаном гривом спустио шапу на књиге закона –

Војну смотру мотри веђом, кратким ноктом,
А Независни уметници војни ред организовани
У стрпљивом реду стоје – дисциплиновано
ми дугачком,

Глава им благо погнута, немим гушчијим ходом,
Независним делима под мишком се гегајући,
Независни корачају – ка Независном салону

Централно постављеном, позиционо упредности,
Код главног улаза, премдаузгредносви
Независнокорачају до широког столакружока –

Независне слика дати на велику изложбу...
Табло је попуњен, као негдањи матурски,
Идући у бал – све иде у реду. А онда

Ка небеском платну диже се парадна визија
Анрија Русоа Цариника – полетна Liberté!
Млатара, помало још климава Независна уметност

Покровитељ у одбрану – и над благом ваздушном
простору Ума
Одлети наивна Слобода, Једнакост, Таленат,
Братство, итд... Исто Независних новина

Једнобразним, сурим речима свету вест проноси!
Независну изложбу Независних уметника данас
Отворише – и данас затварају. Дочекавши
полицијски час

Започиње екстра, ексклузивни вечерњи програм –
Групе, породице, по упутама и под вођством
Одабраних стручњака скупљају се да воде изложбу...

Независнисалон креће као отворени, слободни
Пројекат, настане – посећују сви
Независну ноћ Независних уметника.

Где се ожеви дети окачен на чавле на зидовима
узаних просторија, нанизано више независних
ремек-дела!

Ово је причао успеху – можда претрпана,
мада изложба

Отвара Независну перспективу, културишка
атеље... Већи

Иза капија, зидова брава, и иза затворених врата
Висине зависна уметност – са независним делима

И Независни Уметници висећи висе.

Будакеси, 14. септембар

Превела Сандра Буљановић Симоновић

*

Ференц Андраш Ковач (Kovács András Ferenc), Сатмарнеме-
ти, 1959. Песник, есејиста, преводилац. Дипломирао је на Оде-
ску за мађарско-француски језик на Универзитету у Клужу. Од
1984. до 1991. године предавао је у средњој школи. Уредник је
поезије у часопису за књижевност *Látó*. Између 1991. и 2002. године
предавао је драматургију на Факултету драмских уметно-
стити у Тиргу Мурешу, а од 1997. је годину дана управник позори-
шта Миклош Томпа у Тиргу Мурешу, и уметнички директор у
истом позоришту. Од 2008. године ради као в.д. уредник часо-
писа *Látó*. Добио је више од 10 међународних награда и призна-
ња. Његова су дела преведана на многе језике, а самосталне
књиге објавио је на румунском и италијанском језику.

*

Kovács András Ferenc (1959), is a poet, an essayist, and a transla-
tor. He graduated from the Department of Hungarian-French at the Uni-
versity of Cluj. From 1984 to 1991, he worked in a high school, and bet-
ween 1991 and 2002 he taught dramaturgy at the Faculty of Dramatic
Arts in Tîrgu Mureş. Since 1997, he has been the director of the Miklós
Tompa Theater in Tîrgu Mureş, and an artistic director at the same thea-
ter. He works as the editor-in-chief of *Látó* magazine, and has received
more than ten international awards. He has been translated into many
languages and has published independent books in Romanian and Italian.

АРЕН ВОРНЕР
AHREN WARNER

Одломак из рукописа *Фидбек од кућца* (*Customer Feedback*),
необјављено:

Мајкл ми је дао јако лош приказ. то је битно,
рекох својој девојци, а потом:
Аирбнб је изграђен на узајамном поверењу,
то је наш нови модел, он је налик на бланкизам,
само мање француски
и ради се о прављењу новца, и заснива се на нету
а не као у, рецимо, Паризу деветнастог века,
али Мајклов врло лош приказ мог боравка
у његовом "удобном стану у близини градског
центра" је битан
и премда га нисам оставио у првобитно затеченом
стању, свакако је више лично на неки запуштени
ћумез
и желео сам да допуним свој оригинални приказ
у којем сам се премишљао и навео
да је Мајклов "удобни стан у близини градског
центра" прикладан, и хтео сам да исправим
свој приказ
и кажем јеби се, Мајкл, јеби се и ти и твоја
хийстерска колекција йлоча Колијрејна
и Жака Брела
али не могу, не могу то да урадим, јер сам најпре
написао свој приказ, а ово су услови Airbnb
које сам прихватио али их нисам читao,
јер ко још чита
услове и клаузуле,
а Мајкл ми каже да сам можао да очистим
айтарийман, и сад сам
само једно аљкаво говно, ништа друго него одвратна,
блатњава флека на виртуелној реалности,
која је, пошто је написана, такође једна врста истине.

остарели становник Блекпула од којег сам купио
опскурна старинска сочива од дадесет и пет
милиметара, каже ми
да сам ја купац класе AAA++. и мислим се,
ето ко сам ја. ја сам AAA++ купац. и искрадох се,
тетурајући
до тоалета овог некада грандиозног украјинског
хотела да проверим у огледалу како изгледам
и свлачим са себе боксерице и чарапе тако да видим
своје тело AAA++ купца од главе до пете
и дивим се како бујност мог чудног рептилског
појаса сала светлуца и блиста на лампици
од дадесет и пет вати
што се трепераво пали и гаси, откривајући тако
моју неодољиву репину и то што ми се брадавице
упопште не виде
и извлачим своју поприлично дугачку рачвасту
језичину,
као и свој нос,
и лижем и њушим ово замашћено и искрзано
огледало из доба Совјетског Савеза
лижем и љушим свој одраз читавом дужином,

и тресем се и треперим од укуса гвожђа
од коке и стрихнина, што је и укус мој сопствени,
што је
и укус новца.

за часопис који уређујем стиже много хиљада
прилога
разних песама.

уводна писма су нешто најбоље од свега. нарочито
обожавам она која почињу овако: 'Иако не мислим
да ће Вам бити потребно било шта од овога,
ипак Вам прилажем.' то ме увек натера да се гласно
насмејем и зазвиждим, а онда их
бацим у канту. за часопис који уређујем често стижу
песме са пропратним писмима

у којима се мудро признаје да приложене песме
'тешко да би одговарале мом укусу' или да
'не одговарају Вашем иновативном и/
или традиционалистичком усмерењу'. за часопис
који уређујем често стижу писма или, још чешће,
имјлови,

у којима пише нешто као 'Не разумем како можете
рећи да високо цените мој рад,
а не прихватате ништа за објављивање. Никад Вам
не бих послao ништа осим својих најбољих радова.'
на шта бих волео да одговорим: 'Високо ценим Ваш
рад' је само еуфемизам за 'Свестан сам
Вашег рада, али годинама на мене он није оставио
никакав утисак.' волео бих да му одговорим:
'Чини се да твоје најбоље
није доволно добро, иначе бих га објавио, забога'.
волео бих да му одговорим: 'драги и збрчкани
племићи'

британске поезије, велика награда коју сте
осигурали '93, када на њу гледам са ове временске
дистанце, изгледа да је била грешка.'
наравно, не кажем тако јер часопис има и друге
уреднике, а један од њих
зове се Марта

а Марта је много мудрија, и Марта ми доноси кесу
за ђубре док ја
гласно хукћем, а Марта шапуће: 'у реду је,
све ће бити у реду, сви ћемо ми ускоро умрети,
на овај или онај начин'.

Одломак из збирке *Здраво. Твоје обећање је извучено* (Hello. Your promise has been extracted, Bloodaxe, 2017).

ЗДРАВО.

Данас нећеш ићи у Кућу Ужаса.

И премда сваки град источно од Бремена носи
дубоке ожилјке некадашњег
погрома утиснутог у зидове његових здања
[премда се духови равнају на плочнику и, вечерас ће
девојка на трему певушити онако слатко и жалобно
као и увек, мешаће својим куковима пред тобом,
мотриће добро на свог макрао]
ти нећеш

угурати свој кажипрст унутра нити ћеш прелазити
дуж шава кидача, налик шрапнелу.

Прекривач за кревет је бурђујско беж, твоје
боксерице су боје слеза, твоје
ноге су прожете паственло плавом.

Јак, ружичасти налет ваздуха јури кроз
отшкринути прозор;
завесе – боје чоколаде – комешају се и заустављају.

То су чињенице, а сада подигни свој успавани прст
и врхом притисни квргу
између ребара.

То је тачка, кунем се, где се стернум цепа
да би надмудрио стожер
твоје властите кичме око којег се ребра отварају:
споро, несигурно,
уз цвиљење зарђале кутије за алат што подсећа
на цвичање прасенџета, у коју можеш и мораши
гурнути пест.

Сада, молим те, удари ту сивкасто-мрку масу
миокарда све док не пусти сузе, док густе сузе
не процуре.

Молим те, настави.

То је једини начин да наставиш.

НЕГДЕ У ОЧИМА, негде у црним биковским очима
зенице,
требало би да пронађеш
бело стакло: Мегаблиз; голо усијање; меко,
атомско пламсање

сунчеве светlostи. Тамо – на фотографији
на којој си уједно
војјер
и субјекат –
нити је блиставило нити кристал нити екран,
већ црно
унутар црнила. 'Видео сам своју таму', пише он.
Тамо где ће светлост
изазвати
галванску
пенушаву душу, свест – посрћеш од црног

до црног. Напољу, оно што је остало од мачке –
крзно у дроњцима,
кости –
њуши врећу
говане. *Само ако би моћао да расклойши ребра.*

*Само ако би моћао да јој бацши своје црно,
масноћом овијено срце.*

НЕБО ЈЕ ЗАТВОРЕНО ПУРПУРНО.

Снег прља њихове руке. Адам и Ева постају
успаљени, бучни на
снегу, на ливади, свуда где је тако често тихо. Они су
у својој властитој коралној измаглици, у
блештају светла. Бог је праведни снег.

Уметник проучава екран, скаче на шаку на свом
рамену. Пашће снег. Његово лице је
бескрајно, његове шаке су безброжне, ових хиљаду
пахуља је оштрије. Све је снег:
његова четкица, дим, дрвеће.

Катkad видим само своје ципеле које увежбавају
белило. Плава пертла, светла окер, фина
тканина, смеђе лишће снега. Уметник ради
у јутарњем снегу. Небо је дете које
трчи, смеје ми се, вуче велики вунени шал. Зар не?

Одломак из збирке *Лејошица* (Pretty, Bloodaxe, 2013).

ЕГО

Својом десном шаком урезује врата у облику
галебовог крила
у своју леву *flexor
carpi radialis*,
хируршком прецизношћу и зарђалим шилом.

Његов десни палац ровари, потом клизи
– штапићем
између палачинке (или *бисквића* или гомбоце)
и тигања
дуж улне.

Огулио је своје галебово крило
– комадина
свињске стомачине – ужад, ласкања или подеротине –
док није скинуо доста.

Он заврће своје вене
у спонове, качи их о куку.
Он ради на
својим костима турпијом.

Коштана срж се скупи, а затим процури.
Кроз фину, сиву прашину...

Превео са енглеског Виктор Радун

Обрачун властитог задовољства и моралног ужаса

Иншервју са Ареном Ворнером (Енглеска)
Иншервјујући Јован Зивлак

Ви сије мултимедијални уметник, и поред тоје изложије се бавиши фотографијом и филмом. Који однос сије усагновили између таја три различита медија?

Мени је занимљиво то што је све већа употреба визуелних медија – филма, фотографије, ГИФ-ова, итд. – почела као начин за проширење перформативног поља песме. Чинило ми се да сам у време када сам заиста крену према тим медијима да су, на пример, песма и фотографија представљене заједно били исто толико "лирско" искуство као традиционална песма, а не да то посматрам као продукцију два дела у дијалогу. Било је занимљивије посматрати дијалог између гледаоца/читаоца и проширеног или вишеструког поетског поља. То ме у одређеној мери и даље занима: лирски филм или диптих лирске слике или песме као проширени облици поезије. Ипак, пракса изrade ових ствари значајно је померила моју праксу писања. Конкретно, пракса и искуство прављења кратких филмова су се вратили у моје писање, омогућивши ми да – надам се – будем више авантуристички или истраживачки настројен према свом песништву. Сада можда једноставно видим ове три ствари – песништво, филм и фотографију – као три модуса којима може да кружи својеврстан процес лирског размишљања: процес размишљања је исти, али сваки медиј омогућава и олакшава различите елементе напретка.

Коју улогу је одиграо часопис Poetry London и како он подржава тојеизују? Који су били његови узори и да ли се ишића променило у британском култури од времена његовог оснивања до данас?

Тај часопис има релативно дугу историју, основан је 1988. године. Ја сам постао уредник поезије 2013. године и имао сам ту срећу да радим тај посао шест година, све до овог пролећа. Било који уреднички првац има своја ограничења, недостатке и постоје неке ствари за које мислим да нисмо успели да урадимо за то време, али ушао сам у посао одлучан да створим часопис који би био разнолик, како тематским оквиром који би аутори заступали, тако и поетички, односно у представљању поетичких школа које би се представиле. У суштини, то је требало да буде многострук, обиман часопис који је могао да се укључи у ширину и дубину поезије која се ствара, не само у Великој Британији, већ у САД-у и у иностранству. Мислим да су, с обзиром на тај циљ, протекле године биле успешне за часопис. Објављивали смо поезију аутора као што су Шон О'Брајан, Каролин Форх и Си Кеј Вилијамс, као и Ди Ес Мариот, Кети Вагнер, Андреа Брејди, али и младе песнике попут Рейчел Ален и Сема Ри-

вијерија. У том смислу, надам се да часопис постао отворен и инклузиван простор који је једноставно објављивао и промовисао одличну поезију. Свакако, та отвореност и инклузивност, као и експериментирање и узбуђење које из тога произилазе, нешто је што видим у раду читаве генерације писаца у Великој Британији. Уопште не тврдим да је часопис *Poetry London* то олакшао, али надам се да смо пружили некакву институционалну заступљеност за тај непрестани и веома добродошао помак у нашем песничком пејзажу.

У једној од тесама кажеше да је сав ужас точео источно од Берлина. То је била скријаја прошлости, али где је данас тај ужас?

Свуде, зар не? Песма коју цитирате заиста је усмена на заоставштину одређених историјских страхота. Настала је пре Трампа, пре Брегзита, пре протеста у Хонг Конгу, али и ја сам често боравио у источној и средњој Европи и био сам дубоко свестан растућег маскулистичкогprotoфашизма који је већ био на власти у Пољској и Мађарској, те Златне зоре у Грчкој итд. Већи део књиге у којој је објављена ова песма више занима хорор сопственог саучесништва, сама чињеница да су у глобализованом контексту сопствене акције, сопствене склоности, задовољство и уживање, готово увек замршено повезани са ужасом: ужас који је често "другде", али који је и даље повезан (као што постоји веза, наравно, протоком капитала, између пуњења вашег аутомобила на бензинској пумпи и бомби које падају на Јемен). Не занима не само чиста критика овога, већ заступан кантовски поглед на логичку немогућност потпуног обрачуна односа између властитог задовољства и моралног ужаса с којим би могао бити повезан, или који га олакшава.

Шон О'Брајан је назвао териод касних деведесетих година у британској и ирској поезији териодом дерегуларизације. Присути су били тиници Џош Џаркина, Хјуза до Малдона... Патерсоновска поетика представља посебично другачији поетички пројекат и усеже. Шта уједињује све ове елемене?

Нисам сигуран да бих користио реч "дерегулација" (мада се дивим О'Брајану). Чини ми се да је послератни покрет, од Ларкина до Малдуна, укључујући самог О'Брајана, Патерсона и друге, заправо нешто као ревизионистички покрет који се сада може чинити као књижевна верзија послератног политичког консензуза која се одржао у Великој Британији до 1979. Чини ми се да је реч о неколико генерација које су асимилирале одређене лекције и заоставштине поетског модернизма, нарочито од Елиота, али претварајући га у поетику која такође поништава неке насиљне прекиде који су настали између модернизма и романтизма. Не сумњам да је ту постојао историјски императив, али у основи је питање позивања на одређени англо-лиризам на рушевинама *Пусте земље*, а затим прилагођавања тих дискурзивних параметара погодним за укључивање савременог света (Луис Мекнис, сматрам, је био први који је то урадио, премда се често прећуткује). Једина достигнућа која могу да разаберем из овог

покрета – а то су једина достигнућа која су вредна – јесте да је он произвео дивну поезију. Наравно, свет се сада променио и можда је сигурност и интегритет лирске теме још сумњивија него што је то био случај са Елиотом 1922. године.

Који је значај и важност поезије у данашњем британском друштву? Да ли поезија има на било који начин привилеговану улогу?

Не. Мислим да "поезија" – као процес писања и објављивања савремене поезије – заиста нема скоро никаквог значаја у данашњем британском друштву. Наравно, има пуно прилика у којима песник наступа на радију, а ми имамо прилично лепе песме препродуковане у лондонском метроу, или њихова улога у друштву је прилично ограничена. Често чујем аргументе сачињене од својеврсне привилегованости поезије, да је то оно чему се људи обраћају у тренуцима туге (на пример, на сахранама) или да има своје корене у дечкој љубави према језичкој игри. Те ствари су тачне, али мени се чини да људи којима је поезија веома важна желе да се више људи осећа тако. Чињеница је да у Великој Британији поезија има врло мало читалаца – не претпостављам да опада, можда је читаност одувек била мала – и није од значаја за велику већину друштва. Исто је и са савременом уметношћу – опет, не мислим на популаризоване / популистичке и прилично датиране личности, попут Христе, Кунса или Хокнија – али заиста, врло мало људи у Великој Британији се интересује за Еда Аткиса, Харуна Фарокија или Аманду Бич. Мислим да ништа од овога није поента, да значај и значај поезије или уметности лежи у самој песми или уметничком делу, у његовом писању/стварању и читању, слушању, извођењу или искуству. То је врста генерализоване верзије Адорновог инсистирања на некорисности уметности као њеној стварној вредности. Поезија је беззначајна за већину људи, али то не умањује њену важност.

Како британско друштво подржава поезију и њене снажне? Каква је ситуација са наградама, часописима, универзитетима, у издаваштву?

Иако би ово могло звучати контрадикторно малопрећашњем одговору, мислим да британско друштво заиста добро подржава поезију. Наравно, ствари које спомињете – нагrade, часописи, курсеви креативног писања, издаваштво – све имају своја ограничења, своје слепе мрље, али постоји читава инфраструктура која може песнику олакшати проналажење времена и простора потребног за писање и читање. То је инфраструктура која је – срећом – мала у односу на комерцијално читалаштво, а ту су и неугодна питања о вези између класе, образовања и привилегија која утичу на ово, али мислим да и даље постоји снажна подршка и све је више (иако још увек недовољно) разнолике и добродошле песничке културе у Великој Британији која је одгајала пуно песника који стварају заиста сјајно дела.

Превео са енглеског Виктор Радун

An fighting of one's own pleasure and moral horror

Interview with Ahren Warner (England)

Interviewed by Jovan Zivlak

You are a multimedia artist, besides poetry you are involved in photography and film. What kind of relationship do you establish between these three different media?

It's interesting, for me the increasing use of visual media – film, photography, GIFs etc – began as a way of extending the performative field of the poem. It seemed to me, at the time I really moved towards these media that, for example, a poem and a photograph presented together was as much a single "lyric" experience as the traditional poem, that rather than seeing this as the production of two works in dialogue, it was more interesting to see a dialogue occurring between the viewer/reader and an extended or plural poetic field. To some extent, this is still my interest: the lyric film or photograph-poem diptych as expanded forms of poetry. And yet, the practice of making these things has significantly shifted my writing practice. In particular, the practice and experience of making short films has fed back into my writing, allowing me to – hopefully – be more adventurous or explorative with my poetic writing. For me, now, perhaps I simply see these three things: poetic writing, film and photography as three modes through which a kind of process of lyric thinking can circulate: the same process of thinking, but each media allowing for and facilitating different elements of its progress.

What role did Poetry London play and how did it support poetry. What was his influence and did anything from that time change in British culture?

Poetry London has a relatively long history, founded in 1988, I became the Poetry Editor in 2013 and was lucky enough to do that job for six years, until this spring. Any editorial direction will have its limitations, its failures, and there are things I think we failed to do during this time, but I went into the job insistent on producing a magazine that felt genuinely diverse – diverse in both the range of subject positions its authors occupied, the range of poetics and poetic schools that were represented – essentially a plural, generous magazine that could engage with the breadth and depth of poetry being produced, not just in the UK, but in the US, and in translation. I think, given that was the aim, those years were pretty successful for the magazine. We published the likes of Sean O'Brien, Carolyn Forché and CK Williams, alongside D.S. Marlott, Cathy Wagner, Andrea Brady, and younger poets like Rachael Allen and Sam Riviere. In that sense, I hope it felt like an open and inclusive space that simply published and promoted excellent poetry. Certainly, that openness and inclusivity, and the experimentation and excitement that derives from it, is something I see in the work of a whole generation of writers in the UK. I'm not claiming, at all, that Poetry London facilitated that, but I hope we provided some kind of institutional representation for this ongoing, and very welcome, shift in our poetic landscape.

In one of your poems you say that the horror began east of Berlin. That was the recent past. Where we find the horror now.

Everywhere, surely? The poem you're quoting is, indeed, focused on the legacy of certain historical horrors. It was written before Trump, before Brexit, before this summer's Hong Kong protests, but I was also in Eastern and Central Europe a lot and was profoundly aware of the rising masculinist proto-fascism that was already in power in Poland, Hungary, the Golden Dawn in Greece, etc. Much of the book that this poem is published in, however, is more interested in the horror of one's own complicity, the very fact that within a globalised context, one's own actions, one's own preferences, pleasure and enjoyment is almost always intricately bound up with horror: horror that is often 'elsewhere', but that is still connected (as there is a connection, of course, via the flow of capital, between filling your car at the petrol station and the bombs being dropped on Yemen). I'm not necessarily interested in a pure critique of this, I take a rather Kantian view of the logical impossibility of fully accounting for the relation between one's own pleasure and the moral horror it might be related to, or facilitated by.

The period of the late nineties in British and Irish poetry was called by Sean O'Brien the period of deregulation. From Larkin, Hughes to Muldoon... Patersons poetic is a rather different poetic project and achievement. What unites them?

I'm not sure I'd use the word "deregulation" (though I do admire O'Brien). It seems to me that the post-war movement, from Larkin to Muldoon, and including O'Brien himself, Paterson etc. is more like a revisionist movement that can seem now, perhaps, as a literary version of the post-war political consensus that held in the UK until 1979. It seems to me to be about several generations assimilating certain lessons and legacies of poetic modernism, of Eliot particularly, but of fashioning it into a poetics that also undoes some of the violent rupture that occurred between modernism and romanticism. I've no doubt that there was a historically specific imperative at work here, but fundamentally it's a question of reclaiming a certain anglo-lyricism from the rubble of *The Waste Land*, and then of making those discursive parameters fit for engaging the contemporary world (Louis MacNeice, I think, was really the first to do this, and is often overlooked). The only achievements I can discern from this movement – and they're the only achievements that would matter – is that it has produced some wonderful poetry. Of course, the world has changed now, and perhaps the surety and integrity of the lyric subject is even more suspect than it was for Eliot in 1922.

What is the significance and importance of poetry in current British society? Does poetry have a privileged role in any way?

No. I think "poetry" – as the practice and publishing of contemporary poetry – really has almost no significance in current British society. Of course, there are plenty of occasions on which a poet is wheeled out to perform on the radio, and we have rather bland poems reproduced on the London Underground, but its role within society is pretty limited. I often hear arguments made of a kind of privileging of poetry, that it's what people turn to in moments of grief (at funerals, for example), or it has its roots in childrens' love of linguistic play. These things

are true, but it all feels to me like people for whom poetry is very important wishing that more people felt the same way. The fact is that poetry has a very small readership in the UK – I'm not suggesting it is declining, it might have always been small – and is of no significance to the vast majority of society. The same is true of contemporary art – again, I don't mean the popularised/populist, and pretty dated figures, like Hirst or Koons or Hockney – but really, very few people in the UK have an interest in Ed Atkins, or Harun Farocki, or Amanda Beech. I tend to think that all of this is besides the point, that the significance and importance of poetry or art lies in the poem or artwork itself, in its writing/creating and its being read or heard or performed or experienced. It's a kind of generalised version of Adorno's insistence on the inutility of art as its real value. Poetry is insignificant to most people, that doesn't lessen its importance.

How British Society Supports Poetry and Poets. Awards, magazines, places at universities, publishing?

Although this might sound rather contrary to my last answer, I think British society supports poetry very well indeed. Of course, the things you mention – awards, magazines, creative writing courses, publishing – all have their limitations, their blind-spots, but there is a whole infrastructure that can facilitate a poet finding the time and space they need to write and to be read. It's an infrastructure etc. that is – luckily – completely outsized compared to the commercial readership of poetry, and there are uncomfortable questions about the link between class, education and privilege that feed into this, but I do think there is still a vibrant, supportive and increasingly (though still not sufficiently) diverse and welcoming poetic culture in the UK that has nurtured a lot of poets who are producing really brilliant work.

Превој на енглески Драган Бабић

*

Арен Ворнер је песник, критичар и издавач. Аутор је три књиге поезије: *Додели* (Confer, Bloodaxe, 2011), *Лепотица* (Pretty, Bloodaxe, 2013) и *Здраво. Твоје обећање је извучено* (Hello. Your Promise Has Been Extracted, Bloodaxe, 2017). Он се такође бави фотографисањем и снимањем филмова, који су снимани или приказивани на разним местима, укључујући Центар дигиталне културе у Мексико Ситију, ЕУ Национални културни институт у Атини и Велики Северни музеј у Њукаслу. Био је уредник за поезију књижевног часописа *Poetry London* од 2013 до 2019, а тренутно је сарадник за истраживање вицеканцелара у Школи уметности на универзитету Лафборо. За своје стваралаштво добио је мноштво награда, укључујући стипендију Уметничке Фондације, награду Ерик Грегори Друштва аутора и три препоруке Друштва песничких књига.

*

Ahren Warner is a poet, critic and editor. He is the author of three books of poetry, Confer (Bloodaxe, 2011), Pretty (Bloodaxe, 2013) and Hello. Your Promise Has Been Extracted (Bloodaxe, 2017). He also takes photographs and makes films, which have been screened or exhibited at venues including the Centro de Cultura Digital (Mexico City), EU National Institute of Cultures (Athens) and Great North Museum (Newcastle). He was the Poetry Editor of Poetry London from 2013 to 2019, and is currently Vice Chancellor's Research Fellow in the School of Arts, Loughborough University. He has received a variety of awards for his work, including an Arts Foundation Fellowship, Society of Authors Eric Gregory Award and three Poetry Book Society Recommendations.

ЈОНА БУРГХАРТ JONA BURGHARDT

ПЛИМА И ОСЕКА

Треба да тражимо друге рамове
другачије него што је ограђивање сна,
онда би се насликаном морали рамови уклонити,
дозволило би се да празнина обликује плиму и осеку.
Плиманичега и њена перспектива
у просторе небом преплављене и да
чека на светло са другим одсјајем на ивицама
боја са свим гласовима камена.

Време треба да заштити часовнике
док се не нађе клин за прастари рам
осека би га држала на прагу
и можда би се могло ступити ногом
на блатњаво неистраживо дно.
Рамови треба да обухвате,
без заграђених снова и заборав
нек изрони, нико да их се не сећа.

ОПРАТИ ИСЦРПЉЕНОСТ

Непријатељ светла није сенка
али ни тама
то су песнице у дупљама
очију што од гледања су уморне.

Изађеш на стари бунар воде да захватиш
куда пут иде да рубље опереш,
где пена тврдог сапуна
мириши на пероне закаснелих возова.

Просто отвори руке као даску
за прање од суше напуклу
да видиш пејзаже што висе на
запетом штрику између никада и јуче.

ОПАЖАЊЕ

У хлепчију божићном пахуља буку упија
хвата је у небројеним симетријама што су
са својим циљем
у савезу у подмуклој савршености као што је
ружин печат.

Слој леда који се уто штуро нагомилава
одбија звук и појачава га на својој челичној
праведности.

Идеја мења нит живота.

У јесен две багремове чауре падају са семеном
на тло што га је киша на обронку пута отворила
клијају и успевају заједно на истој висини обронка
једно је стабло право а друго носи гнездо дрозда
сад се сагиба од најмање тежине сламе на гранама.
Живот мења нит идеје.

МОЈА СЕ ПРАБАБА ИДА ЗВАЛА

Колико варијација дозвољавају неизбежности?
Зашто нико не мисли на несрећу у пролеће
када се листови брезе на повратку сећају свог облика?
Ко зна, да нису опције тек многобројна
повијања неповратних ствари?

Тиме што ступаш на пут враћаш се у хаос
сталних извођења судбине.

И нико није као јела, трајан и тих.

Моја прабаба се одселила на други континент.
Вратила се. Чему? О њој пише у једној хроници
о штутгартским Јеврејима да, када је отишла
из Терезината,

након три године превожења около
хтела је да види своју децу, озеленела су након зиме
неме душе и свих речи
што сакривају. Морала сам у Берлин да идем
сув чај да пијем, да загрлим одсутне
да знам за шта је тај пут био.
Кобно може и нешто друго да буде, то може срећа
бити, кад се доживи сусрет са самим собом.

РЕЦЕПТ ЗА СУПУ ОД ОДМАХ

Угасиш ватру и узмеш све до последње капи
сипаш кашику по кашику у чинију
спојиши све делове, комад по комад, меко и тврдо,
облик по облик поново образујеш, ране ножа,
слој по слој да препознаш сваку ћасу и да је вратиш,
да би престао да се кува бес.

ЕЛИПСА

Гледање није покрет ка споља,
да је на споља ништа се не би променило.
Правац није битан
гледати не значи видети,
ући у Излазак и изаћи из Уласка
оцртава скицу.

Кренути без изласка,
напустити
и прећи преко прага.
Прећи, без уласка,
наћи.
Поглед, лук,
кренути, а да не прећеш
како многи прелазе, а да не крену.

ИЗГУБЉЕНИ СТРАЖАР

На ободу тротоара
стара ципела, можда
је испала из кесе на путу
ка контејнеру за стару одећу.
Бачене ципеле наговештавају
нежну носталгију за стопалима,
нога, тело, лице.
Кожа покрива најнижу тачку
где под ноктима, на луковима прстију,
крв мења правац.
Упија зној
тешко проходних путева.
Он усамљено чува умор са хладним
обликом ноге.
Ципела није средство
да повратника удаљава,
бачена и усамљена ципела
буди носталгију слике
путања, живот и његов сан.

МОРЕ, ПЛАНИНЕ И ДОЛИНЕ

Много даље од планина
и великих равница прошлости
пада јаз садашњости
а још даље од ове границе пространа вечност.

Пут се увија и кривуда ка мору
Од удаљене долине ка равници

При том изгледа да лута у падовима и меандрима
До најдаљег камена амбиса.

Кад се погледа ка долини сваки је корак био прав
окренеш тело и следећи корак није био скок
већ веза пута са заобљеношћу зенице
а сунце изрони из заборава и потоне у море
од заборава.

СПОЉА ЈЕ ВЕЋ УНУТРА

Терезин

Уво ка споља да начуљиш
а градске зидине повучеш
мрежњаче у чипку претвориши,
у штапове гласне жице,
речи без гестова шкргућеш.
Да избушиш асфалт
до калдрме да продреш
тако да ципеле од данас
окрзну ципелу од јуче.
Сви јесењи ћонови
мирис усамљених мантила
натопљених облаком магле
глуме да гарантују
за живот неких или
прећуткују онај оних других
немилостиво предосећање.
Голубови – или чворци?
у скупини без калдрме или плочника
над реком пуне кише.

Превод Јан Красни и Славица Стојановић

*

Јона Бурхарт рођена је 21. децембра 1963. у Буенос Ајресу, у Аргентини. Живи у Штутгарту као песникиња, а бави се и књижевним превођењем пре свега поезије на шпански и немачки. Њене песме преведене су на више језика и читане на бројним међународним фестивалима поезије у латинској Америци, Европи и Азији. Илустровала је многобројне књиге песама (нпр. Хуана Гелмана, Антонија Поркију, Марију де Назаре Санчез, Умберта Ак'абала), више збирки приповедака и романа, књижевне додатке шпанске поезије и народне бајке из латинске Америке. За своје поетско дело награђена је 2017. године међународном књижевном наградом КАТАК у јужноазијској метрополи Дака, у Бангладешу. Последња њена књига песама је "Poemas" (Gedichte), Colección Ricardo Prieto, AGEditiones, Montevideo 2018.

*

Jona Burghardt (1963) was born in Buenos Aires, but now lives in Stuttgart as a poet and translator. Her poems have been translated into multiple languages and read at numerous international poetry festivals in Latin America, Europe and Asia. She has illustrated numerous books of poems (by Juan Gelman, Antony Porki, Maria de Nazare Sanchez, Umberto Ak'abal, and others), several collections of short stories and novels, literary supplements of Spanish poetry and folk tales from Latin America. For her poetic work, she was awarded the 2017 KATAK International Literary Prize in the South Asian metropolis of Dhaka, Bangladesh. Her newest book of poems is *Poemas* (2018).

ЈАЦЕК НАПЈУРКОВСКИ JACEK NAPIÓRKOWSKI

ГЕНЕЗИС

Речи Почетка тражио сам те свуда
као и боли од мене
и нисам нашао
ниси ми помогла у тражењу
избавицала си ме на хладне камене подове
у празне дане
у ноћи бескрајне
зnam кад ће све нестати
ти ћеш сијати
отвореним до краја самогласником
стегнутим сугласником
бездашном артикулацијом
над ћутањем онога
који је ходао пливао
чекао и није могао
и није дочекао
расхлађен у безвремену
истрајавај уместо нас

МОЛИТВА

Преведи ме на другу страну дана,
Не штеди ме пре ноћи, нека долази ко хоће,
Крадљивица, богиња, курва даје срећу
И одузима разум, како си замислио.
Добре људе да сртнем у Твоје име.
Од мојих грехова запамти један,
У ком сам највише волео.

ЈЕДНОРОГ

За Јулију Харћвић

Милован месечевим госпођицама
Размножава се у шест згодних мужјака
Који вуку двоколицу Артемиде.
Скривени симбол,
На коленима Марије са рогом
Као арлекин.
Оаза чисте енергије.
Момачко сањарење.
И ево испитивачи објављују:
Није било једнорога!
Свијени рогови налажени на плажама
Пре хиљада година
То су само остаци давних морских лавова.
Једнорогу,
Неће они тебе, пајташа песника и богова,
Избрисати у мени!

ПОВРЋЕ

Мозак, тај гори најсмешије,
Једном као празни театар ноћу или циркус,
Једном као црквени декор
Пламти као јунак на стадиону, сам се спаљује
У протесту против нечега што га прераста.
Спријатељити се са њим није лако.
Познаје те и твоје подвале боље него ти
Баш он воли и мрзи, ужива
И смеје се кроз сан. Он је то што ти једеш и пијеш,
Нешто више и нешто мање.
Ниси сигуран да ли ће ти пружити руку
Када у сну падаш са крова,
Да ли ће те оставити тамо, на другој страни,
Самог, да упознаш на kraју
Што је црнило снега и таласи црвенила.

***

Небо је данас као страх за децу
који неспрекидно зуји испод већа,
чак и у сну.
Мисао да се га осећамо у Европи,
у Панами и Јапану
ништа не мења.
Гледам ово сивило и знам
да изнад
је јасна перспектива,
нема сенке,
деформисања, отока,
отеклина
овог света
и загушљивих ноћи,
а наша коса која седи,
добро је скривена
у растрзаном дувању
мирне светlostи.

***

Зашто песници пишу песме?
Да ли то је данас неком потребно?
Не знам.

Пропутовао сам цели свет, често
сам се будио крај неког парка,
и баш то су они,
песници неке земље и језика

са главом лако подигнутом
изнад понора судбине
пруже невидљиво
са постолја
тешку, бронзану руку
бескућним и лудим,
пијаним војницима,
изгубљеним девојкама.

Они су као штедионице,
за туђе несрће

крајње инстанције
за случајеве покошене и непојмљиве.

***

Крв капље из часовника
Кап кап
Пада у кафу

Крв капље из часовника
Кап кап
Пада на новине

Суза клизи низ прозора
Киша је запљускује
Усисава

Киша краде сузу овог часовника
То је твоје лице
Кад пијеш кафу и читаш новине
У сунчано јутро
Кап кап
На гроб који расте

МОРЕ

море море
избаци нас на крај
на неку обалу

твоја стална брига за покрет
непосредно миловање вулкана
полигамска фраза племе и осеке

толико смо већ прешли
а стално се заносимо у непознато
наша истина то је мутан моралитет

море море
давање и одузимање пакла супстанције

што можемо
са нашим амбицијама

море море
у плими љубави
скини и нашу со

НАЦРТАНА

Птица виси надамном.
Ова птица која је
у сенци облака,
сад се укочила непокретна
на хладном лицу неба.

Ко си ти пита ме –
особа, пас, свиња
или аркадијски ред?
А можда ловац на бисере
који вежба у празном базену дана,
у ретенционим резервоарима ноћи?
Видим кад у моментима мењаш се
у заставу неке непознате земље

Птицо, муњо времена,
спаси ме од истребљења,
не тражи више моје име,
буди само верна светлу, које ради у самоћи
у мом сну о светлу
изнад њега остани.

Превео Ђорђо Живановић

*

Јацек Напјорковски (Jacek Napiórkowski, Жешов, 1966), пе-
ник, прозни писац и преводилац. Аспсолвент је The City University
of New York (САД) и University of Hull (Енглеска). Главни
уредник часописа "Ново песничко окружење". Дебитова је 1990. године књигом пјесама "Ледник". Објавио је 7 песничких
збирки и збирку приповедака. О његовим песмама писали су
познати критичари и песници. Лауреат је престижних књижев-
них награда. Превођен је на енглески, талијански, хрватски и
друге језике.

*

Jacek Napiórkowski (1966) is a poet, a prose writer and a translator. He graduated from the City University of New York and University of Hull. He is the editor-in-chief of *New Poetry Environment*. In 1990, he made her debut book of poems, *The Icebreaker*. He has published seven poetry and prose collections. A number of respectable critics and poets have written about his poems. He is a laureate of prestigious literary awards, and has been translated to English, Italian, Croatian and other languages.

ХАРДИ-КОВА ЧЕВИЋ ИРИНА

ПРОЛАЗИМ КРОЗ ЛИШЋЕ, КРОЗ ТРАВУ, КРОЗ РОСУ

Сунце још греје,
А ваздух ми већ пробија капут,
Ципеле, до кости.

Полако пролазим кроз шумицу,
Кроз лишће, кроз траву, кроз росу.
За мном сенке, плаве светlostи
Свих који су ме дотакли,
Који су ме стварали.
Као онај што хвата егзотичне лептирове
Мислима их ловим,
Бирам најлепше примерке
И нежно качим на обасјан прозор
Усхићене душе:
Ако је некад неко сазнати буде хтео
И њих ће видети..

Пролазим полако кроз јесен,
По лишћу, по трави, по роси...
Када ћу изаћи
и куда ћу изаћи – не знам,
само знам,
кад се будем нашла на излазу,
тамо више неће бити
никога и ништа.

без дрхтања и натезања –
само мек лет до несвесног,
тамо иза ливада, иза поља, иза багремова.

По лицу капље из изгубљеног облака,
Што је надлетeo и срео ме.
Растаћемо се лако,
Јер и ја, као и он,
Само смо праменови у пролазности.

ИЗА ЛИВАДА, ИЗА ПОЉА, ИЗА БАГРЕМОВА

Путујем усусрет зvezама.
Воз све полаганији,
А пејзаж кроз који пролазим
Све бржи.
Тек што одпоздравим
Зеленим гранама које остављам за собом
Док ми машу одгоре,
Ти чувари тајне повратка
Следећег пролећа.

Писак воза кад савија,
Иза ливада, иза поља, иза багремова...
Као крик дивље гуске зарива ми се у ухо
Кроз провидну јесењу ноћ.
Јаук због напуштања
Топлог битисања.
Обећања су изостављена
И искотрљана из времена које клопоће по шинама
И задувано бежи, бежи...
Као варалица која каже да ће stati,
А нестаје са украденим – путем све губим.

Негде сам у међупростору,
без тежине и без трајања,

ОТИШЛА СИ СТИСНУТИХ УСАНА

Држиш се, а правиш се да си опуштена,
Уздаси ти успорени и уздржани:
Ништа дубље тек колико се може,
Ништа плиће колико се мора,
Ништа брже од нужног!

Тим надзирањем свега и свих,
Што је твоје снаге држало у клупку,
Да се не расточе, да се не помрсе,
Уврну и учворају,
Ако се случајно спотакнеш
На нечем што је неко негде
Оставио где не треба,
Више не владаш.

А ниси мање била поломљена,
и изубијана,
од сваке шепртље што трчи кроз живот.
Тумарајући
И не мислећи
На шта ће налетети,
Саплићући се о сопствене ноге.
Одлазиш, а замке у које си се нахватала
Не отвараш.

Можда би, као левча кад се коњи испрегну,
Звекнула о тврду земљу
Што си је под собом утабала,
Силујући се да стојиш
тврдо на истом месту.

Одлучила си не казати нам
Где су решетке крлете што си је сама,
Уз издашну помоћ најближих
направила као затвор и као слободу.
Јер, видело се,
Кад смо већ и ми своје нажуљане ноге,
и квргаве руке од своје деце скривали,
каква мора да је вештина не бити изубијан
и не бити рањен...

Отишла си стиснутих усана,
Убеђена да нас чуваш од својих жалби,
а ми их и данас чујемо
као безгласан заједнички плач.

МОЈА КОШУЉИЦА, МОЈА ВЕНЧАНИЦА, МОЈЕ СВЕЧАНО ОДЕЛО

Израсла сам из њега, као стабло кад изклија
из семенке.

Грана се у мени и зелени
Све свесније себе и свога корења,
Свог понекад искривљеног стабла,
И својих плодова што сазреше до мисли
И слике света мога.
Та шарена кошуљица,
У коју ме је мајка облачила пре него што сам

пропузала

Која је расла са мном, сама цепала, сама се крпила.
Та мој говор, тај дом душе моје,
Моја венчаница бела за завет пред олтаром,
У њој се зариче, посвећује,
Слика па у стајачу собу за икону задева
У мирис босиљка и шапат молитве увија.
Тај мој говор,
У којем мамо, љоло, небо,
једнако су нежност и кад су крик и шапат,
Где је оно о је на крају свевидеће око
Округло као прстен
И пуно, као пољубац
У бескрај пружено:
За бол, за љубав, за живот изнутра обгрљено.
Моја кошуљица, моја венчаница,
Мој дом, мој говор што свет ми је бесконачан
У свој лепоти и богатству, у беди и муци
Стрпљиво целим путем отварао,
Певао ми и шапутао, молио и преклињао,
Обећавао и варао, тешио ме и веселио.
Моје свечано одело
Четкано и одлагано како би за сваку светковину
И сваку тугу спремно било.
То одело у којем ће ме, али не и са њим,
Кад време дође, сахранити.

ОНОМ КОЈИ МЕ ЈЕ ИZNЕНАДИО

Пре него што је заспао, звао је,
Био му је то последњи задатак пре сна
Из којег ће изаћи нешто виши и мудрији...
Каже, послао ми је нешто за лаку ноћ.
Натерао ме је да, док спава
И зри воће на његовој виртуелној фарми,
Уплашена од ширине тог чуда пред собом,
Зароним у његов свет
И пронађем пламтеће срце
Што у његовим грудима пулсира за мене.
Док тонем у сан,
Замишљеном руком гладим му знојно чело
И спуштам пољубац на његове полуотворене усне
Кроз које буја раст.
Волим његов брз корак ка одраслим
Али бих придржавајући му се за чуперак у коси
Да га зауставим зи себе с њим у њему.
Тамо где жури изгубиће мој загрљај,
Тамо нико неће знати препознати жељу
У његовим небеским очима.
Дотле има времена тек
Да кад сутра дотрчи и с врата упита
Шта ћемо данас радити
Дам прави одговор.
О, како су ти тренутци благословени!
Док заједно правимо нестваран свет,
Измишљамо чаробне доживљаје
И невине просторе постојања
Који ће му бити сигурна стреја нежности
Кад год помисли на мене.

ОНОМ КОЈИ ЋЕ ЛИЧИТИ НА МЕНЕ

Још га нема изван маште,
А ја га већ смештам у своје трајање.
Могла бих га описати жмурећи,
Нацртати његов будући лик:
Замишљам округлу главу налик мојој
И пачје мекане власи на њој.
Па ако и испадне да му је лице узано
И да има кресту од црне косице,
Модерну на врх главе, личићемо...
Кад се будем нагињала изнад његове колевке
Даће ми најлепши осмех
Закачен на прва два доња зубића.
Додир његових прстића
Биће мек ко зечја шапица,
Што чека његов долазак на полици.
Пипкаће невешто
по мојим озареним борама на лицу
и истраживаће на њему
сваку рупицу:
очи, нос и уши.
Пробаће да ухвати који зуб кроз насмејане усне,
Збуниће га њихов број,
А ја ћу се само смејати
И голицати га по стомачићу,
Док се обоје не заценимо од радости

И уморни не заспимо једно уз друго:
Он главицом на моме длану,
Ја ничице на ивици кревета,
Пазећи да се не скотрља,
Држећи се да не паднем
У страху да ћу га стиснути...
Такав ћу ја и сан имати
Стража на вратима његовог живота
Где и кад ме више не буде
Својом ћу га топлотом чувати.

ОНА МИЛА, ОНА ДАВНА ЛИЦА

Из прошлости, као из свести болесника,
Што се већ помирио са животом,
Пред очи што се више не изненађују,
Искачу она мила, она давна лица,
Иза решеткастих бора,
Испод седих коса,
Изнад сјајних ћела.

Они осмеси побеглих успомена,
Одјекују дечјим радостима,
Изгубљеним девојачким тугама
Заборављеним очекивањима..
Збуњени су и несигурни сведоци о њима.,
Па како да поверијеш
Њима или себи, или и себи?
Али, покадkad потече вода,
Као из бајковите приче,
Крхко и једва живо ждрело
У дубини неколико речи.
Не знам да ли ме то препознају некадашњу,
Или ме откривају садашњу,
Или већ унатрашке окренути,
Траже свој сопствени избледели лик...

Она мила, она давна лица,
Узбуркају дуго мировање времена,
Оног насмејаног и разиграног,
Које за трен изглача боре,
Одагна магле око сећања
И заједно са њима брзо нестану
Из мог видокруга.

НА ХОРИЗОНТУ СЕЋАЊА

Свеже зеленило житних поља још храни
Наде и снове, те сјајне каменчиће
На платну слике о благостању,
Та раскош боја и цветова
Што непосејана украсава видике.
На хоризонту, неба границе,
Ивице сјаје пурпуром.
Краљица поља сунце поздравља.

За месец већ, жито ће зрећи,
Боје ће жега погасити,
Са класија ће се семе крунити
За нове жетве.
Тек нека булка, бивша краљица,
Лови погледе лепотом.

Њена латица на додир лак овије прст
Постане друга кожа нека, мека,
Која за трен, као свака лепота,
Изгуби боју, изгуби сјај, помодри, поцрни
Као од удараца живота.
Тек мирис опор, опијуму сличан,
Подсећа на занос лепотом и животом..

На хоризонту сећања, пејзажу неког импресионисте,
Неки лик, као последња булка изрони између класа
И схватиш да у природи све је од сагласја
И да је човеку и цвету судбина иста.

Са русинског превео аутор

*

Харди-Ковачевић Ирина, новинарка, књижевница и књижевни критичар. Рођена 1944. у Руском Крстуру. На Филозофском факултету у Новом Саду је дипломирала 1974. године Југословенску књижевност. У новинама на русинском "Руске слово" радила је као новинар, од 1969. до 1974. године, је уређивала и књижевни додатак "Литературне слово", а од 1974. била је помоћник, а после од 1981. до 1983. главни и одговорни уредник омладинског часописа МАК, да би 1983 била именована за главног и одговорног уредника недељника "Руске слово". Маја 1987. прелаз у лист "Дневник" где је до маја 1988. уредник културе, а после до пензионисања слободни репортер. Један мандат је била члан Главног одбора Савеза новинара Југославије, а два мандата председник Друштва новинара Војводине 1985–1987. Заступљена је у многим антологијама.

Књиге: "Зрно на длану", песме, 1969; "Хиљаду радосћи", песме за децу 1976; "Безимена сјајварносћ", песме 1980; "Изре, песме за децу", 1984. "Боје мудрости", песме за децу 1987; "Једносложносћ", песме, 2004; "Дванаест бајки", проза за децу, 2007. године и "Небо изнад Крстура" надреалистичку прозу, 2012. књига огледа, есеја и критика "Мрежа", 2015. и избор из поезије за децу "Кућице и балончићи", 2016. све у издању Новинско издавачке куће "Руске слово". На српском језику је објавила збирку приповедака у издању Народне библиотеке Нови Сад "Сказке", 2009. Написала је и документарну радио драму "Крила за Анђела", четири монодраме за сцену, које су све изведене: "Наши Ирин", 2001. "Леопини ратови" 2002. "Милионерка" 2003. "Права смена", 2009. Две прве снимљене су у њеној интерпретацији и као тв драме. Дуодраму "Брадавица", 2000, је написала и режирала за сцену и за радио, а аутор је и дуодраме "Близкосћи", 2011. и мале драме "Оштар угао", 2013. Објављена јој је и драма Стан 2002. Препевала је са македонског на русински језик Антологију македонске поезије. Награђивана је.

*

Irina Hardi-Kovačević (1944), graduated from the Faculty of Philosophy in Novi Sad. From 1969 to 1974, she worked as a journalist in the *Russian Slovo* newspaper, and edited the literary supplement *Literary Letter*, and from 1974 she was an assistant, and after 1981 to 1983, she was the editor-in-chief of the *MAK Youth Magazine*. In 1983 she was appointed editor-in-chief of the *Russian Slovo*. In 1987, she moved to the *Dnevnik* newspapers, where he was the editor of culture until 1988, and afterwards retired as a freelance reporter. She was a member of the Main Board of the Union of Journalists of Yugoslavia for one term, and for two terms the president of the Association of Journalists of Vojvodina. She is represented in many anthologies.

She published, among others, the following books: *Grain in the Palm* (1969); *A Thousand Joy* (1976); *Nameless Reality* (1980); *Games* (1984); *Words of Wisdom* (1987); *Monosyllabic* (2004); *Twelve fairy tales* (2007); *Sky over the Cross* (2012); *Network* (2015); *Balls and balloons* (2016). In Serbian, she published a collection of short stories *Skazka* (2009). She also wrote the documentary radio drama *Wings for an Angel*, four stage monodramas, all of which were performed: *Ours Iris* (2001); *Leona's Wars* (2002); *The Millionaire* (2003); *The First Shift* (2009). The first two dramas were also interpreted as TV dramas. She wrote and directed the duo-drama *Nipple* (2000) for the stage and radio, and is the author of dramas *The Apartment* (2002), *Bliss* (2011) and *The Sharp Angle* (2013). She translates from Macedonian and Ruthenian.

ИШТВАН КЕМЕНЬ KEMÉNY ISTVÁN

НАМА У СПОМЕН

Седећи на егу, ноге му висиле,
јео је лук, седећи на егу,
его се одупре, наравно, само је тако мислио,
на егу је седео продавац.

Испод ега, у каналу
пливала је књига, у њој се смрзавало
осам малих чеда, али гризући су гризли
испод ега, у књизи.

’место мене, љубав моја
љуштила је лук, али се потроши
покуша да чита, али се испраше...
и потроши до ега.

НЕМО X

Видех је како одлази у свет, али
сам мислио, само се шета,
шета у капуту,
у капуту купљеном заједно
у време велике љубави,
тек тако се шета, или шета,
али жели да иде у свет,
мислио сам, само се шета
и неће отићи у свет,
видех је како одлази у свет,
нисам мислио да је то, то.

Сретосмо се
код огромног, немог X
(баш сам јурио у болницу,
код оца, пре операције),
код огромног, немог X,
стајали смо на ивичњаку.
Рече ми да иде у свет,
рекох да, на жалост, журим,
рече ми да само идем,
промрмљах: онда и ја...
смешила се: ћао, и оде.

Улица се спуштала пред њом,
и подизала преда мном,
дизала и спуштала,
успут је све време радила.

ПАД У ГРЕХ

Пре сто година, када су велики челични бродови
пренели грех у Америку
Европа се исповедила и причестила,
још се није знало да је узалуд,
грозница је из емиграције однела
стогодишњег бунтовника,
Божић је донео снег,
грађанин беше леп попут пећи.

Тада смо још живели у старој кући
дечјим умом пре арханђела,
претурали смо по Очевој фиоци,
заборавио да је затвори, сећаш се?
био је Божић, ни истук'о нас није,
мада је рукама чепракао по ватри.
Непромишљено смо у ватру ставили
нешто што сада лагано гори.

ОПРОШТАЈНО ПИСМО

Домовино драга, волео сам те,
чинило се да и ти мене волиш:
и твоји учбеници и песници
говорили су ми да ти будем веран син.

Био сам ти веран, одрастао сам,
од мене не поста циник,
само депресивац, тежак и издан,
затворена шећерана у магли.

На ораници зебу срне,
или неки мали град, не видим добро.
Обећала си ми једну тајну, домовино,
шта је то важно на свету.

Ако си се некад у нешто упустила,
није било важно што ме ниси волела,
вoleћеш другог или себе саму, у реду је,
али одједном си остарила.

Постала зла, слепа и стара,
једна заглупела тета страна,
која би, умотавши се у мржњу,
да живиош хиљаду година.

Ниси ми тражила да те умивам,
ниси гунђала ни да те пустим,
попут тениха си лежала на ничему,
ниси пустила ни да се откријеш.

Мој чај успут проври,
нисам више, што сам некад био,
и без хепи-енда могу скончати
живот, као неки стих.

Правиш се да ме ни не чујеш,
превелика ти је моћ нада мном.
Уз тебе старим и умрећу,
ако те сада не напустим.

Док сам жив, путоваћу:
хоћу да трошим своје срце.
У глави чујем, када звониш,
домовину драга, волех те.

НАДА

Све сам видео, знаю сам, стојим на планини,
тамо доле тихо су шумили детаљи,
овде горе ни један није фалио.
Попео сам се да питам, али пророчица
оде кући код синчића у грозници.

Питање сам истресао у провалију,
не стаде уз прасак, мада беше велико:
остатак несаломивог стакла.

Само је моје срце питало тихо:
драга крви, где ћемо одшетати?
Раније бих се за ово сневеселио,
јер одавде пут води само надоле,
до овде Бог ни не силази.

Али сада је био ту, и пратио ме касније:
силазили смо лагано, без речи, нас двоје.

Али то ће бити на крају, још увек само стојим,
и осећам, док почињем да се смејем:
како сам постао толико усамљен,
и да је потпуна немоћ, неспоразум,
али то више ипак неће бити другачије.

ДАЛЕКИ ОЛИМП

Учинио сам све за леп стан
са великим прозорима који се отварају
на Архимедов ослонац, за осам соба
шесторо деце и улог у банци,
чиме ћемо можда без бриге купити
и целу кућу, уколико једном

порастемо до нације, и особље
радно, али које ноћу чита Јунга и стога
помало тешко устаје, али је самостално, поносито,
отворена срца, и за екипу веселих, паметних
пријатеља, који старе споро попут пужа,
и вечно се код нас мувaju,
али пре свега за нас двоје, који
током лепих вечери продуктивних дана,
шетамо доле-горе руку под руку,
напунивши понекад неки пехар,
набаџивши понеки осмех, примајући
комплimente, за то да је оно
што смо ми створили, одлично,
откријмо већ једном, како смо направили то,
да наш живот постане формула, наш
пример држи бракове на окупу, јер
нас двоје заједно исијавамо стварност,
нарочито хармонију, али успут се тако
свађају можда само Хера и Зевс,
како ми то некада можемо,
и све је то заједно несносно,
невероватно савршено,
наш живот ствара зависност,
и тако даље, а ми бисмо само климали,
шалом одбацујући претеране похвале,
али бисмо се саучеснички погледали,
јер бисмо тачно знали оно што знамо:
ако убрзо на исто мислим, и
иштамо се на неких пола сата одавде,
и сумрак буде тако леп да то боли,
да се радије више никада нећемо вратити,
дуго то нико неће ни приметити, јер
ће наш живот моћи да се настави тако
глатко, тако идилично,
да ће, опаметивши се, почети да
плачу и да нас спомињу, биће и зашто,
а неће бити нимало разлога за то да
нас што пре забораве,
али нема проблема, ако нас и забораве,
јер све смо то некада заједно сањали,
нема ни најмањег детаља, који
нисмо тачно овако желели,
ако га и нисмо до краја промислили.

И ја сам веровао да ћу учинити,
све што знам, да све буде овако:
блесаво сам лешкарио годинама
у полумрачном, трошном стану,
записавши у свеску понекад коју реч,
тако сам ловио Архимедов ослонац,
али нисам ни погледао да ли на њему лежим,
и пустио сам и тебе да лешкариш,
да радиш, затим поново само лешкариш,
и успут ишчиташ све редом
психологије свакодневице
од свих силних њујоршких жена,
једном сам пустио и то да избациш
своју дечију поезију,
веровао сам да ни она није потребна херизму,
толико сам могао да учним, нисам имао
више памети,
и ни матријарх-патријарх нисмо

постали, а камоли Хера и Зевс,
само просечни родитељи, са два детета, и
нисмо добили ни ауру, само смо заједно осећали,
да нам је фиксна идеја да се погрешно разумемо,
било да је реч о новцу, о Богу, о домовини,
о доброти, о злу, о пријатељима који
једни друге остављају, који се вечно разводе, луде,
исељавају у иностранство,
о премијерима и о генијалним
гитаристима, о јелима, о животињама,
о хришћанима и о Јеврејима и
опет о новцу, и сваки дан смо себе
убијали из године у годину, киселим
осмехом понекад приметивши, да
смо, у односу на друге, срећни,
док у обома није дошла на свет,
и у лепу девојку, стаситог момка није
нарасла она немерљива празнина, али
и овако скоро да је успело.

ПЕСМА БИЉОЈЕДА

Припитомљен до вероватности
живим у крду од Бугарске до Нормандије,
напасам се сувом слободом
на осветљеној савани,
и осећам да имају право, што ме лове.

Разумем лава, леопарда,
толеришем крокодила, хијену.
Када ми отворе грло,
стрпљиво, помало уплашено гледам,
како ми се уз негодовање удаљава крв.

Не жалим се, ја сам тако хтео,
на четири ноге је стабилније, Европа је
била фикција,
па још и осећај кривице и ишчекивање Варвара,
и увек друга страна ствари,
а ни грабљивице нису срећне.

комисија долази хеликоптером
комисија одлази хеликоптером
у вези са мојом ствари, води се више истрага
сунце само излази
сунце само залази.

НИЛ

Ако си и ти био већ некад Нил, нека
река у Египту, уморна к'о пас,
будио се већ на тобогану
дугачком шестхиљада километара
испаравајући без покривача
међу две обале што прште
шта си радио, где си ишао ноћу,
са ким, по коликим кишама, какве
туфнасте, пругасте, крљушасте
животиње испијаше и цедише

у те своју крв, како
си доспео кући, и
по који пут ово радиш –
онда знаш, да си богме
ти Нил у Египту, и да си ти
Нил у Египту, дакле
нећеш више имати притока,
о киши немој ни да сањаш,
сунце те суши и жали,
ветар те суши и жали,
суши те урма и жали,
само се пустиња изненади
тобом, као сваког јутра,
Ниле, Ниле, зар ти још живиши?
али после се и оно врати у рутину
са тобом и узвари,
дакле ако видиш, да нема сумње,
да си поново Нил,
вода, где води није место,
тако настала река, тако је реко,
добро је овако, реко, и онако боље неће бити, реко,
онда сада замисли, да си
последњи пут Нил у Египту,
само овај пут промисли, Нилу,
шта си,
шта све,
пустарека што се повукла у пустинју,
снажна, жилава, аскетска река,
поуздана, стрпљива река,
добрародитељ,
одгајила си, а храниш и сада,
честите и радне жене и мушкирце, који
те воле, поштују, цене,
смири се, Нилу,
одрадио си своје,
радуј се мало,
јер сада већ
остајеш Нил:
чудо
што опстаје до слане воде
што никада не испарава
увек изнова неочекивано
изненађење једнократна случајност
чудо

Превела Сандра Буљановић Симоновић

*

Иштван Кеменј (Kemény István), Будимпешта, 1961, песник, прозни писац, драмски писац, преводилац, есејиста, критичар. Четири године је учио права, али је дипломирао на Одсеку за историју мађарског језика Универзитета ЕЛТЕ. Добио је више од 20 међународних награда и признања. Дела су му превођена на многе језике, самосталне књиге појавиле су му се на бугарском, француском и шпанском језику.

*

Kemény István, Budapest, 1961, poet, prose writer, playwright, translator, essayist, critic. He studied law for four years, but graduated from the ELTE University of Hungarian History Department. He has received more than 20 international awards and honors. His works have been translated into many languages, and independent books have appeared in Bulgarian, French and Spanish.

Образложење жирија за доделу 59. Бранкове награде Друштва књижевника Војводине

Жа завршној седници жирија за доделу Бранкове награде Друштва књижевника Војводине, која се у Новом Саду уручује песницима у оквиру Међународног новосадског књижевног фестивала, 7. 8. 2019, жири у саставу Марија Шимоковић, Валентина Чизмар и Бранислав Живановић (председник), донео је једногласну одлуку да се 59. Бранкова награда додели

Кристини Милосављевић
за књигу *Пиши кад стигнеш*,
у издању "ППМ Енклава", Београд, 2019.

У складу са Правилником, жири Бранкове награде је разматрао 18 наслова пристигла на конкурс и одлучио да у најужи избор уврсти следеће песничке збирке: *Свакодневна анатика* Анастасије Стојиљковић (Народно позориште Тимочке крајине – Центар за културу "Зоран Радмиловић", Зајечар, 2019), *Митологија* човека Александра Габона (Фестивал поезије младих, Врбас, 2019) и *Пиши кад стигнеш* Кристине Милосављевић (ППМ Енклава, Београд, 2019). Током протекле деценије могли смо сведочити како младе песникиње и песници све теже и све касније успевају да објаве своју прву књигу. Уколико изузмемо репрезентативне едиције и Фестивале, увиђећемо да је један од разлога смањеног поља могућности артикулације младих песничких гласова, њихове перцепције, захтева и рецепције, гашење појединих значајних издавачких кућа. О томе можда најбоље говори и број књига које сваке године пристижу на конкурс. Међутим, пример који улива оптимизам јесте чињеница да се претходних година појавило неколико издавачких предузећа/едиција оформљених у смеру неговања савремене поезије и промовисања поезије (нај)млађе генерације. Поједини од њих имали су представнике који су били награђени. Ове године у ту мапу се упи-

сује збирка *Пиши кад стигнеш* Кристине Милосављевић и новоустановљени издавач "ППМ Енклава" из Београда.

Кристина Милосављевић је рођена 1997. године у Смедереву, где је завршила гимназију, а затим уписала Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију у Београду. Објављивала је поезију у панчевачким "Рукописима 41" и на порталу www.astronaut.ba. Добила је награду "Смедеревски Орфеј" 2018. године у Смедереву. Једна је од организаторки поетских вечери "Млади и зелени".

Њена прва збирка *Пиши кад стигнеш* је поезија заноса, покрета, интиме, усамљености. Кроз секвенце успомена и проблеске сећања, језиком који је савремен, јасан, умерено тропичан, непосредан и комуницитиван, податан дихотомијама и просторним одредницама споља-унутра, доминира осећање које се гiba и напето осцилира између одсуства и губитка/напуштености, могућности и разочарања, страха и неиспуњења, стида и кривице. Томе доприноси и граматика збирке која се креће у распону Ја, Ти и Ми, као и присуство различитих временских планова, углавном презента и перфекта. Чулна перцептивност на којој је базиран велики део песама у збирци неретко је покретач меланхолично интонираних стихова подвргнутих имагинационском преобликовању. Њен супстрат је депатетизована емоционалност, реализована посредством евоциране слике или призора, и најубедљивија онда када полазећи од сијејне конструкције испуњава наративни потенцијал. У другим случајевима, песникиња посеже за лирским, конфесионалним писмом или (само)обраћањем, те истукством као виталним материјалом у грађењу песме. Песникиња показује склоност не само према дужим облицима и строфички уређеним структурама, већ и према сведеним облицима, формама од свега неколико стихова. Будући да збирка није подељена на циклусе, овакве форме имају функцију демаркационе тачке, копче која ублажава понегде тврде прелазе између тематско-мотивских блокова песама. Поезија Кристине Милосављевић дешава се у равни свакодневице са регистром ретметилачких фактора на које наилази и из којих настоји да исцрпи неопходну животну есенцију не би ли указала на парадоксалну егзистенцију субјекта у савременом свету, потпртала његову отуђеност, самоћу и анксиозност, али и жељу и напор да се (само)наметнута просторна и емотивна дистанца на релацији субјекат–свет савлада, снажним импулсом за сусретом, за другим, за чиме лирско Ја жуди кроз своју тескобу. Поезија збирке *Пиши кад стигнеш* представља најснажнији глас прошлогодишње продукције, идејно и поетички релативно усаглашено и до краја спроведено дело, отворено за изазове савременог света, са намером да му се не одупре пре него што покуша да га разуме и разложи.

У Новом Саду, 8. августа 2019. године

Жири награде:
Марија Шимоковић
Валентина Чизмар
Бранислав Живановић, председник

БРАНКОВА НАГРАДА

ДРУШТВО КЊИЖЕВНИКА ВОЈВОДИНЕ
ДРУШТВО КЊИЖЕВНИКА ВОЈВОДИНЕ
БРОДСКИ ПРЕПРАВАТОР ДУВ ВОЈВОДИНЕ
ДРУШТВО ПИСАТЕЛJEВИХ ВОЈВОДИНЕ
ЧЕТИРАДСТИ МЕЂУНАРОДНИ НОВОСАДСКИ КЊИЖЕВНИ ФЕСТИВАЛ
THE FOURTEENTH INTERNATIONAL NOVI SAD LITERATURE FESTIVAL

доделује

Бранкову награду

За 2019. годину

Кристини Милосављевић

За књигу песама
ПИШИ КАД СТИГНЕШ

Издавач „ППМ Енклава“, Београд

Нови Сад / Novi Sad
август / August 2019

Участнички директор МНМ/Р
Дебија Задек

Председник жирија
Бранислав Живановић

КРИСТИНА МИЛОСАВЉЕВИЋ

ДИЛЕТАНТИ

док љуштим киви
причам о ноарују
а тату занимају само важне ствари
плаћање кирије, рачун за струју
с аном размењујем утиске о
књигама и музичи

ЛИНИЈА 21

твој ранац из ког испада
пуна пакла нежности
датум – не знам који је дан
али ваљда се неће наћи
у ратном одељку књиге историје
време тмурно

с најездом пахуља
од којих се видокруг сужава
и бринем да сенка
коју точкови камиона газе
јесте баш твоја

од ане не добијам осуду
kad кажем да не волим Битлсе
виђам је најчешће
под црвено-плавим рефлекторима
јер мојустидљивост
могу да разложе само
гитарски рифови
који се провлаче кроз рукаве
и задржавају дуже
од мојих додира

УТЕХА

обгрли ме својом косом
и поништи сивило
празничних недеља
kad су све слабости у пуном јеку
заједничко свратиште
украшено лампицама

У МОМ СТАНУ ДОБРОДОШЛИ СУ СВИ ОСИМ ТЕБЕ

тензија међу нама
тапше ме по рамену
пита кад ће доћи крај
извињењима

мучне ствари трају
довољно дugo
док си у хаљини
и бретела ти клизи с рамена
не можеш да је наместиш
љуштиш парадајз

грубост и оштрина
на првом месту
и нежно скидање коре
на последњем

отисци твог
кајања на мом отирачу
препознам их увек
по ситним груменима
скамењеног блата

покупљеног с различитих
аутобуских станица
где су редови дугачки
и сви те гурају

ВРЕМЕНСКА ПРОГНОЗА ЗА 10 ДАНА ИЛИ ЧИТАВ ЖИВОТ

купање у кади
пенушава вода у очима и ушима
гумене играчке добијене на поклон
смежурани прсти и хладноћа купатила
немогуће је да се то десило
баш мени

за каду у стану нема места
играчке купујем другима
поклањам све мање
трудим се да приштедим

емоције
према људима
с којима волим да шетам обалом Дунава
док им каокроз маглу реконструиши
несхваћене природне непогоде
свог детињства

АНА, ТИ И ЈА

ана станује између шавова
на мом стомаку

ана је омамљеност
начин на који
јагодиће њених прстију
прелазе преко измучених
грамофонских плоча

ана је дисторзија гитаре
истргнута из мождине
бачена лавовима
на телевизији јављају
има преживелих
ана је час
у ком се нисам убила

ана је најбоље место
у биоскопу
ана је сажаљење и давање
новца бескућницима

ана је утабана љубав
коју сечем санкама
ана се љути кад зажелим
удобност
уместо несигурног загрљаја

и пажљиво чува
интимне редове
које су сви осим ње
прочитали

ана не постоји
само је замена за име
које много теже
изговарам

Књижевност је отпор

Интервју са Кристином Милосављевић
добитником овогодишње Бранкове награде
Разговорао Бранислав Живановић

Шта бисте издвојили као фундаментално у формирању Ваше поетике, има ли извесне преокућаје?

Мислим да током настанка збирке и писања песама, на свесном нивоу, није било неких мотива који су ме посебно окупирали. На самом почетку сам почела да се бавим личним темама и да се на тај начин суочавам са одређеним ситуацијама и односима које сам радије можда избегавала, тако да је то суочавање насу-прот бежању можда најважније за мене.

Евидентан је утицај литејатуре у конституисању ћесничког гласа. Који ћисци/ћесници су били важни за Ваш ћеснички развој?

Поред писаца/песника ту су филм и музика. Филмови Кјубрика, Софије Кополе, Теренс Малика, Ерика Ромера, од музике The Radio Dept, Slowdive, Wild Notching. Од писаца/песника волим Фантеа, Хамсуну, Достојевског, Ваљаревића, Каракаша, а на радионици код Огњенке Лакићевић сам открила Адама Хазлете и савремене пољске песнике.

Каква је улога сећања у Вашој поезији, шта је то што се скучља и што настоји да реконструише то писањем?

Сећања су ми изузетно важна, мада некад заборавим колико их лако идеализујем и заборавим да је немогуће исправити нешто што си урадио раније, у реалном времену. Поезија ми је послужила и на тај начин, успела сам да реконструиши догађаје и донекле објасним себи тадашња осећања. Знала сам да је у реду да ме неке ствари још увек опседају, али сам морала да се помирим са тим да су то само фрагменти који ће остати нетакнути, једино што могу је да их препозnam и пустим.

Оно што се може препознати у збирци Пиши кад сићнеш јесиће свесић о раздвојености и жудња за сусретом, одсусићва и губитка/найушеност, моћућност и разочарања, сирака и неискучења, сицида и кривице. Како бисте објаснили такав амбивалентан став?

То вероватно има везе и са мојом личношћу, не знам ни ја најбоље ко сам и шта хоћу. Кад год се дешава нешто лепо, мало се плашим тренутка кад ће престати, али тај тренутак сам по себи не доживљавам као нешто лоше, то ми је потпуно прихватљиво, само неизвесност често буди анксиозност. Крвица се углавном прожима кроз нешто што се догодило, и можда још горе ако се није догодило, а требало је. Страх од напуштања је константа због људи које волим и који ме воле. Све се то одразило и на песме, због тога можда има контрадикторности, али ми не смета.

Да ли је за поезију неопходно немирење, неприхватање свећа/стиварности какав/каква јесте и како разумеје појаритеј књижевности—ојбор, односно савладавање извесних тензија посредством књижевности?

Потребно је неприхватање, али не у смислу бежања од реалности и скривања иза песама, већ прихватање свега што се дешава уз раздавање лошег и добrog. Често су боље ствари замаскиране па се тешко препознају, а лако продају. Књижевност представља јак отпор, али бунт лишен личног става, емоција, рањивости, некако није ништа посебно, празан је. Важно је пружити отпор и себи кад се препозна недоследност, без форсирања и фолирања, тек тада се ваљда са макро проблема прелази на макро.

*

Literature is resistance

*Interview with Kristina Milosavljević,
this year's recipient of the Branko's Award
Interviewer Branislav Živanović*

What would you single out as fundamental in shaping your poetics, and is there a certain preoccupation?

I do not think that while writing these poems there were any motifs that particularly occupied me, at least not consciously. At the very beginning, I started dealing with personal topics and coping with certain situations and relationships that I may have avoided before. That is why coping versus running might be the most important to me.

The influence of literature in your poetic voice is evident. What writers / poets were important to your poetic development?

In addition to writers / poets, there is film and music. The films of Kubrick, Sofia Coppola, Terrence Malick, Eric Romero, music by The Radio Dept, Slowdive, Wild Nothing. Some of the writers/poets I love are Fante, Hamsun, Dostoevsky, Valjarević, Karakaš. At the workshop with Ognjenka Lakićević, I discovered Adam Haslett and contemporary Polish poets.

What is the role of memory in your poetry, what is collected there, and what are you trying to reconstruct by writing?

Memories are extremely important to me, though sometimes I forget how easily I idealize them and forget that it is impossible to correct something you did before, in real time. Poetry served me in that way as well, and I was able to reconstruct the events and somewhat explain myself the feelings of that time. I knew it was okay that certain things were still haunting me, but I had to come to terms with them being just fragments that would remain intact. All I could do was recognize and release them.

What we can recognize in your collection Piši kad stigneš is the awareness of separation and the longing to meet, as well as the absence and loss/abandonment, possibility and disappointment, fear and failure, shame and guilt. How would you explain such an ambivalent attitude?

It probably has to do with my personality too – I do not know who I am or what I want. Whenever something beautiful is happening, I am a bit scared of the moment when it will stop, but I do not perceive that moment as something bad, but totally acceptable. Only uncertainty causes anxiety. The blame is mostly permeated through something that has already happened, and maybe worse if it has not happened, but should have. The fear of abandonment is a constant because of the people I love and who love me. All of this was reflected in the poems as well, so it may have contradictions, but I do not mind them.

Does poetry require restlessness, rejection of the world/reality as it is, and how do you understand the polarity of literature vs resistance, i.e. overcoming certain tensions through literature?

It takes rejection, but not in terms of running away from reality and hiding behind poems, but accepting everything that happens while separating the bad from the good. Often, bad things are masked so they are difficult to identify and easy to sell. Literature represents strong resistance, but if rebellion is devoid of personal attitude, emotions, vulnerability, something special is an empty rebellion. It is important to resist yourself when an inconsistency is recognized, without forcing or faking it, because only then can you move from micro problems to macro problems.

Превео на енглески Драган Бабић

*

Кристина Милосављевић је рођена 1997. године у Смедереву, где је завршила гимназију, а затим уписала Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију у Београду. Објављивала је поезију у панчевачким "Рукописима 41" и на порталу www.astronaut.ba. Добила је награду "Смедеревски Орфеј" 2018. године у Смедереву. Једна је од организаторки поетских вечери "Млади и зелени".

Њена прва збирка *Пиши кај стигнеш* је поезија заноса, покрета, интиме, усамљености. Кроз секвенце успомена и проблеске сећања, језиком који је савремен, јасан, умерено тропицан, непосредан и комуникативан, податан дихотомијама и просторним одредницама споља-унутра, доминира осећање које се гиба и напето осцилира између одсуства и губитка/напуштености, могућности и разочарања, страха и неиспуњења, стида и кривице. Она је по мишљењу жирија Бранкове награде најбољи млади песник у Србији за 2019. годину.

*

Kristina Milosavljevic was born in 1997 in Smederevo, where she graduated from high school and then enrolled in the Faculty of Special Education and Rehabilitation in Belgrade. She published poetry in Pančevo's Manuscripts 41 and on the portal www.astronaut.ba. She received the Smederevo Orpheus Award in 2018 in Smederevo. She is one of the organizers of the poetry evenings "Young and Green".

Симпозијум

Капитализам (неолиберализам), књижевност и интелектуалац

Симпозијуму **Капитализам (неолиберализам), књижевност и интелектуалац**

Одржан је у оквиру Четрнаестог **Међународног новосадског књижевног фестивала**, 28. августа, среда, у просторијама Градска библиотека, Нови Сад, Дунавска 1 од 10,00 до 13,00 и од 15,30 до 18,00 сати

Учествовали су: Алпар Лошонц, Драган Проле, Владимира Гвозден, Бојан Јовановић, Дамир Смиљанић, Виктор Радун Теон, Срђан Дамњановић

Јован Зивлак, директор МНКФ

Симпозијум је био посвећен теми Капитализам (неолиберализам) и књижевност. Учествоваће: Алпар Лошонц, Драган Проле, Владимира Гвозден, Виктор Радун Теон, Бојан Јовановић, Дамир Смиљанић, Срђан Дамњановић.

"Неолиберализам је револуционаран у свом инсистирању да се друштвени живот преуређи само у виду економског живота, али је и продужетак давнашњих вредности и уређења економског живота које траје већ вековима.

Савремена фикција узима учешће у овој расправи о хипер-индивидуализованом неолибералном субјекту и неолибералним вредностима на различите начине и кроз разне нивое. Преовлађујући начин на који учествује је у њеном преиспитивању неолибералне политичке идентитета – потврђивањем или критиком, или нешто између, могућности обликовања субјекта под неолиберализмом. Преиспитивање давно устале

традиције индивидуалног текста је ради супротстављања давнашњим жанровским конвенцијама, нарочито у роману. Ако су модерни романска жанрови поникли уз пређашње видове капиталистичке акумулације, данас их савремени аутори преосмишљавају тако да одражавају измене рационалности. Коначно, и на мета-текстуалном нивоу, разнолика критичка пажња упућена је издаваштву, његовим инфраструктурама, и улози аутора у издавању и успеху текстова. У свим овим приступима (и имагинарним и критичким) увиђа се посвећеност сталном испитивању начина на који неолиберализам кроз своја деловања утиче на 'живот који живимо данас'.

Многа питања капитализма и уетноси остају отворена, као односа према техници, идеји револуције, масовне културе, музејима итд.

Истраживање ових феномена капитализма и неолибералној верзији може бити посебно драгоцено у пољу књижевности. У пољу визуелних уметности и проширенih медија, неспорно је учињено више и постоје бројна истраживања. Наш разговор неће бити усмерен на истраживање конкретних појава и аутора у проблематизовању наших искустава у односима капитализма, неолиберализма и улоге интелектуалаца у том пољу, него више на саму природу ових појава, на испитивање идеолошких, естетских или политичких аспекта уопште и њиховог утицаја на формирање представа о улози уметности, њеном положају у друштву и њеном утицају на промене разумевања друштва, културе и саме уметности.

J. 3.

Алпар Лошонц

Детабуизовани капитализам и књижевност

После табуизације и багателизације вратили смо се *појму* капитализма.

Табуизација: онај ко је пре десетпетнаест година само поменуо дотичну реч ризиковао је да ће се на њега усмерити одијум да је заблудели комуниста. Узалуд се упућивало на чињеницу да су највећи грађански писци (као Макс Вебер, Јозеф Шумпетер) користили појам у широком смислу речи, да поменути појам има и аналитичку оштрицу, идеолошка предосторожност није дозвољавала безбрижно позивање на капитализам као образац за резумевања света. Но истеривање капитализма из анализе која хоће да говори (полемички) о савремености увек срзовава критичке намере. Дакако, сада је умногоме другачија ситуација, пишу се велики прегледи капитализма, али морало би се приметити да се то ипак дешава западније од нас.

Багателизација: капитализам који је најављен као отеловљење велике среће и неометаног уживања је поистовећен са таквим појавама које имају са њим одређене везе, или чак представљају облике његовог испољавања, али неће досегнути његову суштину. Прво искуство интелектуалца који жели да има послана са капитализмом јесте нека врста некадашњег обрасца негативне теологије: као што се некада говорило да се атрибутима не може досећи бог, јер измиче одређивању, тако бисмо ритуално могли понављати да капитализам "није ни ово ни оно". Тако, можемо говорити о томе да у капитализму иtekako има тржишта, те да у њему се наглас слави човек који је тржишни субјекат, па и добробит коју носи са собом невидљива рука тржишта. Али требало би стећи увид да се не може ставити знак једнакости између капитализма и тржишта којег је и такав представник ренесансе као што је Бокачо и сви његови премодерни савременици већ описивали сагледавајући и вибрацију – комешање тадашњих вашара. Капитализам није ни тек трезор различитих новчаних форми, ма-

да не може да дише без огромне циркулације новца: његов ритам, временска, просторна матрица је недвосмислено везан за пулсирање новца. Односно, његов крвоток одржава монетарни континуитет, али, ако бисмо брзоплето идентификовали капитализам са новцем, чак и са жељом за новац о којем извештава већ премодерна књижевност пројектовали бисмо капитализам тамо где га никад није било нити га је могло бити, такорећи у векове пре Исуса Христа. Античка комедија, или и кансије исмејавање шкрости (али, и сличне појаве) могу да посредују одређена сазнања, али далеко од тога да нам отварају сва врата у погледу зграбљења суштине капитализма.

Превише тога, одвећ многе одређености се морају сажимати да би капитализам настao као покретна целина и као структурирани тоталитет. И чак ни добронамерно, истовремено и хуманистички-филантропски наивно приказивање капитализма као сејача неједнакости и сиромаштва не погађа суштину. Књижевност која критички демонстрира социјалне регресије, прогонитеље у име капитала много тога каже, али суштина лежи још дубље.

Но, багателизација се очituје и онда када се жели отупити оштрица капитализма те се он изнутра покушава диференцирати. По томе би постојали различити варијетети (дивљи/питоми, англосаксонски/немачки, уљудни/неуљудни облици) капитализма, што на kraju доводи до разликовања доброг и лошег капитализма. У првом онај који је довољно дисциплинован може да мирише цветове елизијума, а у другом се може утонути у раљама нерегулисаног хаоса. У одређеним тумачењима овај став се дерогира у смислу идеолошки испрепариране разлике између западног и источног капитализма.

Но, овакве диференцијације на kraju доводе до тога да капитализам нестаје са хоризонта, и све се расплиње у наводно социолошким-конкретним одређењима. Тако се забравља на родни појам, наиме на *капитализам као шакав који показује*

структуралну улогу капитала и његовој ојлођивања у свом средишту. Разлике, да, постоје, наравно, али тек варирајући суштину. Између неба и земље неманичега што није посредовано капитализмом, то јест његовом суштином. Нема капитализма без незаустављиве динамике капитала као самоциља, без капитала који увек вреднује и потврђује себе. То постоји у сваком облику капитализма.

Но, данас бележимо и нешто друго. Наиме, честе су ламентације, али и интензивирана анксиозност поводом тога да је (аутентични) капитализам заправо нестао са сцене. Или да то више није онај капитализам који се некада напајао елементима либерализма, да је он некад видео боље дане. Као код Хегела покам ждете време, тако бисмо могли да кажемо да капитализам "ждере" своју убек несигурну либералну потку. Али, стварност је да капитализам више није сигуран у себи као пре нешто више од десет година када се још није десила криза која никако да се заврши, него се одужила, као да се иде од једне до друге кризе.

У сваком случају покварило се расположење, неспокојство се увукло о многе коментаре.

Капитализам је сада лишен чаролије. Он је тријумфовао над социјализмом на kraju осамдесетих година (мада би се дуго могло расправљати о томе колико је то био социјализам уопште), уједно су његови идеолози и тумачи поверили да је са њим историја довршила себе. Али, однедавно вера је уздрмана: данас за судбину капитализма страхују његови апологетски и утицајни медији, те и међународне институције. Каже се

да ово више и није капитализам што доживљавамо, да он више не одговара сопственом појму. Још горе, он није одржао своја обећања. Разлози су многоструки: неко ће поменути прегрејану финансијализацију, неко ће ламентирати да заслуга више ништа не вреди у људским односима, неко ће одмеравати да је додуше капитализам најпродуктивнија формација која је икада смишљена, али истовремено и најразорнија, најзад неко ће извикивати да стање са неједнакостима призива катастрофу.

Али, плач о томе да је дистрибуција моћи већа него икад, да се капитализам није пацификао, да капитализам прогони авет еколошке апокалипсе, као и фигура друштва без људи, је без оправдања: обећања о мирном капитализму и животу без ломова су увек била само учитана у смислу *wishful thinking* у капитализам.

Интелектуалац који покушава да сагледа капитализам брзо наилази на чињеницу да га мора третирати као комплексан *ситознајни проблем* да би нешто постигао на аналитичком плану. Није лако откључати капитализам: чувена књига човека који је написао књигу која се не може пренебрегнути када је реч о капитализму (мада је сам термин сразмерно ретко користио), наиме *Капитал* Карла Маркса поручује да припада суштини капитализма што нам његова суштина измиче. Он показује зашто је то тако, односно зашто се суочавамо са тешкоћама када покушавамо да га разумемо. Његове речи су поводом тога: фетишизам, заслепљивање.

Капитализам функционише тако што фетишизира себе и заслепљује своје становнике. Ален Бадју призива Платона када служећи се прастаром филозофском метафором говори о *капиталистичкој иденици*: као у дотичној класичној нарацији човек се бори са умноженим играма сенки, са илузорним облицима који не дозвољавају да видимо и још мање дозвољавају да створимо одговарајуће појмове. Сходно томе, оно што интелектуалац искушава јесте императив да непрестано мисли о представљивости и мисливости капитализма. Већ га само постојање капитализма принуђује на размишљање; капитализам није планиран људском вољом, он није израз пројектоване жеље, он је тек *настала* формација.

Оно што је савршено, не би требало да је постало, каже Ниче. Али, за капитализам се то не може рећи: он је нешто што је постало и то много-

брожним међусобно укрштеним људским поступцима, он је скуп појава који се намеће човеку, скуп безличних надодређености. Нико не исписује на своје заставе капитализам, нико не тражи успостављање капиталистичког поретка, напротив људи се боре за различите слободе, за остваривање сопствених интереса а капитализам настаје као *невољна последица*. Односно, тако се свете ненамераване последице људима. Интелектуалац који је осматрао динамику капитализма у XX веку мора да констатује да се капитализам не може победити јуришом на Зимску палату, јер он је ацефалан, нема један центар моћи из које зрачи. Можда није ни режим него тек тешко ухватљиви сплет загонетних односа. Онај који је покушао да извуче поуке из побуњничких шездесетих година XX века морао је горко да констатује да капитализам чак може да буде у алијанси са не-конформизмом, или како то један реклами слоган говори: одупри се обичном.

Али, шта се може рећи поводом ситуiranости књижевности у капитализму?

Императив динамичког капитализма, а капитализам је динамичан до костне сржи, онемогућава свако безбрижно разумевање отпора спрам капитализма, не-рефлексовани анти-капитализам и прети са обезвређивањем оријентационог мерила модерног интелектуалца, наиме, са обезвређивањем критичких образаца. И то погађа било који облик отпора без обзира да ли се он формулише као саботажа, или као егзодус. Некадашње расправе о друштвеној анагажованости књижевности, о могућностима њене дистанце спрам постојећег друштва и уопште о њеној асоцијалности су се окретале око овог проблема, мада нису ништа решиле него само репродуковале дилему о амбивалентној позицији књижевности у капитализму. Но то што капитализам који се отеловљава у тржишним еквивалентима све може да уједначава, односно да хомогенизује (те може да наплати и ребелију као и повреде друштвених граница) ствара идеолошки ефекат да капитализам није настао, него одувек постоји као траг вечне људске природе.

То што је данас заживела некадашња рефлексија Валтера Бењамина о томе да је капитализам религија без култа, без недеље, без молитве, и без прагреха има везе са нормализацијом капитализма као нечег датог

што фасцинира чак и оне који му се желе супротстављати. Интелектуалац који очајно покушава да презентује капитализам кад-тад мора да поsegне за противречностима: капитализам је истовремено најпродуктивнија машинерија која избацује из себе огроман волумен ствари стварајући механизме задовољавања жеља, али нас доводи до ивице секуларне апокалипсе без избављења. Он истовремено слави пустошење, што се стандардно назива креативном деструкцијом, али се уплиће и у колотечину некреативне деструкције. Капитализам разметљиво нуди гигантско-делијурумско произвођење знакова, слика, спектакла у име слободе, истовремено продире у све поре људске субјективности што се завршава у хипертрофираној контроли свега и свачега. Цена слободе у капитализму јесте посвемашња контрола: али, то се не дешава посредством нагледавајуће руке или гвоздене песнице, механизми су данас суптилнији.

Књижевност би морала бити сензитивна у односу на овакве појаве.

Капитализам се појављује као крадљивац основних антрополошких испољавања: ако се филозоф Делез жалио што свеприсутни маркетинг у име капитализма пљачка ризницу филозофских појмова и сам се нуди као генуни производи појмова, и писац би могао да каже да речи са којима он ради постају монета у крећању знакова, тржишни артикл. Тако да писац искушава трошност свега онога што би могао да каже.

Заправо, капитализам је дубоко повезан и са филозофијом и са књижевношћу, можда чак можемо да кажемо да је капитализам филозофски и књижевни проблем. Са филозофијом се повезује по томе што капитализам гради себе, репродукује се помоћу оне грађе која је својствена филозофији, наиме, апстракцијом. Већ цитирани Маркс то неувијено тумачи као *конститутивну индиференцијност*; из перспективе самооплођавања капитала небитно је да ли се то дешава у порнографској индустрији која посредује увек спремљено обнажено тело, у финансијској сferи, или у индустрији, или у књижевности. Капитал који има мерило само у себи може да делује тако што апстрагује оне облике енергије, рада, капацитета из којих црпи своје могућности. Склон сам томе да мислим да *капитал делује филозофски* и на основу тога може да буде и крадљивац у малочас изнетом смислу.

Ова назнака критикује и оне који данас мисле да са интензификацијом финансијских знакова догађа нешто ново, да се одиграва нешто невиђено. Варају се: то је само обновљени облик кретања апстракције, то је само нова историчност капитала. Мада бисмо могли написати много тога о томе колико финансијска акумулација знакова фасцинира и саму књижевност.

У сваком случају, модерна књижевност је *per se* постављена у капитализму и не можемо је одмислити од самокретања капитала. Може ли чак и најповршији читалац да покрене или да се не обазира на чињеницу да код Бодлера који ламентира над фарисејском блокадом зла од стране цивилизације, иста та цивилизација је саздана робно-капиталистички? Да напетост његове лирике се не може замислiti без кључног сусрета са робом?

Ако сам већ био поменуо Маркса онда треба рећи колико има симболичног у томе да се његов *Кайишал* већ неколико пута читао као викторијански роман, нарочито чувено прво поглавље о фетишу робе. Одиста *Кайишал* је писан дискурсом викторијског романа: чак се веома брзо може показати колико се утваре, фантomi, фантомска објективност који се тамо појављују имају изворе нигде другде но у књижевности. Можда у томе можемо поново видети место где се волшебно сусрећу капитализам и књижевност: капитализам навелико користи и инструментализује оно естетско из чега и књижевност црпи своју енергију. Но, модерна књижевност је уписана у противречност између сопствене модерности и рашчарајуће логике капитализма.

Модерништет и кайишализам, то ипак нису исте ствари, мада имамо утисак да конвергирају, и сједињавају се. Али то је само због тога што капитализам у својој свеприсутности савија себи и модернитет и држи поплуге модернизације, односно, процесе увођења модерне у свет. Књижевност која се некад свим силама трудила да ослободи себе, и која је своју модерност обезбеђивала сопственом аутономијом, нашла се на путу где се непрестано мешају елементи аутономије и хетерономије, слободе и неслободе, али са потпуно неизвесним исходима.

Данас је та неизвесност јача него икад.

Ако неки субјекат носи у свом постојању ову двојност модерне књижевности, онда је то грађанство које је транспоновало сопствене емоције, свој немир, борбу према уштогљеним дормама, против малограђанстине у књижевна дела. Књижевност и грађанство: то су спојени судови, грађанство искушава себе, уобличава представља своје противречности у модерној књижевности. Исто то успињајуће грађанство које је изговарало патетичне речи о слободи у XX веку је чак финансирало писце и уметнике да наступају провокативно, да уздрмавају постојеће друштвене оквире подразумевајући и естетске критеријуме: можемо им се захвалити на томе. То је још грађанство коме је било стало до слободе, и поносно је њу видео у учинцима модерне књижевности.

Према томе, постоји ли уопште модерна књижевност без дисидената грађанства, коме је тврђања да у књижевности и има више политike него у политици самој говорила из срца? Но исто то грађанство је морало искушавати да је у непрестаној напетости са логиком капитализма: нису ли већ они писци грађанства који су ужурбано регистровали странпутице капитализма као Балзак и Стендал развили фигуре пораза својих јунака, фигуре разбијања о стене, нису ли они у нама створили архетип модерног пораза, оно што би психоанализа напрости означила као сударање са принципом реалности? Грађанство је увек носило у себи утопију аутономије спрам друштвено произведеног света: са тотализацијом капитализма та утопија клизи у пораз, односно аутономија се пречесто преврће у хетерономију.

Нелагода грађанства се данас широко тумачи, многим тумачима се чини да би књижевност требала да се пробуди из зимског сна. Тако је капитализам/неолиберализам стигао до књижевних студија као посебан предмет, интерпретатори се занимају како обновљени облици капитализма формирају субјективност која је делатна у књижевности.¹ *Кайишалистички реализам*: овај израз² у последње време означава чак читав правац размишљања који покушава промислити милион пута изречену реченицу да данас лакше можемо замислiti пропаст света него сутон капитализма, да је он наш непревазилазиви хоризонт.

Другим речима речено: капиталистички реализам објављује и немо-

гућност замисљања алтернативе спрам капитализма и тешкоћу реализације (касног) капитализма у књижевности. Индикативно је да је израз поткрепљен појмом, наиме са реализмом који има своју дугу каријеру у књижевности. Реализам који је некад био одмакнут, такорећи брисан из регистра књижевности, вратио се кроз велика врата: чак и контроверзни писац Мишел Улбек и његова књижевност, која толико жустро артикулише "бол свести" и бол усред знања о свету (као и провалију између рекламираног-гламурног и стварног света, те и писање као врховни израз фрустрације светом), се третира у смислу "депресивног реализма".³ Додуше овај израз пристиже из психологије која је знала да тврди да су депресијом уоквирени људи нужно тужнији, али и спремнији за сазнање проблематичности света. Али, без обзира на то завређује пажњу што се одстрањени реализам вратио у књижевност, што повлачи за собом ретематизацију свих проблема књижевности.

Свакако, грађанство се увек сучавало са капиталистичким реализмом у назначеном смислу. Али, оно што се очитује капиталистичким реализмом јесте да би нас књижевност могла подсетити на чињеницу да је то грађанство, покретач модерне књижевности, некада и постојало.

На крају: однос књижевности и капитализма остаје нужно двозначан. Брехт на кога су се често позивали учесници расправе о друштвеној анагажованости књижевности критиковао је писце који су *незбуњени капитализмом*. Збуњеност је овде хвале вредна особина: барем натписује индиферентност и уљуљивање у небригу. Књижевност не може да живи од индиферентности, она мора да се стара о свету који показује таласање смисла и бесмисла.

Барем то бисмо могли и данас да тражимо од књижевности: естетско обликовање збуњености у односу на капитализам.

БЕЛЕШКЕ:

¹ Huehls, Mitchum, and Rachel Greenwald Smith, edit ors. *Neoliberalism and Contemporary Literary Culture*. Johns Hopkins UP, 2017.

² *Reading Capitalist Realism*, Alison Shonkiler & Leigh Claire 1 a Berge, University of Iowa Press Iowa City, 2014.

³ Bernard Maris, *Houellebecq économiste*, Paris, Flammarion, 2014, 57. Ben Jeffery, *Anti-Matter: Michel Houellebecq and Depressive Realism*, Zero Books, 2011, 23.

Драган Проле

Капиталистички пут у шизофренију

*Сродност позитивизма
и реализма*

Једно од интересантнијих питања које можемо да поставимо тиче се посредовања економије и уметности. Можда баш зато што уметници воле да их посматрамо с оне стране света производних нужности, економске размене, хладне калкулације. Већ је Платон знао да је уметност занос и ентузијазам. Јасно је, економија је пак томе супротна: хладнокрвност и прорачун. Оностраност уметности у односу на свет тржишта, разуме се, не брани уметницима да славне колеге саморазумљиво поистовећују са стеченим и заслуженим богатством. Неспремност уметника на партиципацију у искључивим оквирима економске калкулације може да објасни континуитет разрачунавања која се тичу дистрибуције друштвеног богатства ка непрофитним областима људске делатности. Међу њима уметници себе виде као најзначајније, незаобилазне друштвене актере. Почевши од раног романтизма, уметничка продукција ради на конституисању алтернативног животног простора, смештеног с оне стране "производње живота" и основних људских потреба. Упитамо ли се у којој мери је успело то креирање паралелног универзума поставићемо питање о повезаности између промене економских формација и динамике књижевних жанрова.

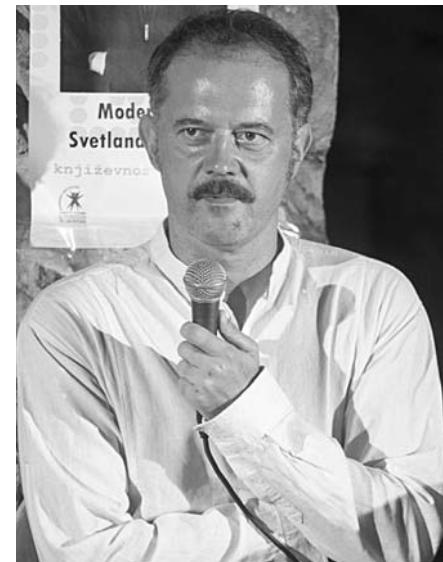
Паралелно с појавом капитализма и индустријском револуцијом догађа се и реализам као доминантни књижевни жанр. Реализам и позитивизам су непрепозната браћа, деца су истог оца: времена у којем тријумфује индустријски капитализам. Необична је подударност према којој зачетак индустријске револуције уједно постаје и нови начин сликања света. Фасцинира могућа сродност између начина рада и устројства машине и водећег стила у сликању.

Првобитна реакција на свет у којем производња све више постаје ствар машина и технологија била је потпуно очекивана: бег из капитали-

зма по природи ствари је постао откет ка природном, телесном, бег у органско. Савремена култура тела, масовно вежбање, биополитика фитнеса и велнеса и данас показују колико је оправдана била теза Зигфрида Кракауера о *орнаменту масе*: "Физички тренинг заокупља снаге, а производња и конзум орнаменталних фигура лишен мисли одвлаче од промене владајућег поретка"¹. Наравно, није реч о томе да је дошло до свеопште фасцинације техником.

Оно што се заправо променило јесте однос према времену. Ако је старагрчки *Хронос* некада пројађао своју властиту децу, његов савремени потомак своју радије подучава да забораве на прошлост и на будућност. Једино што им преостаје је сада и овде: чулна непосредност, уживање, трошење неограничене, бескочане разноликости робе. Савремени субјект не држи до апсолутног почетка у самом себи, нема више места за сан о индивидуалној аутономији и суверени солипсизам. Тек посредством робе и њеног трошења долази до повезивања субјеката и интерсубјективне комуникације: "Роба у капитализму игра улогу реализација *социјализације*, она *афирмише/реализује друштвеносћ*, она је *форма друштвености*, јер без ње, без њених посредничких улога, нема уопште повезивања субјеката"².

Опште присуство робе скренуло је на себе и логику сликарског погледа. Не мислимо притом тек на Ендија Ворхола и његов поп арт који радо приказује мноштво истоветних конзерви супе. Обрат се десио много раније. Уместо приказа историјских ликова, након културе сећања на иконенекадашњег света примат је преузео приказ онога присутног, сликање живог доживљаја и култ непосредности: "Све већ број француских реалистичких сликара и вајара, који је током педесетих и шездесетих година 19. века одбацивао замишљене, безвремене и историјске теме у корист описа савременог живота, дуго се сматрао основом за стварање заиста модерне уметности"³.

Заједно с њима, наступа и нови идејни императив, који и данас сувено доминира свуда, чак и на терену друштвених наука. Позитивизам, као начин мишљења обавезује на потпуно напуштање метафизичких питања, било какав трансцендентални искорак њему унапред делује погрешно, узлудно и непотребно. Ниже је једном приликом говорио о "кукурењу позитивизма". Притом не узгред, и не случајно. Петао позитивизма дошао је до прилике да се огласи у тексту који је екстремно прогнантан, сажет до граница разумевања, тексту у којем просто није било прилике за језичке пируете. Наиме, "Како је истински свет постао бајка?" доноси на једној и по страници резиме укупне европске онтологије баштине од Платона до савремености.

Без истиинског нема ни привидног света

Последња, савремена етапа означава преокрет у којем се идеја онтологије растаје од етике, напушта визију духовности с оне стране искуства и слободне узрочности. Сврха таквог разлаза са метафизичким карактером етике састоји се у напуштању поверења у могућност неког света за који би се могло рећи да је "прави" и "стварни", те тиме уједно и фундаментално различит од света који је "неестваran" и "привидан". Преведен у филозофски регистар, позитивизам који "кукуриче", заправо би представљао наговештај облика мишљења који негује поверење у видљиво, прорачунљиво и опипљиво. Темељно мисаоно определење оваквог петла једнозначно је и наглашено:

но пост-идеалистичко. Међутим, када га Ниче инсценира, он постаје симболички петао који најављује нову зору, по нечemu сасвим специфичну и другачију од свих оних које смо до сада упознали. Зора у којој се оглашава пост-идеалистички петао потпуно је неочекивана, несвакидашња, никада доживљена. Може испрва да делује збуњујуће, али мислилац који призива ренесансу Диониса и нашироко заступа трубадурску мудрост уједно је и следбеник најдалекосежније, али и идејно најсвежије опсесије оним конкретно искушеним, проверљивим, егзактно доказивим.

Управо захваљујући позитивизму прошлост нам се појављује у новом, значајно другачијем светлу. Европски догматизам се разоткрива као дугорочна историја заблуде која се најпре знала платонизам. Ипак, на свом почетку, та дуговечна заблуда најпре је била истина: Платон и Христ именованы су као једини појединци којима је пошло за руком да живе своју идеју. Остваривање филозофије, живот у складу с појмом означен је чувеним цитатом из Новог завета, с тим што су сада улоге замењене: "Ја, Платон, јесам истина".

Изворна, тешко доступна и схватајућа истина дијалектике јалила труда да себе поједностави, преведе у религијски идиом и тиме учини приступачном свакоме. Пресвучена, питка и једноставна заблуда назвала се хришћанство. Трик је био једноставан: истински живот више није овостран него оностран. Ако се и једна економска формација радикално супротставила духу хришћанства, онда је након робовласничке економије то свакако био капитализам.

Према тој логици, мислилац који је до краја волео да себе разумева у лицу Антихриста, морао би да буде барем потајни симпатизер капитализма. Оно афирмативно капитализама би се са Ничеом могло формулисати на следећи начин: "не постоји никакав истински свет, али је и овај свет у којем ми живимо изгубио статус привида". Ако је тако, *нема истиините и лажне економске формације, а онда нема ни моралне разлике између слободног и поробљујућег економског поретка*. Позитивизам је утолико драгоцен, универзални мелем за све економске ране. Докле год је заштићен позитивистичким шињелом, капитализам не треба да стрепи од коначног смрзавања. Логика позитивизма увек ће му прискочити у помоћ, а у најгорем случају, капитализам ће заједно с демократијом бити оправдаван као "најмање лош", од свих економских и политичких поредака са којима смо се до сада сусретали.

Да бисмо разумели шта то значи, неопходно је да кратко реконструијемо процес у којем Платонова идеја истинског бића, *ontos on*, напослетку постала бајка. Другим речима, стварност која је уједно и отеловљење истине, потпуно некорумпирана, виша и вреднија од уобичајене – временом је постала лажна, недоступна фикција, измишљотина вредна исмејавања. На почетку беше Платон, односно јединство делања и мишљења, хармонија праксе и теорије. Мишљени свет није био раздвојен од живота, оно спознато одмах је налазило своје остварење у чињењу. Конкретан људски живот тако је постао медијум остварења истинске стварности. Далеко од сваке мисаоне пројекције и идеализованих значења "права стварност" није била ништа ван жи-

вота, идеал није био наспраман и удаљен од појединца, него је означавао управо реализацију живота.

Шта се заправо дешава онда када смо одбацили и истински свет и првидни свет? Уместо више или мање једноставног, свима разумљивог објашњења, код Ничеа збуњени увиђамо да је резултат "кукурикања" позитивизма исказан готово мистичним вокабуларом, толико туђем феномену који настоји да објасни. Ниче без додатног објашњавања скицира светлосну сцену, у којој се ипак задржавају некадашњи оријентири, попут симболичне игре истине и лажи, стварности и првиха, овај пут приказаних у фигурама светlosti и сенке. Тако се суочавамо са сукобом максимума и минимума. С једне стране се суочавамо с подневом, са тренутком у којем је сенка најкраћа, што наводно значи да је најдужа заблуда напокон дошла досвог коначног краја⁴.

Капитализам и време

Остаје нејасно о каквом појму краја је ту реч, пошто у подне сенке јесу најкраће, али су још увек сенке. Минимална сенка није мање сенка од максималне, а присуство незнаног квантитета одређеног квалитета још увек не означава, нити било како осигурава његов крај или нестанак. Поведени примером поменуте динамике, можемо говорити о тенденцији смањивања сенке, о све мањој заблуди, која напослетку бива минимална. Међутим, прича опстаје једино ако у подне зауставимо време, јер након поднева следи тенденција повећавања сенке што би, преведено Ничеовим симболичким регистром, неминовно значило да ће заблуда у једном тренутку сигурно почети да се увећава. Можемо ли и да помислим да ће капитализам да укине време? Веома тешко је то замисливо, убрзање је основа његове виталности, мера брзине протока робе сагласна је и са оснаживањем капиталистичког крвотока. Ниче takoђe не укида време, али све оно о чему говори упућује на конституцију новог времена. Да ли је то време с оне стране капитализма?

Како год с тим стајало, након фамозног Ничеовог поднева, на сцену потпуно неочекивано и ненајављено ступа фигура персијског пророка из дванаестог века пре нове ере, Заратустре. Његово име овај пут се везује за отварање нове, непознате ствар-

ности. Тешко је замислiti уверљивији спој древног и савременог, толико карактеристичан за наше време. Нова стварност је заправо нова могућност, могућност слободног духа, или, боље речено некада неслободног, али данас ослобођеног духа захваљујући којем може поново да се појави оно што је било на почетку. Ако је некада важило "ја, Платон, јесам истина", онда са ослобођењем духа од дуговеких заблуда поново постаје могућа реченица попут "ја, Ниче, јесам истина". Позитивизам кукуричке, јер омогућава да се у среде капитализма појави аутентична истинита људска егзистенција. За уметнике постаје нарочито драгоцен шанса да се стварност коначно види и препозна онако, како је уметнички приказана, а не природно дата.

Ако живимо у доба економски омогућеног капитализмом, и истовремено живимо стварност која је уметнички креирана, онда смо на прагу да разумемо фундаменталан сукоб нашег времена. Он потиче из чињенице да је велика већина запажених културних радника, уметника и интелектуалаца на државном платном списку, било да је реч о њиховом ангажману на образовним институцијама, попут факултета и академија, било да се ради о водећим институцијама културе, попут позоришта, библиотека, галерија и музеја. Корен сукоба пак лежи у пореклу средстава за живот свих тих актера.

Речју, могу ли субјекти чија плата потиче из капиталистичког система заиста да раде на уметничком приказу стварности с оне стране капитализма? Новије анализе показују да тако нешто није могуће, будући да је тржишни резон већ апсорбовао целокупан свет производње, укључујући ту и идеје, односно уметничке производе. Ничеов отац био је свештеник, док је он сам такође био швајцарски државни службеник, професор на Универзитету у Базелу. Овде ваља бити опрезан, јер нетврдимо да из позиције државног службеника није могуће подривати актуелни економски систем у чијој сржи је капиталистички економски поредак. Није реч о томе, да службенику плаћеном новцем чије порекло је из капиталистичког производног шињела не може бити истински интерес да уништи руку која га храни. При том ипак не треба да заборавимо да државни службеник не дели неизвесност с којом непрестано мора да се мири капитала

листа. У његовој свакодневици напротив нема динамике, нити оног ризика који нужно одликује капиталистичко пословање. Ако капитализам у својој реалности живи динамику коју није могуће до краја предвидети, неодољива привлачност државног посла данас се криje у томе, што је то радио место уједно и неместо. Радији за државу данас значи радити у капиталистичком економском поредаку, а при том не сучељавати са пословним ризиком који тај поредак подразумева. Питање је колико службеник, који је читав живот провео на државном послу уопште има прилику да заиста упозна капитализам. Парадокс је потпун, када схватимо да о капитализму по правилу говоре они који га никада нису директно искусили. Феноменологија капитализма утолико није могућа, све док се за реч јављају они који су цео живот смештени у њему, али тако да су заштићени од њега.

Надаље, на сцени је пенетрација тржишног резона тамо где му место није. Капитализам нагриза оне који га нису упознали тако што их напослетку ипак принуђује на властите аршине, норме и критеријуме. Бити мисао или уметност у систему позног капитализма значи функционисати под претпоставкама које кажу да свака идеја или уметнички програм, који нису подржани масовном спремношћу да се за њих издвоји извесна количина новца, бивају по аутоматизму осуђени као јалови, промашени, никоме потребни. Није ли Борис Гројсио у праву када је тврдио да "аксиом демократског тржишта мњења гласи да нема привилеговане метафизичке, метајезичке позиције која би нам омогућила да мњења не разликујемо с обзиром на њихов успех на тржишту мњења, него у складу с њиховом истином, била она везана за логичку кохерентност или за емпиријску истину"⁵.

Огледање економској политици у сфери сексуалности

Ако таква позиција заиста није могућа, како онда да замислимо савремени сукоб уметности и културе⁶? Можемо ли онда да се сагласимо са тезом Мишела Уелбека изнесеном у његовом првом роману *Прощирање подручја борбе*, која гласи да капитализам нужно води у шизофренију, депресију и огорченост. Жалосни психолошки исходи антро-

пологије позног капитализма корене, с једне стране, у пресудном сукобу колективно, највећим делом медијски створених вредности и индивидуалног задатка да оне буду преведене и доживљене у конкретним људским животима. Ако било где, глобална популарност психологије може се ишчитати у консталацији, у којој је појединач одговоран уколико дође до психолошких тегоба због тога што није успео да живи вредности које је заједница припремила за њега. Неолиберализам је само учврстио либералну мантру о појединцу као ковачу своје среће и искључивом кривцу за своју несрећу. Отуда савремени психологи на себи носе невидљиве сламнене шешире, у устима имају припремљене сламчице. Опуштени и потпуно растерећени, где год да се окрену, коктели су већ припремљени, питање је само који међу њима ће одговарати њиховим личним склоностима. Потражња за психолошком помоћи јавља се на сваком кораку, што повратно оснажује степен њихове самоуверености. Сукоб колективно креираних вредности и идеала и индивидуалних могућности за њихово остваривање таквих је размера, да смо сви потенцијални саговорници. Изговорити данас јавно да си срећан и потпуно испуњен и задовољан изискује одређену, макар минималну, дозу спремности да лажеш. Ничеова филозофија је и у овој теми актуелна, јер бекство од психолошких тегоба у савремености постаје могуће тек уколико нам успешино пође за руком да "превреднујемо" актуелни вредносни поредак и успоставимо вредности које ћемо бити у стању да живимо.

БЕЛЕШКЕ:

¹ Siegfried Kracauer, "Das Ornament der Masse", у: *Das Ornament der Masse. Essays*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1963, стр. 62.

² Алпар Лошонц / Владимир Гвозден, *Анатомија robe. Оглед из критичке политичке економије*, Адреса, Нови Сад 2016, стр. 17.

³ Тери Смит, *Савремена уметност и савременост*, Орион арт, Београд 2014, прев. А. Филиповић, стр. 43.

⁴ Фридрих Ниће, *Сумрак идола или како се филозофија чекићем*, Модерна, Београд 1991, прев. Д. Перовић, стр. 28.

⁵ Boris Groys, *Das kommunistische Postscriptum*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2006, стр. 19.

⁶ Драган Проле, *Унутрашње иностранство. Филозофска рефлексија романијизма*, ИКЗС, Сремски Карловци/Нови Сад 2013, стр. 277.

Владимир Гвозден

Економска робинзонада

Кад је реч о односу књижевности и других области људских знања, уметности и вештина, важно је не губити из вида да књижевна дела не тумаче само писци, књижевни критичари и професори. Начелно говорећи, књижевност претендује на општост која превазилази границе дисциплина и људских способности. Стога је она временом постала легитиман предмет тумачења правника, психолога, антрополога, социолога и економских теоретичара. Потоњи су створили и свој књижевни канон, који обично укључује Шекспировог *Млејашаког трговца*, Балзаковог *Чича Гориоа* или *Побуњени Айлас* Ејн Ренд. Али један роман из 18. столећа је постао најпознатији и најпријемчивији приказ *homo economicus*. Усамљени бродоломник Робинсон Крусо за економисте је постао парадигматичан као огољени пример модерног економског човека. Јунак романа напушта дом и породицу због класичних разлога којима би, према економској теорији, требало да се руководи човек капитализма – нужно је побољшати или пак сасвим променити свој економски статус, а напуштање дома је први корак у остваривању индивидуалистичког животног обрасца. Крусо није смештен у актуелне услове економског живота онога времена, већ на пусто острво које је савршена *tabula rasa* у коју се уписују амбиције економског човека. У овом кључу и речи имају посебна значења. Кад, на пример, Робинсон на друго путовање понесе *a small adventure*, то овде не означава тип догађаја, већ врсту капитала.¹ *Adventure* значи ризична инвестиција, а Дефоов роман је, као што подвлачи Франко Морети, споменик овој идеји и њеној вези са "динамичном тенденцијон капитализмом... да никад не одржава *status quo*".² Уочивши рано наступање овакве тенденције у трговачком капитализму, Паскал је у својим *Мислима* написао следеће: "Помиšљао сам често да сва несрћа људи долази само отуда што не умеју да седе с миром у соби" (Паскал 1988: 88).³ Али, као што је познато, Паскал није био економски теоретичар, већprotoегзистенцијалистички филозоф који је врло рано

наслутио дубинске расцепе унутар модерног субјекта. За класичне политичке економисте, Робинсон, као и друга Дефова позната јунакиња Мол Фландерс, одражава динамичку тенденцију капитализма: осталери Робинсон и даље тврди како је за њега најнесрећнији део живота био везан за седење. Дефови јунаци се разумеју у вредност новца, добро познају технику књиговодствене евиденције, тако да се код њих непрестано наглашава економски индивидуализам, самосталност и независност, односно рационализам понашања неопходан за настанак економског човека.

Класичне економске теоретичаре привлачи једноставност Крусоовог лика као успешног произвођача и потрошача роба и услуга. У изолацији нема друштвених односа, породице, власти, свега што смета "чијсто" економији, тако да је економија Робинсона Круса метафора која омогућава либералним економистима да се баве оним што је од суштинске важности за производњу и потрошњу у условима оскудице.⁴ Понашање јунака на острву се тумачи као повратак природном животу, он слуша глас природе у себи тако што ради, троши и одмара се у оптималној сразмери а "његово рационално, прорачунато понашање представља одбацивање традиције, породице и друштва зарад 'природније' везе са материјалним светом", што одражава историјску и универзалну природу делатног човека.⁵ Овде се јављају једна кључна реч ортодоксне економије: корисност. Хегел језгрито у *Феноменологији духа* описује просвећеност следећим речима: овде је "све корисно", а чини се да би то могло бити и Робинсоново гесло. Враћајући се на брод након бродолома, јунак скупља све оно што је корисно за њега.⁶ Корисно је овде категорија која утврђује приватно власништво (*корисно за мене*), односно оно што легитимише приватно власништво (*корисно за мене*): "у краљевству корисног, *нишића* није сврха по себи – већ је само средство за постизање нечег другог. Алат. А у свету алата, остаје да се уради још само једно: да се ради".⁷

Роману у први план ставља значај рада у људском животу, што је једна од великих тема ортодоксне економије. Поставивши јунака у природно окружење у којем мануелни рад игра главну улогу, Дефо је вешто вратио уназад економски часовник. Робинзон заиста јесте вредан, он врло мало одмара, ради квалитетно и истрајно, како би на острву корак по корак устројио "нормалан", "цивилизован" живот. Његов однос према раду донекле стоји у вези и са ширењем протестантизма – то је и иначе важна тема у опусу Данијела Дефоя – у ком постоји тенденција одбацивања раније хришћанске идеје да је мануелни рад божија казна. Сада рад више није казна, већ човекова дужност, чиме се ствара један од нужних предуслова за развој индустријског капитализма у 19. веку. Као што пише Вебер у *Протестантиској ешици*, настаје "ирационални облик живота... где човек живи због свог посла, уместо обрнуто" и где је једини исход нечијег непрекидног рада "ирационални осећај да је посао добро урађен".⁸ О том преображају сведоче и чисто материјалне чињенице, рецимо да се током 18. века број радних дана повећао се са 250 на 300.⁹ Заједно са Франком Моретијем морамо поставити питање: зашто Робинсон толико ради? Исти аутор нуди објашњење у историји и противречностима самог грађанства: он ради за себе као да је он сам неко други. Наиме, једна његова страна постаје занатлија што проводи седмице како би нешто постигао, а потом се појављује Крусо господар и указује на недовољност постигнутог.¹⁰ Радити за другог као за себе,

то је веома важан моменат у развоју капитализма. Тада се непрестано понавља и то зато што је рад постао нови принцип легитимације моћи у друштву. Тематизација рада је уистину новина, ниједан романески јунак не ради колико Робинсон, али рад служи томе да оправда, односно легитимизује његово стицање: не заслужује ли он све оно што је стекао? Оправдање за рад налази се у идеји удобног (*comfortable*): ако је 'корисност' острво претворила у радионицу, 'удобност' поновно успоставља елемент задовољства у Робинсоновој егзистенцији (...)."¹¹

Па ипак, ова наизглед идеална прича о *homo economicus*, чији пун наслов гласи *Живот и чудесне изненађујуће пустоловине Робинсона Круса из Торка, морнара (написао он сам)*, испуњена је проблемима својственим самом капиталистичком подухвату. Тиме се потврђује поставка Марка Шела из утицајне студије *Економија књижевности* (1978): "књижевна дела се састоје од ситних тропичких размена или метафора, од којих се неке могу анализирати у смислу означеног економског садржаја и које се све могу анализирати у кључу економске форме". Економска књижевна критика настоји "да разуме однос између таквих литерарних размена и размена које творе политичку економију".¹² Из овог угла би се, спајајући анализу форме и садржаја, могло тврдити да је јунак попут Робинсона сасвим очекивано у средишту пажње романа, јер су индивидуализам, рационалност и самоинтерес у срцу ортодоксне економске теорије. Подсећања ради, важна тема из *Истраживања природе и узрока бодайства народа* Адама Смита је способност одрицања од краткотрајне награде због изгледа на дугорочну корист. Романом влада речник телеологије (сврхе, циља, средства, спремности...) ослоњен на оно што је Вебер назвао *Zweckrationalität* – рационалност којом руководи њен циљ и ка којем циљу је она усмерена. С тим је повезан Дефоов допринос у смислу технике писања, јер он развија прозу као стил корисности.¹³

Међутим, управо ако логику размене о којој говори ортодоксна економија доведемо у средиште пажње почећемо да разобличавамо мит о Робинзону као економском човеку, односно као субјекту који је репрезентант универзализма и идеологије

модерног капиталистичког подухвата корисног за све. Видећемо да се овде превиђају "елементи принуде који су играли важну улогу код продора капитализма" (Кока 2016: 73). Најпре, уколико подробно читамо роман, лако ћемо утврдити да не-економски фактори скоро нимало не утичу на Крусове односе према другим људима. У људима он искључиво види робну вредност, процењује колико су они употребљиви, али је још важније што он тај свој однос посматра као потпуно савршен, живећи у уверењу да је Петко срећан, као што и Ксури својевољно, такођећи рационално прихвата да буде продат у ропство. Поврх тога, у роману се жена третира на нов начин. Наиме, док су се раније, још од *Одисеје*, за ненасељена острва углавном везивале фантазије о женама, у Робинсоновом опису боравка на острву та тема је готово сасвим искључена. Јунак жали што нема друштва, али он не тражи женско друштво, већ чезне за мушким робом; кад се појави Петко, Робинсон има све услове које је тражио. Али само из његовог личног угла, јер прича подразумева насиљно стицање: посматрано на тај начин, први део *Робинсона Круса* је "савршена илустрација пустоловног менталитета раномодерне трговине у далеким деловима света", која је укључивала неизрачунљиве ризике¹⁴, али и насиљна присвајања.

Млади Робинсон Крусо се, сходно томе, може посматрати као симбол "истинског почетка данашњег света"¹⁵, али не на начин како нас уједињава отродоксна економска теорија. Капиталистичка рационализација повезана је са европским колонијализмом, насиљно стицање је опстајало паралелно са модерном рационалношћу.¹⁶ Поврх тога, Крусо не може бити репрезентативни агенс, наспрот наводној универзалности економског човека, његов лик је "мушки", наспрот женственом свету острва и ирационалном, "меком", слатком и детињастом Петковом свету. Крусо је агенс који има слободу да присвоји и контролише ресурсе пасивних и инфиериорних других (природе, колонијалног субјекта Петка, жене која одржава његово домаћинство након што је коначно напустио острво, робова на његовој плантажи шећерне трске у Бразилу који му омогућавају да се обогати у одсуству). Одавно су феминистичке економисткиње уочиле да је уни-

верзални субјект којег, према економској теорији, треба да представља Крусо у ствари партикуларни, маскулини субјект који је друштвено конструисан у дискурсу западне науке и филозофије: он делује у свету расизма и експлоатације који је теоријски у сукобу са идеалима слободног тржишта који економисти по правилу повезују са причом о њему.¹⁷ Дефоов роман је велики модерни мит, али он је то упркос његовим пустоловинама, а не због њих.¹⁸ Овај роман открива, према Моретију, кључну структуралну противречност капитализма: рационални буржуј неће никада сасвим прерасти ирационалне импулсе (као што је мислио Вебер), предатор у њему никада неће умрети.¹⁹

Стога и не чуди што је у *Дијалектици конкретног* Карел Косик своју дискусију о односу економије и филозофије започео следећим ставом: "Првобитан и елементаран начин у коме постоји економија за човека јесте брига".²⁰ Брига се, према овом схваташњу, односи на неминовну уплетеност индивидуе у мрежу односака која се пред њом преставља као практично-утилитарни свет и која, будући да фетишизује будућност, обезвређује садашњост. Слично би се могло рећи и за ступање економије у роман, она и у њега ступа као брига, као свет који се прелама у субјекту/тексту и распоређује и кроји индивидуални живот ликова и ритам писања. Модерни роман и политичка економија јављају се у исто време, што је оставило низ крупних последица које се могу пратити до данас. С једне стране, књижевност и економски дискурси од 18. столећа деле сличне бриге везане за променљиву природу естетске, културне и монетарне вредности и настоје на неки начин да их стабилизују.²¹ С друге стране, често се сматра да књижевност не одражава економски начин размишљања, док економисти не признају аналитичке вештине књижевних аутора.²² Ова два становишка се сажето могу изразити на следећи начин: (1) књижевност је, као и сви други елементи стварности, у власти економских законитости, а истраживање би требало да утврди начине и типове такве зависности; (2) између књижевности и економије влада раскол, а књижевно проучавање би требало даје раскол непрестано да потврђује. Раскол покрекло налази у класичној економ-

ској науци која је "економском човеку" подарила као основне карактеристике рационализам понашања и егоизам. У систему Адама Смита људи су истргнути из природних и моралних веза, њихови односи су "потпуно уговорни, изражљиви и оцењиви у новцу"²³, а знаменити егоизам вреди само у оквиру система у којем човек пошавши за приватним интересима остварује корист за све. Кључни проблем ортодоксне политичке економије је кружност њеног главног аргумента: корист за све која се јавља као резултат економског процеса почива на идеологизованој премиси да је капитализам најбољи могући систем²⁴.

(...)

БЕЛЕШКЕ:

- ¹ Moretti, Franco. *The Bourgeois: Between History and Literature*. London, New York: Verso, 2013, 25.
- ² Исто, 26.
- ³ Паскал, Блез. *Мисли*. Прев. Јелисавета Ибровац-Поповић и Миодраг Ибровац. Београд: Нолит, 1988, 88.
- ⁴ Browne, Neil M., Quinn, Kevin J. "Dominant economic metaphors and the postmodern subversion of the subject". *The New Economic Criticism: Studies at the Intersection of Literature and Economics*. Ed. Martha Woodmansee, Mark Osteen. London: Routledge, 1999, 116.
- ⁵ Исто.
- ⁶ Moretti, Franco. *The Bourgeois: Between History and Literature*, 35–36.
- ⁷ Исто, 36.
- ⁸ Исто, 43.
- ⁹ Исто, 29.
- ¹⁰ Исто, 30.
- ¹¹ Исто, 45.
- ¹² Shell, Mark. *The Economy of Literature*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978, 7.
- ¹³ Moretti, Franco. *The Bourgeois: Between History and Literature*, 39.
- ¹⁴ Moretti, Franco. *The Bourgeois: Between History and Literature*, 26.
- ¹⁵ Исто, 27.
- ¹⁶ Исто, 42.
- ¹⁷ Browne, Neil M., Quinn, Kevin J. "Dominant economic metaphors and the postmodern subversion of the subject", 116.
- ¹⁸ Moretti, Franco. *The Bourgeois: Between History and Literature*, 28.
- ¹⁹ Moretti, Franco. *The Bourgeois: Between History and Literature*, 35.
- ²⁰ Косик, Карл. *Дијалектика конкретног*. Прев. Крешимир Георгијевић. Београд: Просвета, 1968, 84.
- ²¹ Comyn, Sara. *Political Economy and the Novel: A Literary History of "Homo Economicus"*. Cham: Palgrave, MacMillan, 2018, 3.
- ²² Watts, Michael i Smith, Robert F. "Economics in Literature and Drama". *The Journal of Economic Education* 20.3 (1989), 291.
- ²³ Косик, Карл. *Дијалектика конкретног*, 111.
- ²⁴ Исто, 106.

Дамир Смиљанић

Метаморфоза фланера у естетском капитализму

Увод

Као једна од главних тековина авангарде (или макар једна од њених радикалних замисли) узима се укидање дистанце између живота и уметности. Авантуре су биле фасциниране визијом да сама уметност постаје део живота, а не нека апстрактна ствар што се стиче образовањем или стручним усавршавањем у одређеним институцијама. Познавање уметности као део културне компетенције спада пре у грађанску представу о њој. Експресионисти, дадаисти и надреалисти су – сваки на свој начин – реаговали против негативних ефеката институционализације уметности, њено присвајање од стране скучене (мало-)грађанске свести, и томе супротставили уметнички став као критички став према отуђеном друштву. Авантуре су нису једноставно предавали својим политичким идеалима, већ су у самој уметности и начину на који су се њом бавили и како су је стварали препознали алтернативу политичци – нешто што је боље и делотворније од саме политике.

Уметност и политика више нису поимане као одвојене сфере, парцијални системи што би вегетирали у оазама свог смисла, без потребе за прекорачивањем својих граница и симбиотичким везама с другим субсистемима. У модерни је све више приметан тренд њиховог прожимања или чак међусобног апсорбовања. Валтер Бенјамин је у свом чувеном тексту "Уметничко дело у добу његове техничке репродукције", једном од кључних текстова модерне естетике, указао на тенденцију естетизације политичке присутну у фашистичкој идеологији, а овој супротставио политизацију уметности као прогресивно комунистички одговор на фашистичку провокацију.¹ Иако се и тај став показао као утопијски, он додатно потврђује тезу о авангарданој уметности као бављењу политиком на други, ефикаснији начин.

Међутим, тенденције развоја послератног друштва показују како однос између одређеног друштвеног режима и уметности не треба да се тумачи само у једном правцу, у правцу зависности развоја уметности од стања у одређеном друштву и оних инстанци што одређују расподелу моћи у њему (што би се Марковим речима могло описати као утицај базе на надградњу), него и у супротном правцу: као процес прожимања друштвених структура естетским представама о лепом и стваралачким обрасцима (што би се могло протумачити као повратни утицај надградње на базу). Није само уметност друштвено условљена, него и једно друштво може да се естетски преобрази.²

Од робне естетике до естетског капијализма

Почетком 70-их година прошлог века у немачким интелектуалним круговима (а и шире) у оптицију је био појам *робне естетике*. У извесном смислу тај појам је чинио прије свега критичку друштва уобличену у делима припадника тзв. *Франкфуртске школе* (као једну од главних референци ту пре свега треба навести Хоркхјерову и Адорнову *Дијалектику просветитељства*), или је такође требао да обухвати нове перспективе развоја капиталистичког друштва као и аспекте што нису довољно јасно дошли до изражаја у старијој критичкој теорији друштва. Концепт тако радикализоване критике робне естетике развио је пре свега немачки неомарксиста Волфганг Фриц Хауг. Израз *'робна естетика'* овај теоретичар друштва појашњава на следећи начин: "У изразу робна естетика томе [наиме, одређену] субјективне и објективне стране преко чулности – уметак аутора, Д. С.] приодлази једно двоструко сужавање [значења]: с једне стране на 'лепоту', тј. на чулну појаву што угодно делује на чула; с друге стране на лепоту како је развијена у

служби остварења разменске вредности и како је утиснута роби, не били код посматрача изазвала жељу за поседовањем и тако му дала повода за куповину [робе]."³ Кључ Хаугове критике робне естетике лежи у разоткривању естетизације робе као обманивања потенцијалног купца да у њеној употребној вредности лежи нешто посебно, иако то ствара само привидно задовољство.⁴

На трагу филозофско-социолошке анализе стања појединца у савременом друштву коју налазимо у краћим списима Гернота Бемеа – у другом контексту битан као иноватор филозофске естетике (својој концепцији дао је назив *аистетика*) и посебно појма атмосфере у њој⁵ – укратко ћу приказати идеју *естетиског капијализма* што не тражи од критичке теорије само да на другачији начин поима однос дијалектике производних снага и друштвених структура, него и да мења саму себе (постави себе на нови ниво посматрања). Код Бемеа се акценат истраживања с утицаја капитализма на развој уметничког стварања (свеједно да ли у позитивном или негативном смислу) пребадају на све присутнију тенденцију естетизације капиталистичког друштва. Како би разумели смисао те трансформације, ваља расветлити један антрополошки факт што лежи у основи капиталистичког система производње. Већ код Хегела назначено је да је "систем потреба" главни замајац производње у грађанској друштву, тачније задовољење тих потреба (конзумирање роба као део репродукције човека) у капитализму, како је то онда описао Маркс у својој критици политичке економије. Међу-

тим, према Бемеу у савременом капитализму долази до кључне структуралне промене: систем *йтштреба* [*Bedürfnisse*] бива замењен системом *йтожуда* [*Begehrnisse*]. Такав систем одговара капитализму као економији што почива на идеји (сталног) пораста. За разлику од потреба (нпр. глади или жеђи) које нестају када бивају задовољене, пожуде се задовољењем још више интензивирају и траже нове видове задовољења и да их има што више.

Док је раније такав режим интензивираног задовољавања био везан за више слојеве, пре свега оне ослобођене од рада, како су то описали теоретичари друштва попут Торстена Веблена или Вернера Зомбарта (потреба за доколицом, луксузом и расипништвом), данас је према Бемеовом мишљењу дошло до радикалне промене начина конзумирања роба. Људи себи могу више да приуште, а такође располажу с више слободног времена. Тако долазимо до сасвим другачије консталације економских односа коју Беме описује на следећи начин: "[Тиме] што развија пожуде, човек потпуно одговара нужностима капиталистичког економског поретка. Дакле, сада више није случај да привреда представља инструмент задовољења људских потреба. Пре се ради о обрнутом случају: човек трансформише свој систем пожуда, како би одговорио захтевима развоја капитализма, тј. све више експандирајућег [економског] пораста."⁶ Стога економија примарно базирана на пожудамане служи пуком репродукцији, одн. продужавању живота, него његовом интензивирању. Беме наводи следеће "повишене" потребе: потреба за естетизацијом живота, потреба да се буде виђен и слушан, славољубље и потреба за мобилношћу. С обзиром на то да се у овој фази капитализма економски раст обезбеђује интензивирањем и инсценирањем живота као и стварањем естетских вредности, Беме му даје назив '*естетиски капијализам*'. У њему вредности инсценирања све више потискују употребну вредност у други план.

Фигура фланера: од модерног посматрача до постмодерног конзумената

На који начин се одиграо прелаз капитализма из робно оријентисане у естетскуформу може да се илу-

струје на примеру једног *социјалног типија* што се развија на почетку модерног доба, пре свега у оксиденталним метрополама – а који у данашњем времену има сасвим други смисао (ако га још уопште има). Мислим на фигуру *фланера*,⁷ особе која се обично бесцјелно креће кроз посебне улице велеградова, кроз (обично наткривене) трговачке пасаже, у којима су смештене разнепрдавнице, куци с посебним садржајима (понекад чак опасним и субверзивним или пак фриволним), у којима се креће свакакав народ, да би – често скривено и неприметно – своју пажњу поклањала шареном дешавању у таквим миљеима и нишама, како се чини, уживајући више у тим "експедицијама кроз дивљину" од оних у егзотичним крајевима света.⁸ Тиме што маркира промену у начину приступа феноменима свакодневице, чак и оним најбаналнијим и најбезазленијим, фигура фланера постаје један од репрезената модерног начина живота. Георг Зимел приказао је на примеру становника велеграда (метрополе) психичку диспозицију модерног човека, индивидуалца, "странца међу странцима", који се не уклапа више у традиционалну заједницу и своје задовољство проналази управо у специфичности свог "лебдећег" положаја. Његово искуство страности црпи енергију из осећаја његове слободе, иако та врста изопштености из заједнице може да постане проблем за његов психички живот. Зимел за становника велеграда везује посебну психичку диспозицију: *блазираност*. (Готово неурофизиолошки немачки социолог описује то психичко стање: "Живот у безграницном занимању за ужитке неке чини блазираним зато што подстиче нерве ка њиховим најјачим отпорима, толико дуго да они на крају престају да реагују у целини. На исти начин, кроз брзину и контрадикцију њихових промена, безопасније снаге импресије, као што су одговор на насиље, кидају нерве тако брутално, тамо и овамо, да су њихове последње резерве енергије исцрпљене и, уколико неко остаје у том миљеу, нема времена да задобије нову енергију. Настаје неспособност реаговања на нове осете прикладном енергијом. То ствара blazé понашање које, заправо, показује свако метрополитанско [велеградско] дете када га упоредимо са дететом мирнијег и мање променљивог миљеа."⁹) Нешто од те блазира-

ности може да се препозна и у понашању фланера, његовом час ужурбаниом, час успореном ходу, начину како се утапа и опет израња из безобличне људске масе што се креће трговачким пасажима, тренуцима усхићења што се стапа с другима у ту масу, али и тренуцима отрежњења и отуђења, када ипак сазнаје да је анониман и неизмерно сам усред тог метеја.¹⁰ Ако та блазираност постане животни став, онда већ имамо посла с денидјем.

Посебна заслуга Валтера Бењамина лежи у томе што је фланирање одредио као бивствени модус модерног човека, указујући како се у позадини уједно формира за модерно доба карактеристичан и доминирајући друштвено економски поредак током и крајем XIX века. Његово недовршено монументално дело *Пројекат пасажа*, издато четири деценије после његове смрти,¹¹ требало је да докучи дух тог времена у низу скица, запажања и описа културног живота у Паризу као "престоници XIX века". Тиме што је очигледно истражујући сам "на терену", дакле фланирајући кроз париске пасаже за време свог боравка у тој европској метрополи искусио "микроперспективу" таквог неутралног посматрача међуљудских односа, али и односа према стварима и робама, приметио је и ограничности такве егзистенције и проширио је погледом критичара капиталистичког друштва, иако за разлику од Адорна и Хоркхаймера Бењамин никад није одбацивао вредност дражи таквог лутања кроз један на први поглед отуђени свет, препознајући макар његов естетски потенцијал. Потпуно је излишно напомињати да фигура фланера није измакла ни пажњи великих писаца – попут Е. А. Поа, Шарла Бодлера, Гистава Флобера, а међу хроничарима фланерства има и мање познатих књижевника као што је Јапанац Насуме Sōseki.¹² У извесном смислу фигура фланера поприма црте интелектуалца који свакодневно "скенира" своју околину и онда – уосталом онако како је то радио сам Бењамин – води хронологију дешавања што ихпажљиво посматра. То чини на пародоксалан начин: иако не учествује у том дешавању, он је сам део тог процеса.

Али шта се дешава с фланером у естетском капитализму? Чини се да он губи своју препознатљиву физиономију. Више нема привилегију да припада некој врсти "доколичарске"

класе људи или чак да буде нека врста блазираног дендија. Он је апсорбован од стране масовног друштва у којем је преовладала оријентација за доживљајима, оријентација што даје печат животном стилуљуди који захваљујући вишем економском стандарду могу да приуште себи многе угодности у току слободног времена. И Беме се бави метаморфозом фланера од неутралног, квази-интелектуалног посматрача социјалног дешавања, што је његов статус у модерном добу, до робно естетски оријентисаног конзумента, заведеног од стране света ствари и роба, коме је фланирање начин провођења слободног времена (времена, када је дотична особа ослобођена од рада), можда чак и начин да се "убије" време. Беме то илуструје на начину како широке народне масе фланирају кроз данашње накарадне "шоинг молове" као посебне центре естетског капитализма. Тако он даје своју дијагнозу конзумеристичког присвајања и деградирања фланерства: "Постмодерно фланирање... није више обухватна форма живљења, него пре начин како да се проведе слободно време, али одређен начин [тога]. Оно се прикључује гледању телевизије, општем конзумирању културе, путовањима током годишњег одмора, спорту и цогингу као посебан облик понашања током слободног времена. [...] Људи не посећују шопинг мол зато што тамо нешто морају да ураде или жеље нешто да купе, одн. ако нешто купе, онда је сâмо куповање конзумирање, а не каснија употреба стеченог. [...] Ако овде разменска вредност робе постаје [њена] употребна вредност, ако роба служи само као статусни симбол или као декорација живота, а не конзумира се, онда томе одговарајућитак што се испуњава у самом чину куповања."¹³ Из тог разлога фланирање је постало феномен карактеристичан за данашњу естетску економију.

Фланер тако у постмодерном добу губи своју специфичну ноту што би га одавала као некога заинтересованог за откривање детаља, па чак и (скривених) мотива људи које је некад сусретао (или чак пратио) пролазећи кроз некадашње пасаже. (То је случај са фланером у Поовој приповеци "Човек гомиле" који уједно заузима перспективу приповедача.) Помало загонетни и егзотични свет, како га је један други врсни познавалац културе пасажа опи-

сао, наиме већ поменути Кракауер, мада му је овај – као детету – уливао такође и неспокој и страх,¹⁴ заменио је гламурозни и блештави свет шопинг молова у којима капитал кроји и усмерава путеве нових квази-фланера у свет робних артикала и марки. Шта преостаје данашњем интелектуалцу у таквој ситуацији – да се придружи широкој маси пешака или да пронађе неке друге (заобилазне) путеве у тај свет који ипак ваља описати, разумети, мада на крају и одбити. Или једноставно заобићи та гигантска здања и открыти неку нову културу фланерства?

Променадолошки постескиртум

Фланирање као посебан начин шетања могло би да се истражи у оквиру посебне дисциплине. У последње време за ову је почeo да се користи израз *променадолоџија*¹⁵ – колико год необично гласио, он се користи за научно проучавање људског посматрања околине током кретања у њој, за оне промене у окolini што обично измичу људској пажњи између осталог због употребе транспортних средстава или техничких помагала за оријентисање у простору као што је ГПС систем.¹⁶ Како би се фланирање уклопило у оквир променадолошког истраживања? Вероватно би морао да се прошири смисао ове врсте шетања, јер оно не укључује само оријентисање у одређеном простору (нпр. на неком тргу), него и праћење кретања и понашања других пешака, али и прикључивање људској маси, одн. поновно искључивање из ње, чиме се показује флуидност овог типа шетача.

Готово парадигматски је фигуру фланера описао По у причи "Човек из гомиле" (1840). На њеном почетку главни протагониста, један фланер, из перспективе првог лица уводи у оно што ће се дододити током приче. Чини се да он из доколице¹⁷ развија интерес за посматрањем пролазника који пролазе поред једне лондонске кафана. Он притом даје карактеролошки опис људи који пролазе главном улицом и тако препознаје типове људи из виших слојева, трговаца, берзанских шпекуланата, али и знатно негативније типове "отмених лопова", коцкара, све до људи из најнижих друштвених слојева – типове просјака, инвалида, проститутки, пижаница, а поред наведених он примећује и много других обичних и необичних социјалних типова. Па ипак, његову пажњу и знатиљељу за тили час заокупља појава једног старијег човека којег не може тек тако лако да проникне као остale пролазнике. Безимени фланер, обузет мистериозном појавом тог човека, почиње да га прати у стопу, али тако да не буде примећен од њега. Тако започиње целовечерња одисеја два фланера кроз мрачне лондонске улице. Приповедач примећује промену у понашању другог шетача: чим би се смањио број пролазника у улици, "странац" би успоравао свој ход и деловао мање одлучно, али чим би се нашао на неком живљем месту, где је било више света, убрзавао је корак и деловао одлучније у својим кретњама. Оно што иритира скривеног посматрача је начин његовог кретања – он се у ствари вртио у круг и враћао на места која је већ обишао. Стицао се утисак да је старац најживље и најсигурније деловао када би био окружен другим људима, а да би га нервоза и несигурност захватале чим би се кретао улицама с мање или без икаквог света. Тако је прошла цела ноћ, добар део новог дана, а пред друго вече радознали фланер више није имао снаге да настави своју "тајну мисију" и напослетку дошао до занимљивог закључка: "Овај старац, ..., оличење је и дух дубоко скривеног злочина. Он неће да буде сам. Он је човек гомиле. Узалуд бих га пратио; јер не бих ништа више сазнао о њему ни о његовим делима."¹⁸ Тим сазнањем завршава се ова прича.

Као да амерички писац својом карактеролошком скицом посматраног шетача антиципира слику о модерном човеку као изгубљеном у маси, анонимном, без правог идентите-

та и личног печата, како су много касније разни теоретичари друштва описивали менталитет и понашање таквог човека.¹⁹ Али овде је још интересантнија консталација дешавања у причи: наиме, један фланер посматра другог фланера. Тиме што из одређеног интереса почиње да прати и посматра старог луталицу, фланер-приповедач заузима позицију (научног) истраживача који покушава да разоткрије сваку тајну и рационално сазна мотиве људи.²⁰ Али ради се о мобилном посматрачу који није попут стarih "опсервера" што нису напуштали своје место, чак ни онда када су хтели да истраже загонетке овог света и космоса. У модерним социјалним наукама се за таквог мобилног посматрача каже да предузима *посматрање с учешћем*. Но шта ако такво истраживање не може да нам помогне у разоткривању тајни – или чак злочина? Да ли му се онда с правом може пребацити игнорантски став или чак саучесништво у злочину? Да ли је онда шетња фланера-истраживача била узалудна? И није ли можда било боље да је остао у оној кафани? Нека се овим питањима позабави књижевна променадологија.

БЕЛЕШКЕ:

- ¹ Упор. Walter Benjamin, "Уметничко дело у веку своје техничке репродукције", у: Walter Benjamin, *Eseji*, Нолит, Београд 1974, стр. 114–149, посебно стр. 149.
- ² У новијој дискусији користи се појам *дизајна* као онај што би могао да обједини обе тенденције. Упор. Friedrich von Borries, *Weltentwurfen. Eine politische Designtheorie*, Suhrkamp, Berlin 2016.
- ³ Wolfgang Fritz Haug, *Kritik der Warenästhetik. Mit einer Nachbemerkung zur achten Auflage*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M. 1986, стр. 10. [Све цитате из непреведених дела с немачког на српски превео аутор, Д. С.]
- ⁴ Беме, о коме ће ускоро бити речи, пребације Хаугу да превиђа да робна естетика у ствари задовољава потребу купца што уопште не циља на употребну вредност robe.
- ⁵ Упор. као важну референцу Gernot Böhme, *Atmosphäre. Essays zur neuen Ästhetik*, Suhrkamp Verlag, erweiterte Nachauflage, Frankfurt. M. 2013.
- ⁶ Gernot Böhme, *Ästhetischer Kapitalismus*, Suhrkamp, 3. издање, Берлин 2018, стр. 11.
- ⁷ Француски израз *flâneur* тешко је превести на српски – луталица или тумарало не погађа праву интенцију израза. Он има естетски набој, "фланер" је онај ко ужила у својим наизглед бесцртњим кретњима кроз масе људи што се крећу кроз пасаже, можда чак и са извесном иронијом и благом надменошћу особе неоптрећене дешавањем око ње.

⁸ Тако је то у својој студији о намештеницима из 1930. године изразио Зигфрид Кракауер као неко ко је сам умео своје време да проводи пролазећи кроз берлинске пасаже. Упор. Siegfried Kracauer, *Das Ornament der Masse. Essays*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt. M. 1977, стр. 326–332 ("Abschied von der Lindenpassage").

⁹ Георг Зимел, "Метрополис и духовни живот", у: Душан Маринковић (прир.), *Георг Зимел 1858–2008*, Mediterranean Publishing, Нови Сад 2008, стр. 280–290, цитат: стр. 284.

¹⁰ Тај парадоксални спој припадности маси и усамљености на парадигматски начин приказао је Едгар Алан По у својој краткој причи "Човек гомиле". Упор. Едгар Алан По, "Човек гомиле", у: Едгар Алан По, *Сабране приче*, друго допуњено и изменено издање, Танеси, Београд 2018, стр. 313–320.

¹¹ Walter Benjamin, *Das Passagen-Werk. Gesammelte Schriften*. Band V, 2 Teilebände, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M. 1991.

¹² У његовом делу *Ја сам мачак* (кратка прича, касније разрађена у више делова и објављена као роман) један безимени мачор постаје сатирички хроничар дешавања што се одвијају у његовој околини, анализирајући притом људске слабости. Упор. енглески превод дела: Sōseki Natsume, *I Am a Cat*, Tuttle Publishing, 2001.

¹³ Gernot Böhme, *Ästhetischer Kapitalismus*, стр. 123. (Беме у свом тексту анализира један трговачки центар у Франкфурту на Мајни. Упор. исто, стр. 119–131, а тексту прилаже и приватне фотографије тог центра.)

¹⁴ Види Siegfried Kracauer, *Das Ornament der Masse*, стр. 326.

¹⁵ На енглеском се користи израз *strollology*.

¹⁶ Ову необичну дисциплину основао је швајцарски социолог Луцијус Буркхарт, проучавајући могућности интензивирања естетских (Беме би рекао: аистетских) моментата чулног опажања свесним планирањем кретњи кроз одређен део урбанијог простора. Та дисциплина лоцира се у граничном подручју у којем се укрштају друге дисциплине попут архитектуре, географије, етологије (проучавање импрегнације понашања), социологије града, урбанистичког планирања и сл. Упор. Lucius Burckhardt, *Warum ist Landschaft schön?* Die Spazier gangs wissenschaft, Martin Schmitz Verlag, Berlin 2006.

¹⁷ Али не из досаде, него, напротив, "у расположењу изоштрених чежњи, када се раскинула и уклонила танка превлака са духовног чула вида". (Едгар Алан По, "Човек гомиле", стр. 313).

¹⁸ Исто, стр. 320.

¹⁹ На пример, тако то чини Дејвид Рисман у својој чувеној студији *Усамљена гомила* (као да је у називу своје монографије инвертовао карактеристике наведене у Повоји причи). Упор. Дејвид Рисман, *Усамљена гомила*, Нолит, Београд 1965.

²⁰ Овде имамо и разлику у усмерености фланерства: фланирање оног првог је мотивисано и усмерено ка једном сазнајном циљу, док је фланирање овог другог бесцртњи и не може тек тако да се препозна мотив његовог кретања кроз градске улице.

Бојан Јовановић

Капитализам у посткритичком добу

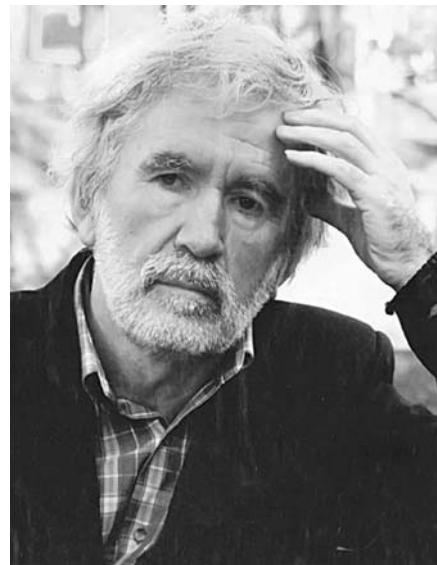
Када се данас говори о капитализму, онда треба имати у виду чињенице да су начела његовог привредног система готово планетарно прихваћена. Земље које су га после фазе са другачијим, капитализму идеолошки супротстављеним начином привређивања, усвојиле у транзицији, признале су његову важност, без обзира да ли су са тржишном привредом успоставиле и политички плурализам. С друге стране, сам капитализам је извршио промене и прилагодио се захтевима човека и савременог света, па се чини да је постао неупитан, не само у привредно најразвијенијим земљама, у свом центру, већ и на периферији, где владају његови почетни закони привредне експлоатације, маргинализација синдикалних захтева и људских права. Способност да функционише и у оквиру различитих политичких система, од диктатуре, десних тоталитаризма, нацизма и фашизма, до левих, једнопартијских и демократских, политички плуралистичких поредака, показатељ је његове виталности.

На манифестном плану, успешност његовог функционисања не оставља превише сумњи у могућност скорог урушавања, нити значе да је као модел исцрпео своје капаците перспективног цивилизационског самопотврђивања. Тадајући модел се током времена мења и усавршавао тако да је успео да успостави диференциран однос према свим чиниоцима система зависно од њиховог значаја за његово одржавање, репродукцију и просперитет. Евидентна је разлика између креатора нових технолошких изума од којих зависи привредних замаха, уменьших менаџера који остварују профит и оних који су као јефтина радна снага принуђени да раде за мале наднице и буду експлоатисани. Такође су изражене разлике у производима намењеним индустријски најразвијенијим државама и земљама другог и трећег света. У производњи првично исте робе, само је она нај-

квалитетнија намењена најразвијенијима, док се мање квалитетнија, исте робне марке, извози у друге, економски инфериорије државе, а најмање квалитетна у неразвијене земље. Као што узима у обзир макротржишне услове и платежну моћ становника другог и трећег света, тако се капитализам прилагођава и платежним могућностима купаца и њиховим посебним захтевима. У аутомобилској индустрији, на пример, технологија тродимензионалних штампача омогућује уникатну производњу која зависи од жеље купаца за одређеним дизајном, колором и уградњајањем посебних уређаја у колима. Остварује се, дакле, онај Ворхолов поетички принцип индивидуализирања серијских слика тако да се оне међусобно разликују по неком детаљу. Осим задовољења потребе за реалним потврђивањем индивидуалности, у савременом свету се појединцу стално сугерира вредновање његове посебности. Слогани типа "Ти си посебан", "Само за Вас", настоји се убедити потрошач, потенцијални купац, да купи уобичајени производ који је, наводно, само њему намењен.

Производња йоштреба

Питање успешности капитализма било је повод различитим тумачењима, али нам се чини да је најбитнији одговор везан за његову виталност и могућност успешног прилагођавања, не само императивима технологија, већ и захтевима глобалног тржишта као и индивидуалним потребама постојећих и потенцијалних купаца за производњом уникатних производа. О флексибилности капитализма говори и пословање у банкарском сектору. Принцип договора показује да уговор може бити склопљен након преговора, а услови под којима клијент узима кредит или орочава штедња су зависе од његових преговарачких способности. Тадајући је изражен и у правосуђу у могућности нагодбе са судом о начи-

ну издржавања казне и њеног ублажавања, претварања и замене новчаним износом.

Виталност система искazuје се односом према појединцу, коме је на услуги, са поруком о спремности да му да све, скривајући да ће му за узврат одузети више, и оставити га без душе и унифицирати са другима претвореним у потрошачко племе. Успешност манипулатије и стварање привида слободе изгледа да је до врло суштински поробљеним људима да послушно и покорно извршавају налоге моћног система који им омогућује сигуран и удобан живот, тражећи за узврат само њихову спремност да се одрекне сопственог мишљења које би их супротставило таквом поретку.

Правила и несвесно

Суштински помак у капитализму је извршен када је упоредо са производњом робе започела и производња потреба за одређеним производима. Са стварањем потреба настаје и потражња која се настоји да задовољи широм робном понудом. Пратећом рекламом се осваја не само свест будућих потрошача, већ и њихово несвесно које утиче на главни замајац капитализма у стварању система потреба и начина његовог задовољења. Будући да се у задовољењу не налази завршетак тог процеса, већ његово постојање, потреба се настоји заменити пожудом која се стално распаљује и тражи своје задовољење. И управо у тој перманентној неприродној производњи жеља, капитализам постаје узрочник друштвених и културних патологија и психо-

лошким аномалија у животу појединца спремном да се животно подреди задовољењу својих жеља.

Правила капиталистичког устројства и функционисања дата су попут језичких, граматике и синтаксе, и она су у сфери друштвено несвесног, а социокултурни амбијент подразумева њихово прихватање без алтернативе, што се и одражава у свести појединца као њихова неупитност. Негативни потенцијал таквог система проистиче из његовог успостављања на себи и укидања сваке могуће алтернативе, јер императив извршења несвесних налога подразумева покоравање систему као ауторитету¹. Данашња доминација прагматичких технолошких критеријума одређења човека, не оставља његово несвесно у домуену приватног, личног живота, док снева, сањари и проводи слободно време, јер га суптилним средствима осваја, потчињава и инструкира за пожељну реакцију, тако да појединац, као индивидуа, постаје плен вештих рибара људских душа².

Индивидуално психолошки детерминизам одређује понашање појединца који под неком присилом реагује и ради оно што сматра да треба да чини из уверења да тиме потврђује себе. Та присила, предубеђења и пред-расудна моћ делује као битна одредница његовог мишљења и понашања. Иако, дакле, он има свест о себи и својој слободи, могућности његовог слободног деловања и мишљења су лимитиране у овом контексту утицаја на његово несвесно. Његову одговорност за оно што мисли и што чини, треба сагледати у кључу психолошког детерминизма карактеричног за непромишљено и ирационално понашање условљено неком неодољивом унутрашњом присилом. Утолико је он под спољашњим утицајем несвесно предодређен за поступке учињене без довољне свести о њиховом значењу, и значењу њихових последица, онда његове одлуке, постављају питање његове слободе и душевног здравља. Категоријама "здравог" и "болесног" друштва не могу се објаснити те појаве, али механизми карактеристични за поступну и неосетну душевну присилу, својствену менталним оболењима, примењују се и у савременом технолошком, постиндустријском друштву. Сагледавање чиниоца присиле и немогућност слободног, критичког деловања показатељ је

отклона од обрасца заснованог на критеријумима слободног, нерепресивног друштва, и прихватања чиниоца из обрасца патолошког, што указује на ментални статус конзумативног чијег су видног и менталног поља потиснуте речи, попут експлоатација, манипулација, синдикална права, које се прекривају другим, актуелнијим изразима, попут запошљавање, отварање нових радних места, привредни раст, корист државе. Прикрива се, дакле, експлоатација људи и природних ресурса, неравноправна расподела профита и богатства концентрисаног у рукама малобројних који одлучују о већини. Могућност запошљавања требало би да фасцинира незапослене који добијају радна места у таквим фабрикама као јефтина, послушна и покорна радна снага готова без искавких радничких права или са величким радним обавезама.

Иако га карактеришу бројне противречности, капитализам је прихваћен као цивилизациски неупитан. Успостављањем његове доминације није завршена историја, како су интелектуалци попут Фукујаме то обзнањивали након победе Запада у хладном рату, јер човечанство улази у нови период свог постојања. Одређене чињенице указују на долазак тог новог постхуманог доба у којем ће са радикалним човековим преображајем успоставити другачија социокултурна и привредна реалност. У том смислу се већ наслуђују обриси те реалности као последице убрзаног развоја нових технологија које нису више у домуену човекових могућности, већ животне стварности у којој прихватање нових изума и производа значи и њено императивно коришћење³. Тако и појединац под привидом слободе, бира према условљености заснованој на својој испрограмираности да учини оно што се од њега тражи. Он бира оно што га виљењем фасцинира и добровољно потчињава систему. Губећи своја дотадашња хумана својства, човек добија друге негативне карактеристике које обележавају процес његове дехуманизације. И управо процес трансхуманости означава прелаз ка постхуманом свету. Други битан моменат те технологије је висок степен њене системске интеграције, до нивоа имперсоналног обоготовреног ентитета који делује иза свих реактивних људских поступака као његова непосредна потврда.

Трагом научних критеријума, према којима се науком може назвати само критичко промишљање дотадашњих резултата као могућом основом даљих научних истраживања и нових сазнања, и активност интелектуалаца би требало да одликује критички однос према противречној стварности. Било да је реч о фиктивним или стварним производима, књижевним облицима или друштву, реалност капиталистичког света се исказује својим противречностима које му дају упитни карактер. Одговори на те противречности долазе из капиталистичког поретка као израз свести о могућности његовог побољшања, док се у његовој сенци јавља критичка рефлексија као одговор интелектуалаца на његову упитност.

Интелектуалци су пред изазовом да укажу на негативне последице деловања тог механизма у којем се човекова привидна слобода почетак његове дехуманизације. За разлику од интелектуалаца који би требало да укаже, књижевник би требало да прикаже тај присилни механизам преобликовања појединца условљеног да прихвати диктате технологије чија је мека репресија битна полуга новог тоталитарног поретка. Чини се да је књижевно најпродуктивнији период тематизација транзиције и животни проблеми са којима је појединац суочен, несвестан да је жртва која се на рушевинама претходног узиђује у грађевину новог система. Збирка приповедака *Приспјанишиће* Владана Матијевића, упечатљиво приказује тај период транзиције, прелаз из социјализма у капитализам. Међутим, када се успостави и стабилизује систем, онда је утолико и тежа књижевна тематизација негативних аспекта неолибералистичке реалности. Читава та продукција може се сагледати у контексту културе која посредно и непосредно подржава тај систем, као његов део, не довођећи га у питање. Незнатај је број аутора који, попут Мишела Уелбека, настоје да негативне аспекте тог све савршенијег система критички размотрити у животном контексту обичног човека.

У данашњем капиталистичком систему, такав статус критичке свести је условљен најпре чињеницом да је мало интелектуалаца спремних да принципијелно истрају у својој критици, а потом јер је сам контекст њиховог деловања битно промењен

и да данас живимо у постинтелектуалном и посткритичком добу. Никад критички интелектуалци и писци нису били бројни и увек је њихов неизнатан број био прилика власти да са становишта моћи маргинализују и омаловаже њихову активност. Тако су и у време једноумног комунистичког поретка, када се социјализам у Југославији сматрао неоспорним, сконтоноше тадашњег комунистичког диктатора ликовале и истицале да га нико нормалан не доводи у питање, осим неких неодговорних књижевника, набеђених интелектуалаца и пар лудака. Сходно сазнању о човеку као дубоко конзервативном и конформистичком бићу, највећи број су пасивни посматрачи, мању групу чине они који се због личних интереса, било непосредно прагматичних, било због неких виших интереса, стављају у функцију тих режима, док је незнатан, изузетно мали број, оних који му се критички су противстављају.

Насупрот интелектуалном егоизму појединца, интелектуалац етичко упориште свом деловању налази у заинтересованости за судбину другог. Његова активност управо у том контексту добија на значају као етички чин, јер је он тај који би требало да има свест о значају и других чинилаца друштвене, културне и глобалне реалности, а не само оних за које је непосредно заинтересован. Та свест чини интелектуалаца одговорним за забивања у друштву, држави и у свету. Односом према претећем злу и оном које се догађа, он се потврђује као човек изражене емпатије, способан да осети, препозна и артикулише проблеме другог и других. Сартр у својим предавањима вели да је интелектуалац онај који се бави стварима које га се лично не тичу и због којих није лично угрожен, али које се тичу других који су због њих угрожени.

Не мора бити повод брутални режим под којим људи страдају, већ то тај изазов може бити меки, неолиберални тоталитаризам на чију би упитност интелектуалац требало да одговори.

Последњи критички период

Парадокс данашње критичке активности се огледа у томе што она несумњиво постоји као израз слободног мишљења, али је у потпуности маргинализована и без некада-

шњег културног и друштвеног значаја. За разлику од времена када је и власт страхovala од ње, а веома жестоко реаговала и на симболичке аспекте критике изражене метафорама у песничким текстовима, данас је она без икаквог утицаја на промену онога што је успостављено као систем. И управо у доба када је маргинализована, критика је етички добила на значају, у контексту интелектуалне активности битне за човеково постојање. Зато је важно и у неповољним условима сачувати њен дух, као драгоцену ватру чије ће одржавање омогућити да се у повољним околностима она распали.

Премда је, дакле, критички текст немоћан да би данашњој медијској ситуацији могао адекватно да делује, уместо њега то се чини гестом, попут оног што је чинио Диоген, а штодобија одговараћи одјек у средини. Начином живота који је био потпуно усклађен са његовим мишљењем, грчки филозоф је показао упориште свог идентитета, за чије формирање је важна слобода и свест да се до највишег степена његове општости, изражене космополитизмом, долази поступно, развијањем свести и осећања да јесте, а не да поседује, да има освајањем и присвајањем света. Он је од несумњиве историјске личности, постао репрезентативни лик античке Грчке културе и демократије, најсјајнијег периода њене историје, доба процвата књижевности, филозофије, уметности. Кроз Диогенове гестове проговора, заправо тај дух Перикловог доба у којем се процват у свим областима културе исказује слободом за критичким односом према оствареним стваралачким дometima и према постојећој власти. Уколико нема мотућности и слободе за критичким односом према властима, онда су неадекватна сва поређења и поистовећивања Перикловог доба са периодом титоизма, како је то својевремено учинио Живојим Павловић, имајући у виду остварења из области књижевности, уметности и филма. Југословенски комунистички диктатор, по којем је назван тај историјски период, остао је, међутим, најупитније место целокупне друштвене реалности, а спречавање критичког одговора на ту зјапећу упитност, које се продужило и након његове смрти, допринело је његовој сакрализацији. Међутим, ти гестови данас из етичке су пренети у естетску раван, па се тумаче првенствено као умет-

ничка дела. Без обзира да ли је реч о етичком или естетском, гестом се потврђује простор слободе за критичко деловање, одговор на упитну реалност.

Данашња стварност продубљује ту своју упитност истоветним односом који постоји од давнина према моћи и односу моћника према добру и злу, који са становишта својих интереса не кажњавају зле, нити награђују добре, јер држе да само јаки заслужују респект и успех, док неуспех оптерећује слабе. Књижевни и уметнички гестови, попут слем поезије и перформанса, релативизују постојеће вредности и указују на могућност да дотадашња естетичка супротност може да добије приоритет и сугерира могуће преокретање хијерархије вредности. Међутим, ти гестови ма како имали велики медијски одјек и били тумачени као допринос модерној уметности само су манифестација одређене моћи система да и конзервирају измет представи као уметничко дело и тржишно га валоризује тако да он временом увећава своју почетну цену. Није, дакле, конзервирају измет постао значајан и вредан, већ је то систем који тиме исказује своју моћ да и неважан садржај и облик могу да добију повишен значај.

За разлику од тврдих тоталитаризма који своју моћ манифестишују идеолошком иконографијом у јавном животу, да у сваком тренутку свакоме мора да буде јасно да је део система, у меком, капиталистичком тоталитаризму, систем се повлачи из свог транспарентног деловања и препуштајући то поље разноврсним садржајима, сигуран утицај обезбеђује прикривеном активношћу. Осим у кризним, ратним временима, ауторитет система се не исказује манифестно, већ допуштањем и супротном да привремено и фиктивно постане доминантно и добија онај значај који је до тада био на маргини, произведећи тако потребну сагласност и других у функцији свог самопотврђивања.

БЕЛЕШКЕ:

¹ Б. Јовановић, *Антиролоџија зла*, ХЕРАеду, Београд, 2016, 22.

² Ђ. Шуњић, *Ribari ljudskih duša*, Čigoja štampa, Beograd, 1995.

³ Bauman, Z., Donskis, L, *Fluidno zlo: život u svetu u kom nema alternative*, Mediteran Publishing, Novi Sad, 2018.

Виктор Радун Теон

Улога интелектуалца у ери дигиталне револуције и трансхуманистичке трансформације глобалног капитализма

Човечанство се данас налази у ка-
сној етапи глобалног капитализма.
Процес глобализације је, мање-више
довршен и читав свет је под домина-
цијом основних сила које грађе дина-
мику глобалног финансијског, инду-
стијског и трговинског капитала.
Темељна капиталистичка идеологија
данашње етапе глобалног капитали-
зма је глобалистичка идеологија, од-
носно глобализам. Многи мислиоци
сумњају у постојање нечег таквог као
што је глобализам. Према неким ми-
шљењима, претежно економистима,
тврђа да постоји глобализам зама-
гљује суштину глобалног капитали-
стичког света који се заокружује
пред нашим очима. Према другима,
глобализам је идеологија која покре-
ће стварање глобалног капитали-
стичког поретка, заснованог на нео-
либералној економској и друштвеној
концепцији.

Могли бисмо рећи да је глобали-
зам настао као идеологија и полити-
ка одбране неолибералне економске
и политичке теорије. Д. Харви види
наглашено скретање на неолибра-
листички курс на глобалном нивоу и
у свим доменима – "како у политич-
ко-економским активностима тако и
у мишљењу" од 1970-их година наова-
мо. [10, стр.14] Према Харвију, про-
цес неолиберализације, у мери у којој
"вреднује тржишну размену као 'ети-
ку по себи'... заступа мишљење да се
друштвено добро повећава максими-
рањем домета и учсталости тржи-
шних трансакција, и тражи да се све
људске акције подведу под домен тржи-
шта." [10, стр. 16] Из такве детер-
минисаности тржиштем, Харви из-
влачи закључак о "интензивној заин-
тересованости неолиберализма за
информационе технологије". [10, стр.
16]

Харви сажима неолиберализацију
као "пројекат за обнову класне мо-
ћи" [10, стр. 32], тј. "утицајски пројек-
кат реализације теоријског плана за
реорганизовање међународног капи-
тализма или као политички пројекат
за поновно успостављање услова за
акумулацију капитала и обнову моћи
економских елита" [10, стр. 36], рези-

мирајући да је у пракси углавном нео-
либерализација довела до стварања
огромне моћи економске елите.

У складу са овом тенденцијом ре-
организације глобалног капитали-
стичког система, моћ економске ели-
те нарасла је у многим земљама све-
та, и отуда Ц. Груп оправдано назива
глобални капитализам корпоратиз-
мом. Може се рећи да је корпоратиз-
ам облик глобалног капиталистич-
ког система који у потпуности пред-
ставља остварење кључних идеја нео-
либералне економске филозофије.
Према Ц. Групу, "корпоратизам је
политички и економски систем у ко-
јем корпорације чине владу користе-
ћи своју контролу ресурса и информа-
ција за обликовање и контролиса-
ње грађанства света..." [2, стр. 27]
Груп указује на енормну моћ "огром-
них монополистичких светских кор-
порација које контролишу ресурсе,
земљу, рат, медицину, информације,
храну, превоз, воду, пошту, образова-
ње и размишљање." [2, стр. 13] Битно
обележје корпоратизма као владају-
ћег глобалног система је униформи-
зација и безалтернативност. То је ма-
нифестовање екстремне моћи корпо-
ратистичке елите, која се огледа у ну-
ћењу јединственог обрасца, једин-
ственог правца развоја, јединствене
технологије, не дајући или занемару-
јући алтернативе.

Неолиберализам као поглед на
свет и политичка и економска фило-
зофија је завладао светом након слома
Источног блока и краха ССРП-а и
СФР Југославије, почетком 1990-их,
чиме је одједном ослобођен огроман
геоекономски и геополитички про-
стор Централне, Југоисточне и Ис-
точне Европе, виђен од стране запад-
них корпорација, држава и естабли-
шмента као ново потенцијално тржи-
ште. Неолиберални економски обра-
заш је кроз марш глобализације на-
метнут читавом цивилизованим све-
ту, на свеопшту радост и усхићење
народа из бивших социјалистичких
земаља који су у понуди Запада виде-
ли једину алтернативу. У свој тој
постхладноратовској еуфорији Ф.
Фукујама је самозадовољно прогла-
сио "крај историје", сматравши да ће

овај "крај" наступити са окончањем
сукоба између супротстављених иде-
ологија Запада и Истока и победом
либерално-демократске идеје и поли-
тике, која ће тиме постати глобална.
Срж неолибералне економске док-
трине је у ослобођености економије
сваког политичког утицаја, до те ме-
ре да принципи слободног тржишта и
либерализације трговине постају нова
догма и основна етика глобалног
капитализма. Л. Наполеони ову за-

страшујућу надмоћ економије над по-
литиком назива "олош економијом":
"Економија више није у служби по-
литике која заступа интересе грађа-
на, већ постаје бескрупнозна еконо-
мија олоша усмерена искључиво на
лаку и брзу зараду, на штету потро-
шача." [4, стр. 20]

Глобални капитализам је тотално
интегрисао људе у тржишни механи-
зам и они су непрекидно на тржишту,
иако тога нису довољно свесни. У
ствари, овај глобални капиталистич-
ки систем је у потпуности усисао људе
и учинио их елементима тржишта.
Технолошки развој у информатичкој
и телекомуникационој индустрији до-
вео је до многих иновација (међу нај-
значајнијима су развој интернета, лап-
топ и таблет рачунара, као и прона-
лазак мобилних телефона), које су
створиле свеповезано, интерактивно
тржиште, активно 24 сата, 7 дана у

недељи, способно да реагује у реалном времену.

Последњих деценија дошло је до радикалне промене стварности узроковане технолошком трансформацијом друштва. Дигитална технологија је наметнута као обавезујући стандард у привреди и у свим другим областима друштва. Процес дигитализације је продро у сваки сегмент нашег друштвеног и приватног живота. Дигитализација осваја сву модерну технику и окупира нас неосетно. Она подразумева свеобухватну међуповезаност и умреженост. Човек је данас непрекидно доступан за велике корпорације и не може побећи у зајлон приватности или привремене изолације. Са заокруживањем дигитализације, ова константна приклученост се не може избећи. Човек постаје укључен у јединствено, свеповезано дигитално тржишно окружење. Дигитализација радикално мења концепт тржишта, а самим тим и капиталистички начин производње, размене, расподеле и потрошње. Са дигитализацијом, тржиште постаје свеобухватно и свепрежимајуће, а тиме и невидљиво. Дигитализација разбија и границе пословног и приватног окружења. Човек бива неприметно заробљен у гигантску дигиталну интернет тржишну мрежу, гајећи илузију да је слободан и да има могућност слободе избора. Али, ако је он константно онлајн, на мрежи, доступан је у свако доба, и ван оквира радног времена, и не може избећи надзор од стране менаџмента своје компаније, па и од стране банака или државних органа у неким ванредним ситуацијама који захтевају такве интервенције.

Континуитет онлајн присуства не ограничава се само на запослене људе већ се шири на све слојеве популације, освајајући и омладину и децу, као и старију популацију, што се постиже смарт мобилним телефонима, константно онлајн, који се стално унапређују и прилагођавају укусима и стиловима живота свих генерација, од најмлађих до најстаријих чланова. Мноштво функција и активности, које дају све савршенији мобилни телефони, приклучени на интернет мрежу, омогућавају корисницима да међусобно деле и размењују обиље разних садржаја, претежно визуелног, потом аудитивног и текстуалног облика, при чему се преко мреже нуде и разни програми и апликације, од игрица и забаве, преко едукативних апликација па све до апликација које дају могућности овладавања најком-

пликованијим знањима и вештинама. Широк распон иновативних дигиталних маркетиншких канала, који укључују друштвене мреже, ствара нове могућности продора у приватну зону људи. Али, корисници мобилних телефона, преко којих могу да користе фантастичан дигитални универзум и да уживају у свим његовим чаролијама, нису у стању да схвате колико је њихова приватност угрожена или свесно занемарују губитак приватности јер су опијени првидом избора и слободе претраживања, размене порука, видео комуникација и скидања разних паметних програма и апликација.

Првид слободе код корисника креиран је одређеном стратегијом "трјед-офа", која постиже овај ефекат захваљујући томе што корисници, иако губе своју приватност, заузврат добијају многобројне могућности унутар виртуелног простора дигиталне мреже који користе. Овај наизглед непресушан капацитет интернета и других дигиталних мрежа оснажује корисника и даје му илузију свемоћи и слободе. Тако глобални капитализам, користећи дигиталну технологију и интернет, вешто заобилази могућност критике и побуне, јер непрекидно продукује илузију слободе, а заправо човека неприметно инвалидира, везујући га за дигитално тржиште, сводећи га искључиво на средство и ресурс који користи капиталу и чинећи га путем дигиталне тржишне мреже непрекидно доступним за потенцијалну експлоатацију. Перфидност капиталистичке експлоатације је доведена до савршенства управо кроз наметање интернета као јединственог глобалног средства комуникације, прикупљања, праћења и размене података и информација.

Глобална дигитализација је саставни део нове, четврте индустријске револуције која је у пуном замаху. Овај нови технолошко-економски талас трансформације, који је започео крајем 20. и почетком 21. века, доноси радикалне промене и трансформише не само економију и друштво, већ поставља основу за неслучијену трансформацију човека у будућности, преобликујући људско биће у потпуно нову форму бића (транс-човек и пост-човек, као крајњи облик, који има потпуно другачије карактеристике и способности у односу на човека), кроз различите технолошке интервенције и спајања људи и вештачке интелигенције. Шта је то Че-

тврта индустријска револуција (ИР4) и које су њене карактеристике?

ИР4 обухвата низ нових технологија (неуротехнологије, молекуларна биологија, Интернет ствари, биотехнологија, вештачка интелигенција, нанотехнологија, роботика и др.), које омогућавају оно што је раније било незамисливо, а то је технолошка трансформација људског бића у циљу драматичног побољшања његових физичких и психичких карактеристика и способности, ослобађања од болести и многоструког продужавања животног века до потенцијалне бесмртности. Све ове набројане и друге нове технологије, према промоторима ИР4, омогућиће стварање нових живих организама, машина са интелигенцијом равном људској или већом од ње, и довешће до различитих видова и начина спајања човека и машине (рачунара) кроз уградњу имплантаната у људско тело и мозак, стварања киборга и клонова и мноштво других начина. Технологије у оквиру ИР4 носе у себи огромне могућности, али и огромне претње. Оне су у стању да *реформулишу, рекомбинују и редизајнирају људска бића*. Управо те могућности делују застрашујуће и отварају врата за реконцептуализацију бића које би представљало потпуно нову фазу у еволуцији човечанства.

Четврта индустријска револуција (4 ИР) је инспирисана идеологијом, покретом и филозофијом трансхуманизма. [6, стр. 134–139] Трансхуманизам се *супротиставља и сукобљава са хуманистичком оријентацијом филозофије*. Трансхуманисти настоје да нас увере да смо ми, људска бића, физички, психички и функционално лимитирани, и да ћемо изгубити примат у нездрживом таласу развоја вештачке интелигенције (ВИ), који ће нас ставити у позицију *судбоносног избора: или ћемо неситаши као људска врста или ћемо морати да се мењамо*. Трансхуманисти нису за слободног човека, јер га сматрају сметњом за корпоратистичку елиту гладну моћи и контроле, чије интересе за право заступају. Они су за "поправљање" људи кроз интеграцију са технологијом, желећи да људе учине зависним од машина и контролисаним. Потпуна зависност од паметних машина и тотална контрола учиниће људе савршеним ресурсима за експлоатацију. Можемо рећи да се последњих деценија човечанство налази у последњој фази људског и пред-

фази трансхуманистичког друштва. Ову фазу ћемо назвати фазом *全球化超级人类主义*, која припрема прелаз ка успостављању глобалног трансхуманистичког друштва.

Процес дигитализације данас још није довршен. Припремљен је нови радикални скок, а то је остварење *Иншернейта ствари (ИС)*, преко успостављања инфраструктуре 5Г мреже. ИС је корак ка успостављању суперпаметне дигиталне мреже која је у стању да преузима од човека многе више психичке функције. Ствара се дигитално окружење које је паметно, интерактивно и живо. Сав простор у којем човек пребива, станује, креће се, сада постаје контролисан. У таквом, хиперконтролисаном простору, економске трансакције не захтевају присуство новца у материјалном облику (готовина) већ се све може регулисати виртуелним новцем. Уопште, суперпаметно дигитално окружење ће неумитно избацити све посредничке функције које су данас неопходне за одржавање економије и друштва у целини јер ће их преузимати.

Технологија 5Г мреже се форсира и намеће упркос масовним противљењима и побунама грађана широм планете. Притом се темпо увођења 5Г мреже спроводи по тачно разрађеном плану, и корпорације се не обазиру на константне отпоре и упозорења научне и стручне јавности о претњама недовољно испитане технологије по здравље људи.

Једна од најмасовнијих и стручно најзаснованијих иницијатива за заустављање увођења 5Г мреже је Међународни апел "Зауставите 5Г на Земљи и у свемиру", који је до 26. октобра потписало укупно 174.404 појединача из 201 земље света. [3] У тексту међународног апела указује се да је "радио фреквентно зрачење доказано штетно за људе и животну средину" те да "увођење система 5Г представља експеримент над човечанством и животном средином који се, према међународном праву, дефинише као злочин". [7]

Увођењем 5Г мреже и имплементацијом ИС, мрежна глобална интелигенција се употребљава. Стварају се паметни станови, паметни градови, паметне улице. Окружење постаје интелигентно и наши односи са светом око нас ће се радикално изменити. Човек ће имати осећај као да је читава стварност жива. Природна свеколика повезаност и интеракти-

вост света се кроз имплементацију ИС замењује вештачком свеповезању.

Стварање ИС или ХДМ представља увод у стварање *суперинтелигенције*. Крајњи циљ развоја ИС јесте креирање суперинтелигенције, у једном тренутку у будућности, која се зове *тешка технологија сингуларности*. *Суперинтелигенција* ће, према трансхуманистима, својом интелигентном моћи надмашити интелигенцију људских бића и биће способна да многоструко надмаши човека по свом умном капацитету. [4, стр. 25]

Глобалистичка неолиберална елита има разрађен *про-глобалистички проајандони дискурс*, који представља најперфиднији постојећи облик пропаганде у прилог очувања и даљег развоја владајуће технолошке и економске парадигме, засноване на идеологији трансхуманизма и другим идеологијама које теже остваривању хиперконтролисаног тоталитарног глобалног друштва. Овај глобалистички пропагандни дискурс укључује најновија "достигнућа" глобализма у домену контроле и надзора над "слободом" мишљења и изражавања, у виду конструисања политичке коректности и политички коректног језика, као и читаве лепезе нових теоријских концепата као што су: толеранција, дискриминација, мултикултуралност, људска и мањинска права, род, родни идентитет, родна улога, родно право, родна политика, родно сензитиван језик и других, који служе да битно ограниче слободу мишљења и изражавања људи и да уPUTE на "правилно" и "подобно" мишљење и изражавање. Овај дискурс задире не-посредно у приватност и интиму људи, сужавајући и контролишући слободу мишљења и изражавања тако да се доминантне глобалистичке идеологије изузимају из сваке критике и проглашавају светим.

Политичка коректност и тзв. политички коректан језик представљају важан идеолошки инструмент неолибералне елите у покушају наметања глобалистичких идеологија на глобалном нивоу. Џ. Орвел је у својој дистопијској књизи 1984 јасно описао улогу језика као инструмента идеологије у тоталитарном друштву. Идеолошки прочишћен језик, стављен у службу владајуће идеологије, он је називао *новоговор* (енглески: Newspeak). Политичке вође тоталитарних система – Мусолини, Хитлер и Стаљин – вешто су користили неку варијанту новоговора у сврху пропагира-

ња владајуће идеологије – фашизма, нацизма и стаљинизма. Увођење новоговора је карактеристично за тоталитарне режиме, на шта је указала и Хана Аренд у својим филозофским студијама тоталитаризма. Новоговор прети да ограничи слободу мишљења и комуницирања. Наметање нових, како се убрзо показује анализом, потпуно непотребних и бесмислених правила и ограничења, спутава језик и битно отежава слободну комуникацију. Отуда је новоговор насиље над језиком, а самим тим и насиље над комуникацијом и слободом говора и мишљења.

Концепти политичке коректности и политички коректног језика настали су крајем 20. столећа. Намера овог концепта је била да се у политици и јавној комуникацији примењује говор који не би био увредљив или дискриминитиван за маргиналне друштвене групе, и који не би дискримињисао људе по полу, раси или по основу другог религијског, националног, идеолошког, политичког или сексуалног определења. Идеја није нова, али у модерно доба политичку коректност је поново "открио" Ричард Бернштајн, који је писао о том концепту у свом чланку у *Нујорк Тайму* 1991. године. [1]

Како се ова технолошка трансформација у оквиру ИР4 и трансхуманизма одражава на могућност слободног, критичког и стваралачког мишљења? Да ли дигитално интелигентно свеповезано окружење сужава простор на којем се могу изразити интелектуалаца? Какав је одговор интелектуалаца на такав агресивни поход трансхуманистичких технологија?

Интелектуалци морају изнаћи одговор на овај изазов и претњу. Не треба то схватити као априори негативну појаву. Неминовно се ствара теснац, интермедијарна зона у којој долази до преплитања интереса и утицаја интелигентног технолошког окружења и интелектуалаца, независних или окупљених у одређене групе, организације, удружења, "тингенкове", коалиције и друге видове асоцијација. То је зона потенцијалних конфликтата и превирања, али и зона сусретања и узајамног подстицања, могуће синтезе и синергије. Поставља се ургентан захтев за реафирмацијом и реактуелизацијом улоге интелектуалаца у овим новим условима, у дигиталном окружењу које се трансформише у правцу пост-људског, трансхуманог суперинтелигентног

дигиталног друштвеног поретка блиске будућности.

Кључно питање је колико тенденција ка стварању хипердигиталног матрикса и суперинтелигенције угрожава слободу интелектуалца? Да ли ће постојање суперинтелигенције, ако се оствари у блиској будућности, према предвиђањима трансхуманиста, допустити постојање интелектуалаца? Да ли је могућа коегзистенција суперинтелигенције и интелектуалаца и у ком опблику?

Однос интелектуалаца и слободе је сама срж стваралачког мишљења. Слобода изражавања је услов свих услова за интелектуалаца. Информатичка револуција је учинила обиље разноврсних података и информација доступним сваком. Огромна динамичка мрежа података и информација се применом одређених стандарда и правила покушава регулисати и контролисати. Са овако ригидним, аутоматизованим, стандардизованим и укаулупљеним знањима може се лако манипулисати, од производње, преко дистрибуције до дисеминације. Међутим, овако се омасовљује ученошт и приближава се обичном човеку. Раније тешко доступно, знање сада бива приступачно сваком. Могућност копирања и модификовања подстиче раст ординарног знања, банализације и шунда, те снижава праг интелектуалне изврсности. Тенденције демократизације знања славе се као огроман успех информатизације и дигитализације културе и друштва. Тако, мислилац иновација Е. фон Хипел пише о тренду демократизације иновација [12].

Из ових запажања се може закључити да данашње дигитално окружење тежи да замени интелектуалаца, да га учини непотребним и на тај начин истисне из целокупне циркулације знања и друштвеног живота уопште. Улога интелектуалаца постаје упитна. Чему интелектуалац у данашње доба тоталне дигитализације и преовладавања вештачке интелигенције, која се брзо и неосетно уградије у сваки сегмент друштвене организације? Уместо интелектуалаца, расте огромна армија програмера, софтверских инжењера, контролора, ИТ менаџера и других новоформираних стручњака, који се јављају као неопходна стручна људска радна снага у смислу креирања, корекције, анализе, дистрибуције и надзора набрекле снаге информационе и дигиталне технологије. Али, ови стручњаци, премда осећају свемоћ и сматрају се-

бе незаменљивим, никако не могу заменити кључну улогу интелектуалца. Штавише, њихова улога је у првом реду да служе паметним машинама, рачунарима, софтверима – дигиталном окружењу.

Огромна, свеобухватна и радикална трансформација друштвених односа која се одвија темпом који се тешко може испратити, затекла је интелектуалце неспремним. Овај бљесак друштвених промена у правцу тоталне техничизације, у виду дигитализације која тежи да преузме и најкомплексније интелектуалне операције и активности, оставља празнину и ствара јаз, над којим лебди фундаментално питање смисла постојања интелектуалца и преосмишљавање његове улоге. Неопходно је да интелектуалац учини квантни скок у властитом преобликовању, да се као феникс самообнови, као интелектуалац примерен друштвеном моменту који га немилосрдно тестира и од њега изискује нове и досад неуочене задатке.

Ово је заправо историјски тенутак за интелектуалаца. Он мора поново открити своју мисију и мора из себе изнедрити сeme нове интелектуалне револуције и конкурентности, у сретању и сукобљавању са нарастајућом технолошком, дигиталном, суперинтелигентном мрежом која осваја сваки аспект и ниво друштвене стварности. Пред том претњом нови интелектуалац не сме остати инертан, не сме заспати.

Фокус треба да буде на јавним или ангажованим интелектуалцима. Јавни интелектуалац је онај који уме да критички промишиља стварност, спреман да своје мишљење јавно изложи. Он мора да има неразрушив морални интегритет и непоколебљив карактер. Он не сме да буде поткупљив. Неспојиво је са јавним интелектуалцем да може бити купљен – то је његова интелектуална смрт. Отуда он не сме бити конформиста, не сме повлађивати актуелној владајућој структури. Поткупљавање јавног интелектуалаца значи његову инструментализацију и комодификацију, што значи претварање у робу његових интелектуалних способности, које куповином постају присвојене и отуђене. Интелектуалац самим тим чином губи своју слободу, а слобода је оно што је основно обележје интелектуалаца.

Задатак пред којим стоји јавни интелектуалац је да се он мора суочити са про-глобалистичким пропагандним дискурсом и мора критички рас-

точити и аргументовано раскринати стегу политичке коректности и замке глобалистичких идеологија, које уносе збрку и стварају основу за цензуру аутономног мишљења, док истовремено промовишу политички коректно мишљење и изражавање. Са друге стране, јавни интелектуалац се суочава и са нарастајућом армијом квази-интелектуалаца, полуинтелектуалаца и приучених филистара, које производи данашње деградирано образовање, као и са контракултуром первверзије и дегенерације (у виду уметничких дела, филмова, драме, књижевности и других видова културно изражавања) која се агресивно промовише преко контролисаних медија, кроз пропаганду у виду тзв. "производње сагласности", као што су то Н. Чомски и Е. С. Херман објаснили. [11, стр. 306]

Интелектуалац има обавезу да штити слободу избора и слободу мишљења и изражавања, које су уврштене у Универзалну декларацију о људским правима УН, у чл. 18 и 19 [8], као и у Уставу Р. Србије, у чл. 46. [9]

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Bernstein, R., *Ideas & Trends; The Rising Hegemony of the Politically Correct*, <https://www.nytimes.com/1990/10/28/weekinreview/ideas-trends-the-rising-hegemony-of-the-politically-correct.html?pagewanted=all>
- [2] Груп, Ц., *Корпоратизам, Тајна влада Новог светског почетка*, Admiral Books, Београд, 2012.
- [3] International Appeal Stop 5G on Earth and in Space, <https://www.5gspaceappeal.org/the-appeal>
- [4] Kurzweil, R.: *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*, Penguin Books Ltd, 2005.
- [5] Наполеони, Л., *Олош економија, Тамна страна новог светског почетка*, Хесперијаду, Београд, 2012.
- [6] Радун, В., *Трансхуманизам, Будућност без људи*, Пешин и синови, Београд, 2019.
- [7] *Uvodjenje 5G u Srbiji – bez debate o zdravlju*, DW.com, <https://www.dw.com/sr/uvod%CE%91enje-5g-u-srbiji-bez-debate-o-zdravlju/a-48717704>
- [8] Universal Declaration of Human Rights, UN, https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf
- [9] Ustav R. Srbije, Paragraf.RS, https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html
- [10] Харви, Д., *Країшка ис торија неолиберализма*, Meditarran Publishing, Нови Сад, 2012.
- [11] Herman, E. S., Chomsky, N., *Manufacturing Consent. New York: Pantheon Books*.
- [12] Hippel, von, E., *Democratizing innovation*, Mit Press, 2005, <https://mitpress.mit.edu/books/democratizing-innovation>.

Срђан Дамњановић

О могућностима неразумевања у позном капитализму

Цртице поводом поезије Јудите Шалго

Реч је о разради Грамшијеве, Хабермасове и Лаканове комуникативне парадигме сходно улози интелектуалца у њој, а поводом једне песме Јудите Шалго. Аргументујемо за преокрет уобичајене антрополошке перспективе. Оно што чини человека човеком, то је могућност неразумевања, наспрот уобичајеним формулацијама о човеку као бићу комуникације и разумевања. Почеквши од банаљног места да смо у дискусијама мање усмерени на то разумејмо једни друге, а далеко више према томе да промовишемо властито становиште, па до фиксирања услова успешне комуникације унутар комуникативне парадигме, комуникација је бар двосмислена, а сходно критеријумима комуникације – и неуспешна. На тој линији Адорно оспорава комуникативну парадигму, њене критеријуме као и неокантовску форму легитимности исте: либерална фикција производње састоји се у замењивости, од опште комуникативности сваке мисли, упркос томе што се успешност комуникативности мери дисkontинуитетом од познатог и прихватљивог. Други проблем који покушавамо да елаборирамо састоји се у де-конструкцији положаја интелектуалца у његовој близи за легитимност норме. Аргументујемо у правцу нивелисања кантовске разлике између комуникативног и инструменталног деловања која реафирмише бесконачност требања, а тиме и оно што требање иницира. Комуникација је увек бар двосмислена, зато што су више смислени сви имагинарни идентитети који се подмећу као чврсти, као што је то детектовано у поезији Јудите Шалго. Сходно комуникативној парадигми можемо дијагностификовати три идеалнотипска случаја интелектуалне (ре)акције: интелектуалац као органски интелектуалац који "одскаче" проблематизујући сопствено незнაње, интелектуалац комуникатор и на крају "хистерични" интелектуалац који реагује на све напрслине и конфликте у значењу. У елаборацији треће парадигме настојимо указати на могућност да корупција и преокрет смисла обезбеђују могућност комуникације. Интелектуалац може бити само онај ко минира једнодимензионалну комуникацију. Дакле, телефони су остали глуви, упркос развоју технологије и профилисању правила комуникације.

Када сам осамдесетих година прошлог века почeo да читам поезију, стихови Јудите Шалго су ми били неразумљиви. Данас постоји неопходна дистанца, али и категоријални апарат достојан њене поезије – и њеног живота. Јудита Шалго је рођена као Јудита Манхаем. Почетком Другог светског рата њен отац је одведен у логор и убијен, а мајка је оставља у Малом Иђошу код "тетка Анушке". "Тетка Анушку" је све до повратка мајке из лого-

ра звала мамом, добивши драматичну лекцију о замењивости идентитета. Идентитет није само дат и задат, него представља и једну привремену категорију.

Песма о којој ћу говорити је "Глуви телефони". Кроз "глуве телефоне" проговара истина, а вишеструка корупција која се јавља услед ометања везе постаје услов могућности комуникације. Промена, инверзија и неидентитет обезбеђују комуникацију. Оно што је било чврсто, претвара се у дим, како је ту ситуацију хераклитовски формулисао Маркс, или важи и обратно, оно што је данас било тек магловита и недефинисана појава, сутра ће бити здање од камена. Реч је о специфичној ситуацији позног капитализма, где идеологем комуникације доспева у први план. У друштву које наводно фаворизује знање и технологију, верује се да је важно комуницирати уз поштовање формалних правила комуникације. Превиђа се чињеница да формална правила консеквентно инструментализују и преосмишљавају тачно оно о чему је реч. Занимљива је и чињеница да предикције које се тичу напретка комуникације консеквентно разочарају, почевши од ефективне циркулације људи, степена политичке интеграције, технолошког напретка у виду електронских машина за превођење, па до "видеофона" који ће омогућити разговор са више особа и ТВ апарату који ће имати могућност непосредног контакта са средиштем емитовања ("значајно за студенте"). Ти проналасци су се углавном остварили у технолошком смислу, а заказали су у еманципаторном. Дакле, телефони су остали глуви, упркос развоју технологије и профилисању правила комуникације, али та "глувост" пружа одређене шансе:

ГЛУВИ ТЕЛЕФОНИ

Бити свој?
Бити другога?
То је недоумица овог језика
који се боји властитог звука.
Упркос јасној боји глас,
и грешка може да буде
погрешно схваћена.
Они који се буде из дугог сна,
на јави скраћују речник.
Нека се најави штедња:
свака реч треба да је
најмање двозначна,
једна мисао довољна
бар за две главе.
И памет је скупља.
И памет се скупља?
У игри глувих телефона
неспоразум доноси олакшање.
Порука се обелодани
тек када промени смисао.

Јудита Шалго (1941–1996)
(Из књиге *Живот на столу*, Нолит, Београд, 1986)

Идеја је заиста интригантна – у процесу комуникације мења се смисао поруке, а порука се прима тек када се промени смисао. Дакле, доводимо у питање идеју по којој ће формално валидна правила комуникације, слободна дискусија неоптерећена односима моћи, довести до напретка друштва. Држимо да је захтев илузоран све док се фетиш комуникације не доводе у питање, јер форма комуникације мења и одређује смисао. Из тих разлога оспоравамо, бар једним делом, и оно што називамо "комуникативно вјерију", како је то згодно формулисао Венсан Декомб:

"Комуникација постоји тачно у оној мери у којој је примљена порука иста као и она која је емитована, што значи да је комуникација обрнуто пропорционална сметњама и преиначењима насталим у преношењу сигнала".

Заправо, могуће је, како ћемо показати у елаборацији треће парадигме, да корупција и преокрет смисла обезбеђује феномен комуникације. За сада ћемо изнети тек илустрацију: Свима нам је позната сентенција *Verba volant, scripta manent!* По свему судећи и корупција смисла обезбеђује трајност и уходаност ове сентенције у комуникацијским каналима, а проблематизација значења укида комуникацију. Сентенција вероватно не значи "записано остаје, а речи лете", него нешто сасвим супротно, да читање књига води ђаволу, а учествовање у литургијском животу царству небеском. Истини за вољу, постоји и "легалистичка" варијанта у тумачењу сентенције, ближа савременој корупцији смисла, која порекло налази у говору императора Тита у римском сенату. Наивност у прихваташњу комуникационе парадигме одређује и прихваташње значења сентенције.

Када се Роберт Нозик обрачунава са "антикапиталистичким интелектуалцима", вероватно и не слути да понавља неке од марксистичких аргумента, као онај о противречном положају интелектуалаца. Иначе, тај сликовит опис, може да одведе, као што ћемо покушати показати и на другу страну од Нозикове – заправо, цело замешательство сервира Грамшију и Хабермасу на разрешење. За Нозика су интелектуалци у ствари аномалија, а назива их ковачима речи (*wordsmith*), а то су, пре свега, песници, романописци, књижевни критичари, новинари и многи професори. За разлику од њих, ковачи бројева (*numbersmith*), они који преносе квантитативну или визуелну информацију, нису у тој мери супротстављени капитализму, при чему сви интелектуалци који су супротстављени капитализму не морају бити левичари (Јејтс, Елиот, Паунд). Интелектуалци су они који формулишу наше реченице и мисли! Како школа негује интелектуалце, они настоје да читаво друштво буде попут школе. Нозик ту понавља Шопенхауерове аргументе, без обзи-

ра да ли циља на снагу аргумента коју мора да уважи свака комуникативна заједница, или на нешто друго. За Шопенхауера, интелектуалци су заправо "књишки људи", склони да објашњење нових појава налазе у књигама, а не у животу. Интелектуалци су надмени медијатори, који не само да преносе, него намећу информацију! Нозик овде може да циља и на Маркса: *Капитал* је дело писано духом књижевног критичара, као што свака добра књижевна критика има своју политичку економију. Маркс је, ингениозно, преокрену угао посматрања. У сваком случају, Нозик је интелектуалац – он сам кује речи који које нормирају стварност, и то тако да се може сврстати у ред оних који место интелектуалаца налазе у медијацији и комуникацији.

Хегемонијско-органска комуникација

Покушаћу да скисицирам три парадигматичне идеје које поседују одређени комуникациони потенцијал или критику комуникације, а у трећој парадигми, покушаће да аргументујумо зашто се порука обелодањује тек са променом смисла.

Појам хегемоније је употребљавао Антонио Грамши како би осветлио културне процесе помоћу којих владајуће елите стварају идеологије, веровања и вредности, а тиме ментално покоравају потчињене, одржавајући тако постојећи систем моћи. Према Грамшију, друштвено-историјске разлике и обележја долазе до изражaja у заједничком начину говора и представљају оне "препреке" и "узроке заблуда" о којима говоре прагматичари. Историјско дело извршава само "колективни човек", субјект промене који је остварио "културно-социјално" јединство, ујединивши мноштво воља у заједнички циљ. Ангажовани интелектуалац интелектуални корен претвора у страст. Опет, то је могуће само посредством језика и то у оквиру заједничког културног поднебља. Грамши прибегава метафори односа између учитеља и ученика, у којој наглашава активан однос међусобних веза, "па је због тога увек сваки учитељ истовремено и ученик, а сваки ученик уједно учитељ". Грамши педагошки однос не ограничава само на "школске односе", него га налази у друштву као целини, проширујући га на однос који влада између образованих и необразованих слојева, између властодржаца и оних којима се влада, при чему је сваки однос "хегемоније" нужно педагошки однос и остварује се не само унутар једне нације, него и на међународном и светском подручју. Функција ваљаног учитеља, као и личности која улази у сложени систем међугенерацијске комуникације, остварује се само преко самокритике, нова генерација нас упућује на властито незнавање.

Сам појам хегемоније сугерише на то да ће сам избор форме комуникације унутар различитих доминирајућих форми обезбедити додатну моћ. Саме актере друштвене комуникације, оне који врше организациске функције, који шире дефинисана значења, Грамши назива "органским интелектуалцима". Шефови одељења и инжењери, учитељи, новинари сви они други који на било којој рazine "раде с медијима", организују – свесно или најчешће несвесно различита "здраворазумска" схватања, разрађујући обавезујуће норме и вредности. Занимљива је и следећа дистинкција. За политичку стратегију није довољно мобилисати масе, организовати штрајкове и тсл. Неопходно је класичне елементе политичке стратегије надопунити специфичним моментима свакодневне праксе у смислу дугорочних настојања ка промени пои-

мања света – реч је о преобрађају тзв. "здравог разума". То је неопходан еманципаторни услов.

Капитал своје "органске интелектуалце" ствара тако-рећи успут, верује Грамши, док је то за подређене све-стан процес, јер се они налазе у страном свакодневљу. И више од тога, процес стварања властите интелигенције је промишљено пасиван, како су то нашли теоретичари са левице, седамдесетих година прошлог века. Неулагање у стварање властите интелигенције ствара "технолошки понор" између централних и периферних капиталистичких земаља. Како је могуће да неулагање у стварање властитих стручњака повољно делује на технолошки прогрес? Присвајајући "капитал" – образовање страних земаља, Сједињене Државе штеде свој властити капитал који се, уместо да га уложе у стварање нових лабораторија и истраживачких центара, може инвестирати на не-посреднији начин. Ова предност доноси америчким предузећима екстрапрофит који им омогућава да истраживачима обезбеде веће плате него европске фирме, што опет привлачи нову генерацију "готових стручњака", што доноси нове уштеде и нови екстрапрофит у "ка-питал" образовању, како то пре тридесетак година формулисао Ернст Мандел.

Данас поново имамо грамшијевску ситуацију. Нешто као "Политичка школа" не постоји, али постоје курсеви за PR, а положај интелектуалца одређује "зов невиности" – он тек жели да дефинише услове комуникације, да буде нека врста неутралног арбитра у расправи, све у складу са уверењем да бесконачна дискусија под идеалним околностима води ослобођењу од когнитивних и моралних изопачености од којих патимо, остварујући успут консензус између различитих страна. Та наводно неутрална и етичка страна комуникација постаје кључна управо за идеолошки положај интелектуалца у позном капитализму и представља "кишобран" за такозвану "упутност", јер капитал своје интелектуалце ствара "упут" (они који желе само да "реше" ствари и проблеме, то су интелектуалици-техничари новог доба), а субалтерни то чине свесно, како би заиста били политички незавни од оних који владају. Када је реч о "здравом људском разуму" који гради систем комуникације са својим правилима о ваљаности мишљења, реч је увек о стварању једне идеологије хегемоније, при чему се увек један одређени "здрав разум" замењује другим, који више одговара погледу на свет владајуће групе. Зато се начелно доводи у питање тврђња да људска бића могу постићи неутрално разумевање и то на основу способности разумевања других. Из тих разлога настојимо осветлити и наизглед ригиднију тезу, да разумевања заправо нема услед корупције смисла која је од необичне важности за успостављање, постојаност, па и крај сваког комуникационог канала. Уколико је та сумња тачна, онда се доводи у питања разлика на којој инсистира Јирген Хабермас, а то је она која важи између инструменталног и комуникативног делања.

Комуникација и комуникативно деловање

Хабермас разликује инструментално делање, по-свећено функцији рада и остваривању интереса, моћи и профита од комуникативног или етичког делања, које претпоставља међусобно уважавање личности, према ваљаности и снази аргументата. Сходно Хабермасовом основном уверењу, друштво напредује уколико је остварена превласт комуникативног делања над инструмен-

талним. То није само ствар теорије него и света живота. Наш свет живота је дат у процесу комуникације, а друштво напредује кроз све већу рационализацију, али тако да одлука битно лежи у комуникативној, а не у инструменталној рационалности. Оно што је проблематично са медијима, јесте то што они садрже један наглашено рационалан став, услед кога је могуће пренети одлучивање са равноправних учесника на центре моћи. Свођење комуникативне рационалности на инструменталну врши се путем презентације дела истине, јер је истина целина која се образује у комуникацији, а део представља лаж. У том моменту настаје карактеристична патологија комуникације.

Хабермас у ствари сугерише да смо достигли репродукциону кризу. Узнапредовали капитализам ситуиран је с оне стране државе благостања, где економски и политички субсистеми присвајају задатак социјалне интеграције и где појединци и групе идентификују властите интересе са општим. Комуникативно делање је више дискурс или дебата, аргументативни процес са циљем успостављања консензуса. Појам комуникативног делања углавном се одређује у смислу повезивања циљева индивидуалних учесника на кооперативан начин и то тако да остварују своје посебне циљеве, полазећи од дефиниција заједничке ситуације, ради остварења консензуса. Помоћу комуникативног делања људи постају кадри да успоставе рационалне, неауторитарне навике и веровања, али и да легитимишу постојеће стање.

Да ли је позитиван аспект технологије тај што је могуће формулисати и обликовати легитимацију засновану на дебати, а не на моћи или новцу? Да би одговорио на то питање Хабермас формулише теорију комуникативног делања: преговарање и дефинисање, међусобна интерпретација која почива на свету живота води аргументацији на основу валидних захтева, који се само у том процесу могу и остварити. Пошто се дискурс заснива на демократском консензусу, а не на моћи или новцу, комуникативно делање демократизује технологију, зато што се она подређује легитимацији која извире из циљева животног света, јавности, а не из циљева индустриског комплекса. Наводно, унутар демократизујуће парадигме комуникативног делања није могуће неговање ауторитарног става.

Дакле, оно што је услов успешне комуникације унутар комуникативне парадигме, да термини имају више-мање прецизно одређено значење, које искључује двосмисленост, трећа парадигма, она лакановска, управо укључује. Преокренућемо зато Хабермасову парадигматичну идеју. Људска бића имају једну фундаменталну способност, а то је способност неразумевања. Комуникација је увек бар двосмислена, зато што су вишесмислени сви имагинарни идентитети који се подмећу као чврсти. Такође и Адорно оспорава комуникативну парадигму у том правцу. Либерална фикција производње састоји се у замењивости, тежи се ка оспособљавању сваког читаоца да понови сазнајни процес и дуплира га. Напротив, вредност сваке мисли, мери се њеним дисконтинуитетом од познатог. Оно што је заиста вредно, није прихватљиво кроз круг комуникације. Ту се приближавају два крила сродног фронта, са једне стране Адорно, а са друге структуралисти: смисао избија из бесmisла. Структуралистичко "Колумбово јаје" односи се на Лакана, а пре тога на Леви-Строса. У ситуацији која је нова, а под претпоставком да је код независан од поруке, једини начин да говорник произведе смисао, јесте да посегне за поруком која је ли-

шена смисла, како је то формулисао Венсан Декомб. Порука лишена смисла трансформише се у "ефекат смисла".

Други проблем је у самом месту интелектуалаца који се у друштву позиционира на место старатеља задуженог за бригу о легитимности норме, за њену рационалну прихватљивост, превиђајући да је његова неутралност привидна. На крају, кантијанска разлика између комуникативног и инструменталног деловања реафирмише бесконачност требања, али и управо онога што требање иницира. Прекрет који нуди структурализам састоји се у сагледавању комуникације из перспективе примаоца поруке, односно на субјекта који од Другог прима властиту поруку. То је свакако једно од најцитиранијих места Лакановог учења:

"Несвесно је дискурс Другог, где субјект прима сопствену заборављену поруку, у инверtnој форми неиспунјеног обећања."

Други је и место субјектове жеље, али и инстанца која намеће жељу субјекту, формирајући му означитељску структуру коју је овај једино у стању да смисли и пожељи.

Преостаје нам само да поновимо лекцију коју нам нуде лакановски теоретичари, заједно са песмом Јудите Шалго. Људски језик чини општење у коме пошиљац прима од примаоца властиту поруку у изокренутом облику. Примање властите изокренуте поруке конституише субјект *Che vuoi?* Несвесни субјект се устројава око корените неодлучности кроз питање шта то други хоће од мене, где је изокренута порука оно истинито наличије. Добре намере су тек идеолошки фантазми, или бљутави, утешни привиди. Међутим, инволвираност субјекта у симболичком поретку, односно комуникацијски процес у коме се генерише субјективитет није лековит – са раслом субјективитета расте и фундаментални расцеп у његовом бићу. Картезијански субјект у коме су синхронизовани *res cogitans* и *res extensa* је недостижни идеал, "наивно ја", умишљени господар властитих мисли. Стварни је заробљен у домену привида, различитим имагинарним или огледалним одразима, које перципира као властити идентитет. Проблем комуникације настаје већ ту, унутар субјективности, као проблем "комуникације у комуникацији". Прво отрежњење састоји се губљењу некритичке и непосредне вере у свесно ја и у могућност аргументативне комуникације. Друго отрежњење тиче се комуникативног потенцијала језика. Не постоји јемство постојања језика мимо самог језика, па тако, нема ни чисте, узвишене, валидне комуникације. Друго, одакле долази порука, није само Фројдова *druža cijena* (несвесно), него место "пуног говора" где се посредством питања "шта то други жели од мене", исписује енigma властитог идентитета.

Дакле, сходно комуникативној парадигми можемо дигностиковати три идеалнотипска случаја интелектуалне (ре)акције: интелектуалац као органски интелектуалац који "одскаче" проблематизујући сопствено не знање, интелектуалац комуникатор и "хистерични" интелектуалац који реагује на све напрслине и конфликте у значењу. И на крају, што је у великој мери остало ван текста излагања, остаје да развијемо једно од Бадијуових упозорења. Платон би одбацио заузимање положаја филозофа у рову медија и медијског рата, јер би тако властиту аргументацију свео на подвостручену димензију јавног мњења, а он сам би се срзрао на улогу "доброг духа" комуникације и осталих идеологема.

Биографије аутора

Владимир Гвозден, рођен 1972. године у Новом Саду. Дипломирао, магистрирао и докторирао на Филозофском факултету у Новом Саду, где предаје на Одсеку за компаративну књижевност. Bio је гостујући професор на Универзитету у Регензбургу, предавања по позиву је држао на универзитетима у Бамбергу, Гисену, Прагу и Сегедину, гостујући истраживач је био на универзитетима у Торонту, Инзбруку и Брну, а радови су му превођени на мађарски, македонски, бугарски, шпански, пољски и немачки језик. Аутор је књига *Јован Дучић пуштойсац* (2003), *Чинови присвајања: од теорије ка прагматизму текста* (2005), *Српска пуштойсна култура 1914–1940* (2011), *Књижевност, култура, утопија* (2011), *Nine Serbian Poets / Девет српских поета* (антологија, 2012); уредио је *Прејелден речник комуникативне књижевности и културе* (2011; заједно са Бојаном Стојановић-Пантовић и Миодрагом Радовићем), приредио више темата у часописима; преводи са енглеског језика. Члан је УО ДКВ и УО Асоцијације за канадске студије Србије, редакције часописа *Златна грда* и *Зборника за језике и књижевности Филозофског факултета у Новом Саду*. Добитник је Награде ДКВ за превод године (2005), Награде ДКВ за књигу године (2012) и Награде Лаза Костић (2012).

*

Vladimir Gvozden, was born 1972 in Novi Sad, Serbia. He finished Serbian Literature at University of Novi Sad (B. A. 1996, M. A. 2003, Ph. D. in 2010) and works at the same University as a professor of Comparative Literature. He has published two books and numerous articles about modern and contemporary Serbian literature, as well as twenty entries about Serbian writers in Kindlers Literaturlexicon (2009 edition).

He has written many articles and essay reviews about most prominent modern and contemporary writers like Miloš Crnjanski, Aleksandar Tišma, Danilo Kiš, Borislav Pekić, David Albahari, Jovan Zivlak, Dragan Jovanović Danilov, Vladimir Tasić, Slobodan Vladušić... He has published many articles in English and some of them were translated in Hungarian, Polish, Macedonian and Spanish. He was visiting scholar at Universities of Poznan, Toronto, Innsbruck and Brno, and guest lecturer in 2006/2007 at University of Regensburg under the programme Eurolecture of Alfred Toepfer Foundation from Hamburg.

He held workshops and seminars in Serbian Literature at Universities of London, Bamberg, Giessen, Prague, Budapest and Szeged, and attended many conferences home and abroad. He was member of research project at London University entitled "East Looks West".

He has translated six books from English, and he is member of the Board of Writers' Association of Vojvodina and co-editor of literary review *Zlatna grda* and chairman of Association for Canadian studies in Serbia. From 2009 he has been member of the jury of prestigious Serbian literary award "Golden Sunflower".

He is the author of the books: *Jovan Dučić*, a travel writer (2003) and *Acts of appropriation: from theory to pragmatics of text* (2005). He edited almanac *Visual culture* (2003) and translated several books from English language. His texts have been translated into Hungarian, Polish, Macedonian and Spanish language. He won the award for the best translation by Association of writers of Vojvodina (2005), award for young researchers (2005), and the Award Laza Kostic for the book of the year.

***

Алпар Лошонц је рођен 1958. у Темерину. Професор је на Универзитету у Новом Саду, предаје на Катедри за друштвене науке Факултета техничких наука, као и на Филозофском факултету у Сегедину (Мађарска) од 1991. Предаваје је и на Филозофском факултету у Новом Саду. Пише теоријске чланке, филозофску критику и есеје о књижевности. Објављивао је у многим часописима у Србији и у иностранству. Bio је члан уредништва *Uj Symposium*, Польја, Létinka, и других часописа, и главни уредник часописа Хабитус. Сада је један од уредника Златне греде, али и других часописа. Текстови су му превођени на француски, немачки и енглески језик. Између осталих аутор је

следећих књига: *Облици недоспјатика* (Форум, Нови Сад, 1988), *Херменеутика сећања* (Форум, Нови Сад, 1998), *Модерна на Колону* (Стубови културе, Београд, 1998), *Европске димензије* (Форум, Нови Сад, 2002), *Suffitentia ecologica* (Stylos, Нови Сад, 2005), *Неолиберализам: судбина или избор* (коаутор), *Eseji o држави благоспјања* (коаутор), *Суверенитет, моћ и криза* (Светови, Нови Сад, 2006), *Moć као друштвени доцајај* (Адреса, Нови Сад, 2009), *Ойлер и моћ* (Нови Сад, 2012). Награђен је наградом ДКВ *Иштван Конц.*

*

Losoncz Alpár was born in 1958 in Temerin. He is professor at the University of Novi Sad, where he teaches at the Department of Social Sciences of the Faculty of Technical Sciences; he has also taught in the Arts Faculty in Szeged (Hungary) since 1991. For a long time, he also taught in the Arts Faculty at Novi Sad. He writes theoretical articles, philosophical criticism, and essays on literature.

He has been published in many magazines in Serbia and abroad. He was a member of the editorial board of *Új Symposium*, Polja, Létünk, and other magazines, and chief editor of the magazine *Habitus*. He is currently one of the editors of *Zlatna Greda*, and of other magazines.

The following is a selected list of his works: *Hiányvonatkozások: társadalomfilozófiai téma* (Forms of Shortcoming, Forum, Novi Sad 1988), *Az emlékezés hermeneutikája* (The Hermeneutics of Memory, Forum, Novi Sad, 1998), *Moderna na Kolonu* (Modernity on Colonus, Stubbovi culture, Beograd, 1998), *Európa-dimenziók* (European Dimensions, Forum, Novi Sad, 2002), *Suffitentia ecologica* (Stylos, Novi Sad, 2005), *Suverenitet, moć i kriza* (Sovereignty, Power and Crisis, Svetovi, Novi Sad, 2006). He has received the Writers Association of Vojvodina's István Konc (Koncz István) award. He lives in Temerin.

***

Драган Проле, рођен у Новом Саду 1972, где је завршио основно и средње школовање. На Одсеку за филозофију Филозофског факултета у Новом Саду дипломирао 1997, магистрирао 2001. и докторирао 2006. године. Од 1998. године запослен је најпре у звању асистента-приправника и асистента, а данас у звању редовног професора на предметима Онтологија, Филозофска антропологија и Филозофија историје. Студиски боравци у иностранству: Хумболт Универзитет Берлин (јун 2002), Вајмар (август 2003. и август 2004), Институт за филозофију/Хусерлов архив Лувен (октобар-децембар 2005), Институт за филозофију Карл Франценс Универзитет Грац (новембар 2006), Институт за филозофију Карл Рупрехт, Универзитет Хајделберг (октобар 2008), Институт за науке о човеку Беч (април-јун 2010). Објавио је пет превода књига са немачког језика, међу којима су две књиге Бернхарда Валденфелса, Хусерлова *Прва филозофија* и *Први најранији систем филозофије природе* Ф. В. Ј. Шелинга. Објављује есеје и књиге из области онтологије, естетике, класичне немачке и савремене филозофије, посебно тзв. феноменологије страног. Објављене књиге *Хусерлова феноменолошка онтологија* (2002), *Ум и повести. Хајдејер и Хегел* (2007), *Страност бића. Прилози феноменолошкој онтологији* (2010), *Хуманост страног човека*, (2011) и *Унутрашење иноситранство. Филозофска рефлексија романтизма* (2013). Награду Никола Милошевић добио је за *Хуманост страног човека* (2011), а награде Стеван Пешић и награду ДКВ за књигу године добио је за *Унутрашење иноситранство* (2013).

*

Dragan Prole, was born in 1972 in Novi Sad. He had his master's and doctoral degrees from the Faculty of Philosophy in Novi Sad. He has been working at the Department of Philosophy since 1998. He teaches Ontology, Philosophical anthropology and Philosophy of history.

He has translated four books from German, including Bernhard Waldensels and F.W.J. Schelling. He writes essays and books on ontology, aesthetics, classical German and contemporary philosophy, especially the so-called phenomenology of strange.

He has published *Husserl's phenomenological ontology* (2002), *Um i povest. Hajdejer i Hegel* (2007), *Stranost bića. Prilozi fenomenološkoj ontologiji* (2010) and *Humanost stranog čoveka*, 2011.

***

Дамир Смиљанић (1972), студирао филозофију, театрологију и социологију у Ерлангену (Немачка), где је после магистарских студија (тема магистарског рада: херменеутичка логика) уписао докторске студије. Одбранио дисертацију *Philosophische Positionalität im Lichte des Perspektivismus* [Филозофска позиционалност у светлу перспективизма] 2005, а објавио је 2006. Од 2007. ради као редовни професор на Катедри за филозофију у Новом Саду.

Добитник је прве награде на конкурсу града Оффенбаха о филозофији Филипа Мајнлендера (есеј: "Mainländer's Anleitung zum glücklichen Nichtsein" ["Майнлендерово упутство за срећно нејивствовање"].

Превео са немачког на српски: Вилхелм Шмид, Леп живот? Увод у животну уметност (Светови, Нови Сад 2001), Бернхард Х. Ф. Таурек, Филозофијати: Учите умирати? Оглед о иконошкој модернизацији наше комуникације о смрти и умирању (Адреса, Нови Сад 2009). Објавио је 2011. књигу *Синестетика* а 2015. *Иритације*.

*

Damir Smiljanic (1972), studied philosophy, theatrology and sociology at the University of Erlangen (Germany). He wrote his master's thesis on hermeneutic logic and in 2005 he had his doctoral degree. The title of his doctoral thesis was *Philosophische Positionalität im Lichte des Perspektivismus*, and it was published in 2006. He has been an assistant professor at the Department of Philosophy in Novi Sad since 2007.

His essay "Mainländer's Anleitung zum glücklichen Nichtsein" won the first prize at the City of Offenbach contest on Philipp Mainlander's philosophy.

He translated Wilhelm Schmidt and Bernhardt H. F. Taurek into Serbian. He published in 2011. a book about theory of knowledge *Synaesthesia and Irritations*, 2105.

***

Бојан Јовановић, рођен је 1950. године и Нишу. Завршио је гимназију у Нишу, а потом и студије етнологије на Филозофском факултету у Београду. Докторирао је у Београду. Осим антропологије, бави се алтернативним филмом и пише поезију. Важан аспект његовог књижевног рада чине тематски есеји и текстови о домаћим и иностраним писцима.

Радио је као научни саветник Балканолошког института САНУ. Објавио је низ књига из домена антропологије: *Српска књига мртвих* (1992, 2002), *Мађаја српских обреда* (1993, 1995, 2001, 2005), *Тајна лайота* (1999), *Дух тајанског наслеђа* (2000, 2006), *Клојка за душу* (2002, 2007), *Каракијер као судбина* (2002, 2004), *Говор љеђинских сенки* (2004), *Близкоситија далеког* (2005), *Судбина и мађаја* (2007), *Близкоситија далеког, Анахронике III*, (2005), *Судбина и мађаја* (2007), *Пркос и инаш* (2008), *Речник јавашлуга* (2009), *Љубав и ојраштавање* (2011), *Чишћање пророчанства* (са М. Демићем) (2011), *Израње с нишавилом* (2011), *Околни јутиј* (2013).

Приредио низ ауторских зборника тематски посвећених поетици сажетости, алтернативним знањима, британској антропологији, негативној утопији, теорији ритуала, месијанству, српској Византији, карактерологији Срба, мистици, Цојсовој поетици, Фројдовом антрополошком песимизму, делу Веселина Чакановића. Аутор је преко десет песничких књига и четрдесет алтернативних филмова.

*

Bojan Jovanovic, was born in 1950 in Niš. He finished grammar school in Niš, and then studies of ethnology at Faculty of Philosophy in Belgrade. He got his PhD in Belgrade. Besides anthropology, he is into alternative film and writes poetry. A very important aspect of his literary

work includes thematic essays and texts on domestic and foreign writers. He employed as scientific counselor at Balkanologic Institute SANU. He has published series of books from the field of anthropology: Srpska kwiga mrtvihija srpskih obreda (1999), Duh paganskog nasleda (2000, 2006), Klopka za dušu (2002, 2007), Karakter kao subbina (2002, 2004), Govor pećinskih senki (2004), Bliskost dalekog (2005), Subbina I magija (2007), Bliskost dalekog, Anahronike III, (2005), Subbina I magija (2007), Prkos i nat (2008), Rečnik javašluka (2009).

He has edited numerous almanacs dedicated to poetics of brevity, alternative skills, British anthropology, negative utopia, theory of rituals, messianism, Serbian Byzantium, characterology of Serbs, mysticism, Joyce's poetics, Freud's anthropological pessimism, work of Veselin Čajkanović. He is the author of over ten books of poetry and 40 alternative films.

***

Срђан Дамњановић (Нови Сад, 1968), предаје у Сремскокарловачкој гимназији. Објавио три књиге: *Мали речник грешака не само за новинаре*, *Речник грешака*, *Медијалогике*. Објављивао текстове у многим листовима и часописима.

*

Srđan Damnjanović (Novi Sad, 1968) teaches philosophy in Gymnasium of Karlovci. He published books *Mali rečnik grešaka ne samo za novinare*, *Rečnik grešaka*, *Medijalogike*. He also published a number of essays in literary magazines and papers.

***

Јован Зивлак (1947, Наково), песник, есејист и критичар. У Новом Саду је дипломирао на Филозофском факултету на одсеку за Српски језик и књижевност. Био је главни уредник часописа *Поља*. Водио је издавачку кућу *Светиови*. Сада води издавачку кућу *Адреса*. Уредник је и покретач часописа *Златна ћрка* од 2001. године, а од 2006. и оснивач је и директор Међународног новосадског књижевног фестивала. Био је председник Друштва књижевника Војводине од 2002. до 2010. године.

Заступљен је у многим антологијама српске и светске поезије у земљи и иностранству Књиге песама: *Бродар* (1969), *Вечерња школа* (1974), *Чештар* (1977), *Троножац* (1979), *Чекрк* (1983), *Найев* (1989), *Зимски извештај* (избор, 1989), *Чећртиуша* (1991), *Обрећење* (избор, 1993, 1994, 1995), *Осјурво*, 2001, *Песме* (1979–2005), 2006, *О ѣајдама* (2010), *Они су ушли у дом наши* (2012), *Под облацима* (2014). Књиге есеја: *Једење књиže* (1996), *Аурине сенке* (1999), *Сећање и сенке* (2007), Сабласти поезије (2016).

Песничке књиге у преводу: *Trepied* (француски, 1981), *Penge* (мађарски, 1984), *Триножник* (македонски, 1985), *Зол ѡостин* (македонски, 1991), *Il cuore del mascalzone* (италијански, 1994), *Злы хости* (словачки, 1997), *Penitenta* (румунски, 1998), *Poemes choisis* (француски, 1999), *Зол ѡостин и други ћесни* (македонски, 2007), *Злы ѡостин и други ћишкове* (бугарски, 2008), *Gedichte, Milesbuch 79* (немачки, 2009), *Despre gaide* (румунски, 2009), *Szczeliny czasu* (пољски, 2011), *Слизане* (бугарски, 2012), *Winterbericht* (немачки), 2013), *Зимски извештај* (македонски, 2014) *Le roi des oies* (француски, 2014), *Informe invernal* (шпански, 2014),

Приредио књиге: Јована Дучића, Данила Киша, Душана Вашиљева, Милорада Павића: *Лазе Костића, Драгана Јовановића* Данилова, 2002...

Књижевне награде: Млада Струга 1974; Павле Марковић Адамов (поезија), 1992; Круна Деспота Стефана Лазаревића (поезија), 1993; Станислав Винавер (Једење књиге, есеј), 1995; Душан Васиљев (поезија), 1997; Награда Златна значка КПЗ Србије (књижевност и издаваштво), 1998; Награда Друштва књижевника Војводине за књигу године (Аурине сенке, есеј), 1999; Награда Стеван Пешић (целокупно дело), 2001; Октобарска награда града Новог Сада (књижевност), 2001; Милица Стојадиновић Српкиња (поезија), 2003; Велика Базјашка повеља (поезија), Темишвар, 2006; награда Димитрије Митриновић

(поезија), 2010; награда Кочићево перо, 2014; награда Арка 2014; награда Frontiera poesis, Румунија, 2015; награда Вајко Попа, 2015, Књижевно жезло, Скопље, 2016; Награда Никита Станеску, Плоешти, 2017.

*

Jovan Zivlak was born 1947 in Nakovo, Vojvodina, Serbia. He finished secondary school in Kikinda, and graduated from the University of Novi Sad with the degree in Serbian language and literature.

He was editor-in-chief of magazine for modern literature and theory "Polja" (Fields, 1976–1984) which was highly influential in ex-Yugoslavia, as it introduced and spread post-modern ideas and literature. He is currently editor-in-chief of the influential magazine for literature, art and culture "Zlatna greda" (Golden beam).

He was the head of Svetovi publishing, and during this period Svetovi (Worlds) published books of numerous important contemporary thinkers (from Foucault, Derrida to Baudrillard). He is now the manager of Adresa publishing. He is also the head of the International Literature Festival in Novi Sad, which he found in 2006. In addition, Zivlak edited works of well known Serbian authors ... and wrote studies about them.

Jovan Zivlak has published eleven poetry and three essay volumes in the Serbian language so far (Tronožac, Čekrk, Napev, Zimski izveštaj Ostrvo, Pesme 1979–2005, O Gajdama, 2010, Pod oblacima , 2014)."'

His poems are in important anthologies of Serbian poetry at home and abroad, and his books have been translated into numerous languages (German, French, Italian, Polish, Hungarian, Bulgarian, Slovak, Macedonian, Romanian...): *Trepied*, Paris, 1981; *Poèmes choisis*, Laussane, 1999; *Gedichte*, Mitlesebuch, Berlin, 2009; *Despre Gaide*, Temisoara, 2010; *Slizane*, Sofia, 2012; *Szczeliny czasy*, Warszawa, 2012; *Winterbericht*, Leipzig, 2013; *Le roi des oies*, Paris, 2014; *Informe invernal*, Ciudad de México, 2014); *Јован Зивлак*, ZIMNIJ OTET, Sankt – Peterburg, 2017.

He has received many awards. **Jovan Zivlak lives and works in Novi Sad.**

***

Виктор Радун Теон рођен је 1965. године у Скопљу, Македонија. Запослен је као професор економије и менаџмента на Универзитету Метрополитан у Београду. Живи у Новом Саду.

Учествовао у пројектима и бројним домаћим и међународним конференцијама и написао већи број научних радова из области менаџмента, маркетинга, глобалне економије.

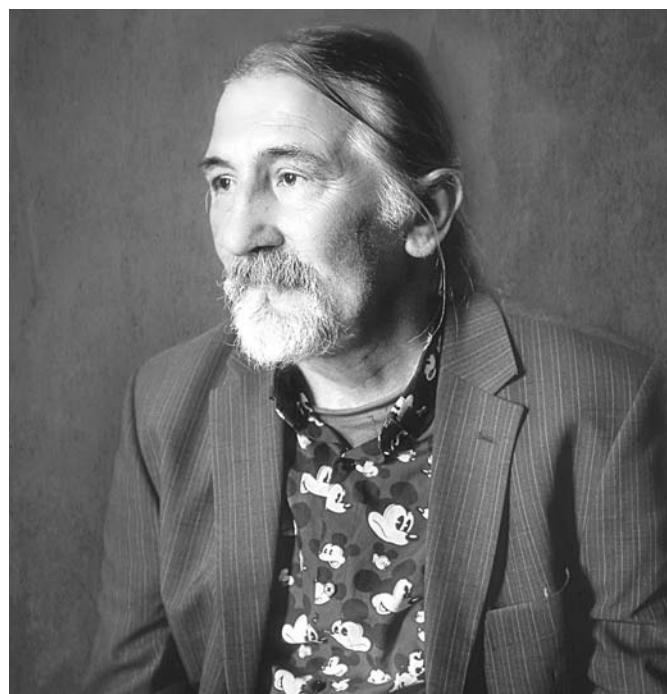
Пише есеје из области књижевности, филозофије, геополитике и др. Превео са енглеског језика 25 књига из области књижевности, економије, менаџмента и филозофије. Учествовао на многим домаћим и међународним песничким манифестијама.

Објавио следеће књиге: *Jaje jednoroga* (збирка поезије), 2008; *Konkurenčija na nišanu* (монографија из области маркетинга), 2008; *Svetlo u čoveku* (мистично-филозофска књига), 2010; *Vavilonski vodopadi* (збирка поезије), 2012; *Čudo Feniksa* (збирка поезије), 2013; *Krv i ruža* (збирка поезије), 2016. Члан је Друштва књижевника Војводине.

*

Viktor Radun Teon born in 1965 in Skopje, Macedonia. He works as a professor of economics and management at Metropolitan University in Belgrade. He took part in projects and numerous domestic and international conferences and wrote many scientific and technical works from the field of management, marketing, global economy. He has published essays on literature, philosophy, geopolitics etc. He translated from English language 25 books in the field of literature, economy, management and philosophy. He participated in many poetic manifestations here and abroad.

He published the following books: *Jaje jednoroga* (book of poetry), 2008; *Konkurenčija na nišanu* (monography from the field of marketing), 2008; *Svetlo u čoveku* (mystical and philosophical book), 2010; *Vavilonski vodopadi* (book of poetry), 2012; *Čudo Feniksa* (book of poetry), 2013; *Krv i ruža* (book of poetry).

БОРЂЕ КУБУРИЋ

ТАТОО

По Слободијку

Почетник у немогућем, пишем оно што видим;
што напишем, не видим. На мом челу, међу
мојим плећима, исписано је сведочанство поезије:
певати о изгубљеном. Као Орфеј, окренућу се
и запевати. Као Арто, покушаћу да оловком
испишем сопствена леђа. У моје месо беху
урезане праслике – пре неголи нахрупише
речи и реченице, а потом и књиге, које, мислећи
да су сâме себе написале, неће умети да се прочитају.
Тетовирам сам изнутра. Моје немо месо је
живи пергамент, а знакови утиснути у њега
болно
из секунде у секунду
пробијају кожу
истрајавајући у ничем.

ДЕЦЕМБАРСКА НОЋ

Језик је лак као облак.
Честице ветра што роморе кроз ролетне.
Ноћас је Бог напољу.
Бог је Месец без тежине, зачаран и
прозиран.
Изгубљен у празном простору,
у хладноћи која избија попут долазеће зоре,
залуд ми, онемео, куца у прозор,
Залуд ме страши тајанством ноћи.

КЛЕПСИДРА

Пуни се док месец расте.
Празни се кад опада.
Из ње цвркућу птице,
чује се звоњава,
искачу патуљци,
Сваких сто година
оглашава се грохотом гонга.
Фараони – ти крадљивци времена
беху сахрањивани са њом.
Сличи лабрису – Зевсовој двосеклој секири.
Током ноћи
и за киших дана
са врха Куле ветрова
сред агоре
осматра небо и звезде.
Показује годишња доба и препознаје ветрове.
Мудраци не марише за њу.
Осим једног
који, одушевљен,
скочи у ужарену рупу вулкана.
А не зачу
клепсидрин куџај
да време је за жртву.

НОКТУРНО

Наоштреним српом
месец жање ноћ.
Од дрвёта стадо
пасе своје цвеће.
Окамењени пас
лаје на разбацане речи.
Оцвањају, тмином, прaporци златне кочије.
И вијори
кô прљава крпа
нечија сенка.

СМИРАЈ ШЉУНКА

Траје постојано
ово октобарско светло.
Небо је пространо, плаво
и прозирно попут ћилибара.
Море тек што није.
Миришем га издалека.
Промичем нечујним каменитим кањонима
крај тиркизне, шумне реке и расутих стамених
чемпреса.

Јесен је, а лето.
Стићи ћу у сутон..
Таман да осмотрим
смирај шљунка
у плитком поспаном дну.

ШЕСТАР

Један крак његов, забоден у срце брата,
захваташе осталу браћу.

Други крак
парао је орбите, цртао планете.

Измерио космос, савршени круг.

Онај, који шестар горе метну*
створи човечанство, крхки Универзум.

Меланхолик, видљив је на јужном небу, као сазвежђе
Цирцибус,
у друштву са Лупусом и Нормом.

* Данте, Рај, 19

ГЛАДАН САМ ТВОЈЕ КРВИ

Гладан сам твоје крви.
Прострла си постельју.
Бели чаршав и астрално ћебе.
Док чекам те,
Низ усне цури ми мед.
Жудња, недосањана и фрагилна.

Дођи.
Час је куцнô.
Хоћу
Да видим ти лице,
Млад месец у твојим очима.
Бич твоје крви у мојим венама.

КАД БИ ТЕЛО ЗНАЛО ДА ГОВОРИ

по Терију Иллиону

Прерано рођени
испособни да се о себи бринемо
да не бисмо умрли
хранимо животињу језика
која нас ослобађа од тела,
немуште и несагледиве спољашњости.
У нама зјапи рупа
Коју само текст може попунити.

Кад би тело знало да говори,
његов глас распрашио би празнину ганутљивих тропа
и сачувао нас од настрадаја неудомљеног интелекта,
брбљиве нутрине.

НЕЋУ СЕ ПРОБУДИТИ

Нећу се пробудити
док не испевам нешто округло и савршено.
Бели камен облутак, рецимо.
Можда ми какав неупоредиви тон:
кукурек петла или пушчани хитац
осујети, накратко, сан.

Али, ако се пробудим,
вратићу се као рика јелена, шум траве.
Песма без речи.

ПАУК

Расте на мотици.
Преде до Сунца.
Створио је Месец и звезде.
Радо се прерушава у птицу.
Будући јутарњим демијургом
пије росу.
Грешан је и кажњен.
Иако ловац,
лако га је уловити.
Гонетајући
умрежио је свет.
Бди над уснулим телом.
Тај васељенски песник
нема крила
а лети.

УЗБУРКАНОСТ

Заспах чио (са песмом под јастуком),
а пробудих се невесео и пуст (попут Месеца без сјаја),
испражњен кô канта у нестајању.
Море је далеко
и узбуркано.
Али, волео бих да роним, негде дубоко,
под плитким нестабилним острвима,
вођен лавиринтима алги,
илуминиран светлашћима небројаних планктона.

*

Ђорђе Кубурић, рођен године 1958. у Бачком Петровом Селу. Дипломирао на новосадском Филозофском факултету (одсек за југословенске књижевности и светску књижевност). Пише поезију. Бавио се, дуго, рок, филмском, позоришном и књижевном критиком. Објави, ту-и-тамо, понеки приказ или есеј. Живи у Суботици.

Објављена дела: Врховна тачка, "Матица српска", Нови Сад, 1988; Поема о празном простору, "Освіт", Суботица, 1990; Прљаве коштице, "Матица српска", Нови Сад, 1992; Градовник, "Просвета", Београд, 1997; Разгледнице ноћне птице, "Повеља", Краљево, 2002; Песме из дворишта, "Повеља", Краљево, 2016. итд.

Заступљен у неколико антологија; превођен на енглески, мађарски, пољски, словачки, руски и русински језик.

*

Dorđe Kuburić (1958), graduated from the Faculty of Philosophy in Novi Sad. He writes poetry, essays, literary criticism, as well as music, theater and movie reviews. He published the following books: *Vantage Point* (1988), *A Poem on Empty Space* (1990), *Dirty Pits* (1992), *Građovnik* (1997), *The Night Bird Postcards* (2002), *Why I Love Whiskey (2006)*, *Blue Moon* (2010), *Songs from the Courtyard* (2016).

His work has been translated into a number of languages, including English, Hungarian, Polish, Slovakian, Russian and Ruthenian. He lives in Subotica.

СЛАВОМИР НИШАВИЋ

КАКО

Драгомиру Шошкићу

Како задржати
Свету кап на челу
Завеслаје духа
У дечијем дрхтају

У веку чулне опсene
Кад се зенице гасе
И трептај нас дели
Од слома и смрти

Како у варници
У зрну просовом
Бесмртно словце бити
Конце за небо везати

ЈАВКА СА ЧАРШИЈЕ

Душку Трифуновићу

Док ти на облачку
Са торбом и штапом
Грабиш преко Романије

Ја зревљем твоје поезије
Храним халаве голубове

И неће жито родити
И неће бити боље

Једни са длана
Други са рамена
Зобљу твоје златне куршуме

За утеху
Још се у мраку
Злате суште честице

Куца срце
Старе цркве

13. септембар 2019. Сарајево

ХВАТАЧ ДУША

По Шабану Шаренкаћићу

У глуво доба ноћи
Из црних струка постельице
Искрада се

Прелеће кровове
Болнице губилишта

На врху куле
У поднебесја
Чеку спрема

СТРАШИЛО

Данима
Сподоба
Изnad мене лебди

Дах ломи
Кошчице крицка
Радост моју вечеру

Сад сам љуштура
Страшило које ће спалити
Срце скитнице огрејати

ЛОВ

Криволовац писком зове
Жарком тетребу
Лажну женку
У сан удева

Из густих шума
Из папрати
На пушчану цев
На чистац га мами

У дане гороцвата
Љубавног плеса и поја

Слепом страшћу вођен
Сачмом окупан
На певалишту
Огњени орфеј пада

ИСПОВЕСТ

Ocy

Пре но усним
И руке ми прекрсте
Ја горолом грешни
Хоћу да се исповедим
Што за невољу љуту
За капу-две жита
Посекох силне шуме
До земље се ево клањам
Витким брезама
Липи у цвату
И заветном храсту
Од крчевина прависмо
Чемер-њиве
Колибе и децу танконогу
Што у свет одоше
Без Божје ништа не бива
Од шуме отимали
Шуми се вратило

ГЛАСОВИ

Као страхотни ветар
Што лишћем прекрива тебе
Заспалог у пољу
Као река што оставља
Сломљене гране на острву
Као пчела цвету
Слатку жаоку
И ја остављам твоме уху
Певљиве гласове
Да разлежу се
Из горе у гору
Носећи име Његово
Које радосно одзывања
Из шупљих залеђа векова

*

Славомир Саша Нишавић, рођен 26. 10. 1959. у Бијелом Пољу.

Поезију објављује у водећим књижевним листовима и часописима. Добитник је награде *Печат вароши сремскокарловачке*. Песме су му превођене и заступљене у више антологија и зборника.

Објављене песничке књиге: *Придржавање душе*, Будућност, Нови Сад 2003. год., *Кошуљуца*, Бранково коло, Сремски Карловци, 2004. год., *Гребени*, Орфеус, Нови Сад 2007. год., *Заборављени дечак*, Прометеј и Тиски цвет, Нови Сад 2018. год.

Живи у Новом Саду.

*

Slavomir Saša Nišavić, born 26. 10. 1959. in Bijelo Polje.

Publishes poetry in leading literary journals and journals. Has awarded the Seal of the Town of Sremski Karlovci. His poems have been translated and presented in several anthologies and collections.

Poetry Books Published: *Sustaining the Soul*, Budućnost, Novi Sad, 2003, *Small Shirt*, Brankovo kolo, Sremski Karlovci, 2004, *Reefs*, Orfeus, Novi Sad, 2007, *The Forgotten Boy*, Prometej and Tiski Cvet, Novi Sad, 2018.

He lives in Novi Sad.

**ЕТЈЕН ФОР
ÉTIENNE FAURE**

УДВОЈЕ

Још од оних ноћи проведених удвоје у једном
кревету он чува
навику да спава на ивици, не у средини,
као успомену на оно друго тело које би се могло
опет појавити,
склупчати се поред њега, затражити уточиште,
једне снежне вечери нечујним корацима прећи собу
где сан и његов водени обриси одолевају
најопоријем питању – има ли кога?
Враћа се густа тишина, бритким гласом понавља.
Нема никога.
Као на јучерашњим границама Европе
– имате ли нешто да пријавите? не, ништа, све –
он пише, устаје ноћу да би срочио
оно што би могло да постане писмо
на папиру, непосредно пре
дематеријализације љубави
и уобичајених изјава
(душе ис клони шта љубавника који
незаштићни промичу кроз ноћ).

СА ЗИДА

Allein, да ли бисмо били мање сами на немачком
управо због два слова, два слога
који лепше одзывају,
повезују одјеком који се међу њима ствара
полетно разговорај
уместо сувог поздрава
изреченог зиду, скучен, насамо
са ким то, са собом самим, у тескоби просторије,
том најрту гробнице, соби у којој су

једним покретом заточени текстови
мирис цвећа процвалог
који бисмо да памтимо
ухваћен међу зидовима целе зиме
док снеги обилато на кровове
док читамо Тракла у оригиналу или преведеног
у лепом двојезичном сучељавању.

О "ПЕСНИКУ СА ГЛАВОМ ОКРЕНУТОМ НАОПАЧКЕ"

Ова ружа зеленог срца изгледа као купус
наопако окренута глава песника
пре стотину година преобојена, коприва стих капака,
читав свет наглавачке виђен изнова
као што гледамо одоздо оног који се представља
лицем, права страна декора
прохујали ритам једног времена
у којем без теже тече блистава боја вина,
осветљујући чашу
– и тром утисак опијености –
вино у које би једнако добро уронило перо
када мастионица пресуши, лампа без петролеја,
да се чита сакрила, као на старом радном столу,
књига или рукопи су назад
међу страницама где беху пресовани цветови
окер, пурпурне, боје сламе
речи које се читају са два краја.

ПОДРУМСКИ ПРОЗОР

Када стегне хладноћа, замагли вид
Неких дана усред зиме
И кад пада снег у налетима на наше животе,
У подрум за угљ, ове речи двоструко мрачне,
изненада осветле један подрумски прозор.
Дишемо, тувидимо
нијансе сиве, антрацит, свеглаве
врабаца поново се појављују, видљиве а не
замишљене – око надилази сећање
затим опет утоне у успомене
чим тмнина то забрани, и враћа гориво
ишчезлих година: не видимо баш ништа,
мало помало
памћење се навикава, осветљено, проналази
своје визије у тамници лобање, изјављује
љубав. (Искусни нос зна у чему је
ствар, мирис који је допро остаје ту
једном за свагда.)

ПАРИЗ, 11. АРОНДИСМАН

И другде сем у соби, ноћу трагам
За сном, спавам стојећи, спавам ходајући у сновима
Или седим као краљеви некад
да не бих умро у сну, испустио душу, сањајући Дијану

која лови свуда сем у соби
– тапете су дуго имале моћ
Да наметну исте мотив екоји воде у сан
потом, изненада и разлоге да напусте
заточене знакове
и отисну се ка новим просторима, мору, пучини
чистом небу, без иједног облачка
у глави, само лето: на прозору
учавамо мрежу коју испредају будућност
и прошлост кристално плаве воде, на чијој се
површини не назире ни траг
ни одсјај, ако је то блесак на прозору
собе. Управо са тог места
кретали смо кроз ноћ за Лондон, Венецију,
под једним делићем крова Једанаестог арондисмана,
бежећи тик-так испред сенки мало помало.

ПЕСМА ИСПОД ПЛАШТА

Под плаштом мртваца
Загрнуто тело пуно гласова не жели више ништа
Да чује док удара о земљу,
Ходајући ка висинама хоризонта
Успорим преговорима ни са ким
– шта му је претходило, шта га сачињава,
Тело од костију и меса, сличности,
Носилац успомена старијих од њега самог,
овиј плашт на смрт уморан у који тону као
у сан од вуне и памука
неухрањено време ратова,
оскудни крајолик пешице савладан,
мршав, уништен, у рушевинама
без меса и без дражи данас где настају
читаве речи, један стих
уз помоћ животних сокова који се опет рађају
под снегом.

Превела Милица Антонијевић

*

Етјен Фор је француски песник рођен 1960. године у Нормандији. Живи и ради у Паризу. Објављује у Champ Vallon и Gallimard, а објављује у многим часописима, од којих су неки веома утицајни: NRF, Conference, Theodore Balmoral, Rehauts, Europe, Le Mache-Laurier, Full Margin.

Књиге: Лагане испаше, Champ Vallon, 2007, Пријатни погледи, Champ Vallon, 2009. Хоризонт земље, Champ Vallon, 2011: Воз добrog живота, Champ Vallon.

Добитник је награде Макс Џакоб.

*

Étienne Faure (1960) is a French poet who was born in Normandy but now he lives and works in Paris. His poetry was published by Champ Vallon, Gallimard, and a number highly influential literary magazines: NRF, Conference, Theodore Balmoral, Rehauts, Europe, Le Mache-Laurier, Full Margin.

He published the following books: Grazing gently (2007), Pleasant Views (2009), Earth Horizon (2011), The Train of the Good Life (2013), Cine-Beach (2015), Head Down (2018), the Max-Jacob Award.

ИЉА АНДРЕЈЕВИЧ КОЗЛОВ
ILYA ANDREYEVICH KOZLOV

КОД КУЋЕ
(ДОМА)

Нема ништа лепше но бити код куће!
Мајчин осмех душу угреје, разгали,
Отац о животу прича, ватру пали...
Живот, храброст, покрет – све је тад могуће.

Једноставност људи, лакоћа живота...
И дане и судбу деле покољења.
Сваки покрет душе озари лепота,
Па је пуна неког слатког умиљења.

Завичају мили! Парче земље родне,
Кућица стара, избледела од кишне...
Капија зашкрипти – спреман си да одеш,
Збогом! Вратићу се срећнији још више!

***

(Были сосны улице на вырост...)

Борови су били већи од улице,
А куће им ни до рамена не беху.
Тужни би се месец ноћу, пљоштимице
Пењао уз мрачне зидове на стреху.

Трава је била висока до колена,
Срце се њихало јасике дахом,
И светлуцала је цела васељена
Звездане Русије прадревним прахом.

"Русијо златна!" Тако ћу је звати,
Звезде ће трептати из даљина пустих...
Ходаћу, ослушкујућ', и нећу знати
Да ли је видех, или тек усних.

ПРИВИЋЕЊЕ
(ВИДЕЊЕ)

Плашим се катkad – љубав нигде неће имати место,
Груди су постале претесне за радости ширину...
Палету непознатих речи узимам врло често
И њоме по хартији сликам властите душе празнину.

Бела рјабина се њиши у тој празнини, сама,
И пут ка родном дому мами ме, зове и води,
Све што икад заволех, сада се овде прелама
У огледалу прозора, као у мирној води.

И тамо видим себе – слика је мутна и нема –
Како се играм са сестром на поду гостинске собе...
Видим и мајку како за оца вечеру спрема
Дозива нас без гласа, нежно ка столу нас води.

И у даљини видим – са својим ранцем ка нама
Иде и деда стари, ко увек бодар и прав...
И првићење нестаје... Рјабина се њиши, сама.
У окнима старог дома тек мој је одраз светлуџав.

***

(Земля моя – ты стук в моей груди...)

Домовино – ти си откуцај у мојим грудима,
Дуги си пут, што се пружа у недоглед...
Ти си и река, и зелена светлост по брдима,
И овај снег – зиме опроштајни поглед.

Ти си уснули спокој борова и бреза.
Ти си и поглед којим се разлива румен,
И лаки дремеж смиља, ковиља, гавеза –
Сан који снива и рођене земље грумен.

Кад се огледам у огледалу твог лица,
Одједном схватам – ја нећу умрети никад!
У светlostи окна – светла земља се сија.
Све док си ти жива, знам – бићу жив и ја.

***

(Я хочу бродить, незнаемый...)

Ја желим да лутам, незнан,
По пољима у мом крају,
Да крочим под небески бездан
Од зрака да се учим сјају,

Од воде неке далеке
Да украдем стих баладе,
Наречјем бистре реке
Да ткам од речи громаде.

Истина је у лишћу тихом,
Истина је у студи чистој!
Не желим пуцњем, већ стихом
Да зауставим убиство.

И да се кришом, кроз земљу,
Кроз таму пробијам своју,
А кад ти прорастеш ка небу
Да делим радост твоју!

(ПОЗДНО – ЗАКАТ ДОГОРАЕТ...)

Касно је, дан догорева
На леђима мирног мора.
Обалом одблесак сева
С румених врхова гора.

Пурпурна траг небом пуже,
Палма лепезом њише.
Пију љиљани и руже
Одблеске, ко капи кише.

А потом – мрак. Ноћ се меко
Простире над пристаништем.
Искрама светла, далеко,
Зачаран град неки дише.

МОЛИТВА

Избледелих трава венчић вене.
Помилуј, Господе, помилуј!
Пољски огањ упали за мене,
Струј крви венама даруј!

Амин, амин! Да буде тако!
Поучи ме, дај речи праве,
Да живим једноставно, лако,
Као оне ливадске траве.

Јер ја и јесам налик њима –
Ветровима ношен и бијен...
Зовем Те данима и ноћима:
Од тих бура где да се скријем?

Амин, амин! Ти мени суди
Господе, за грехе поета,
Али ко травку поштеди
Мене, на измаку лета.

***

(Даже если ты уйдёшь внезапно...)

Чак и ако одеш изненада,
Не дотакавши траве влати,
Ја ћу остати. И никада
Да се вратиш нећу те звати.

Али зnam – као у бајци биће –
Блеснућеш ми у грудима, чиста,
Као што роса блесне кад свиће,
Као звезда што с вечери блиста.

И таква ћеш остати крај срца –
Тај сјај никада нестати неће,
Као танка бреза што злато врџа,
Као врт који је заборавило пролеће.

Превела Милена Алексић

*

Иља Андрејевич Козлов (18. 10. 1992, Санкт-Петербург). Потиче из породице уметника. Стихове је почeo да пише веома рано, као и да свира гитару и пева. Студирао је на Руском државном педагошком институту "А. И. Херцен", завршио факултет ликовних уметности.

Учесник је међународних и руских сликарских изложби. У јануару 2018. Примљен је у Удружење уметника Русије, а исте године је постао члан Удружења књижевника Русије. Аутор је збирке стихова. Предаје у уметничкој школи.

*

Ilja Andreyevich Kozlov (1992) comes from an artist's family. He started writing poems very early, as well as playing guitar and singing. He studied at the Russian State Pedagogical Institute and graduated from the Faculty of Fine Arts.

He is a participant of international and Russian painting exhibitions. In January 2018, he was admitted to the Russian Artists Association, and in the same year he became a member of the Russian Writers Association. He writes poetry and teaches at an art school.

Биографије преводилаца

Жегож Латушински (1933), прозни писац, есејист, књижевни критичар, новинар, главни је уредник Издавачке куће "Агава" и председник Варшавског одељења Друштва писаца Польске.

Дипломирао је чешки, српски и пољски језик и књижевност на Варшавском универзитету, завршио је постдипломске студије на Загребачком свеучилишту 1959–60. и на Београдском универзитету 1960–63. Био је лектор пољског језика на Београдском универзитету и дописник листа "Живот Варшаве" из Београда, па културни аташе Польске амбасаде у Београду 1963–68. У бившој Југославији боравио је 10 година, након повратка у Польску радио је у Министарству Културе, у филму, у новинарству и издавачкој делатности.

Објавио је између осталих: *Сунчани склоп* – роман (1979), *Фасцинација* – приповетке (1984), *Балканско проклетство* – књига о распаду Југославије (1997) и *У свету анатеме* – књига есеја (1997).

Превео је преко 30 прозних и песничких књига са чешког, српског, хрватског, словачког, словеначког, македонског и руског: Милоша Црњанског *Сеобе* (1981), Борислава Пекића, *Ходочаше Арсенија Његована* (1985), Мирка Ковача *Врати од утробе* (1988), Направио је изборе песма и препевао их на пољски Стевана Раичковића (2009) и Васка Попе (2011). Направио је и објавио антологију: *Сви тремени су ту и ништа не престаје да буде. Антологија српске поезије XX века* у два тома (2008). На српски и хрватски превео је низ песама пољских песника, међу осталим Збигњева Бјенковског, Кшиштофа Карасека, Адријане Шимањске, Ришарда Криницког, Еве Липске, Маријана Гжешчака, Тадеуша Шљивјака, Јана Гуреца Рошинског, Еугенјуша Касјановића, Јана Сохонђа, Јануша Цевуцког.

Добио је награду Књижевног фонда Министарства Културе Польске 1989. за превод *Врати од утробе* М. Ковача и исте године звање Заслужни радник културе, године 1994 добио је новинарску награду "Златно перо". Године 2009 Свесловенско књижевно друштво доделило му је Високо интернационално признање "Ф. М. Достојевски", а 2010 Књижевни клуб "Бранко Ђорђић" Повељу за Антологију српске поезије XX века.

*

Grzegorz Latushinsky (1933), a prose writer, essayist, literary critic, journalist, editor in chief of publishing house "Agava" and chairman of Association of writers of Poland, Department in Warsaw. He graduated from the University in Warsaw in Czech, Serbian and Polish, and finished his postgraduate studies at University in Zagreb in 1959–60 and University in Belgrade in 1960–63. He was a lector for Polish language in Belgrade university and correspondent for "Life of Warsaw" papare from Belgrade, then attache for culture of Polish embassy in Belgrade 1963–68. He lived in ex-Yugoslavia for 10 years, after returning to Poland he worked in the Ministry of Culture, in film industry, journalism and publishing. He published among others: *Sunčani sklop* – novel (1979), *Fascinacija* – short stories (1984), *Balkansko prokletstvo* – book on Yugoslavia breakup (1997) and *U svetu anateme* – book of essays (1997). He translated more than 30 books of prose and poetry from Czech, Serbian, Croatian, Slovak, Slovenian, Macedonian and Russian: *Seobe* by Miloš Crnjanski (1981), *Hodočaše Arsenija Njegovana* by Borislav Pekić (1985), *Vrata od utrobe* by Mirko Kovač (1988). He selected and translated into Polish poems by Stevan Raičković (2009) and Vasko Popa (2011). He created and published an anthology: *Svi trenuci su tu i ništa ne prestaje da bude. Anthology of Serbian poetry of XX century* in two volumes (2008). He translated a series of poems of Polish authors into Serbian and Croatian such as Zbigniew Bjenkovski, Kšištof Karaseka, Adriana Šimanjska, Rišard Krinicki, Eva Lipska, Marijana Gžeščaka, Tadeuš Šljivjak, Jan Gurec Rošinski, Eugenjuš Kasjanović, Jan Sohonji, Januš Dževucki. He won the award of Literary fond of Ministry of Culture of Poland in 1989 for the translation *Vrata od utrobe* by M. Kovača and the same year calling Deserving cultural worker. He won journalistic award "Zlatno pero" in 1994. In 2009 All-Slavic literary society awarded him with high international recognition "F. M. Dostoevskij", and in 2010 Book club "Branko Ćopić" Charter for Anthology

of Serbian poetry of XX century. The same year he was awarded by Endowment of V. Gojković for accomplished results in the field of cultural creation.

***

Милена Зиројевић, рођена у Чачку 1981. године. У Београду завршила Филолошку гимназију и студије на Филолошком факултету са звањем професора за Шпански језик и хиспанске књижевности. Бави се превођењем како стручних, тако и књижевних текстова са шпанског и енглеског језика. Сарађивала са издавачком кућом *Pi-press*. Радила као професор шпанског језика. Тренутно запослена у компанији *NCR*.

*

Milena Zirojević, born in Čačak in 1981. She finished the Philology high school and graduated from the Faculty of Philology in Belgrade with the title of Professor of Spanish Language and Hispanic Literature. She has been translating both professional and literary texts from Spanish and English. She cooperated with the Pi-press publishing house. She worked as a professor of Spanish language. Currently employed in NCR company.

***

Милена Алексић, наставник руског језика и књижевности у Гимназији "Лаза Костић" у Новом Саду, лектор-сарадник на Паневропском универзитету "Апеирон" у Бањој Луци и преводилац. Аутор књиге "Радост даривања" (аутобиографска проза, 2015.) и збирке стихова "Višnji bezdan" (2017).

Коаутор уџбеника за студенте у области превођења генетски близких језика. Од 2002. објавила више превода са руског и на руски језик (романи, приче, збирке приповедака за децу, стихови). Живи у Новом Саду.

*

Milena Aleksić, a teacher of Russian language and literature in secondary school "Laza Kostić" in Novi Sad, reader-associate at Pan European university "Apeiron" in Bawa Luka and translator. The author of the book "Radost darivawa" (autobiographic prose, 2015.) and collection of verses "Višnji bezdan" (2017).

Co-author of the textbooks for students in the field of translating genetically close languages. Since 2002 she has published several translations from and into Russian (novels, short stories, collection of short stories for children, poems). She lives in Novi Sad.

***

Драган Бабић (1987), основне и мастер студије завршио на Филозофском факултету у Новом Саду, на Одсеку за англистику. Пише кратку прозу, есеје и књижевну критику. Објавио је књигу прозе Твитељ приче (2014). У броју је превео све интервјује и биографије на енглески. Живи у Новом Саду.

*

Dragan Babić (1987), graduated from the Department of English Studies at the Faculty of Philosophy in Novi Sad. He writes short stories, essays and literary critics. He published a book of Twitter prose Twiter priče (2014). He lives in Novi Sad.

***

Стеван Брађић је рођен у Новом Саду, 1982. године. Основне студије завршио је на Одсеку за компаративну књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. Диплому мастера стекао је на истом одсеку, а потом и на Одсеку за енглески језик и књижевност Универзитета у Стокхолму, а докторирао је у Новом Саду 2016. године.

Пише поезију, есеје, приказе и крититику, преводи са енглеског језика. Објавио је збирку песама *У котиларници* (Нови Сад: Адреса, 2013), студију *Симулација и гасетрономија* (Београд: Службени гласник, 2012), а као један од четири аутора и књигу песама *Из сенке стиха* (Београд: Граматик, 2012).

Запослен је на Одсеку за компаративну књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. Члан је уређивачког одбора часописа за књижевност, уметност и културу *Златна греда*.

Живи у Новом Саду.

*

Stevan Bradić was born in 1982, in Novi Sad, Serbia. He graduated at the Department for Comparative literature of the Faculty of Philosophy in Novi Sad. He got his master's degree at the same Department as well as from the Department of English of Stockholm University. He got his PhD at the Faculty of Philosophy in Novi Sad.

He writes poetry, essays, criticism and translates from English. He has published three books: *U kotlarnici* (poetry, 2013), *Simulacija i gastronomija* (monograph, 2012), and, with three other authors, *Iz senke stiha* (poetry, 2012).

He works at the Department for Comparative Literature of the Faculty of Philosophy in Novi Sad.

He is a member of the editorial board of the magazine for literature, art, culture and thought *Zlatna greda*.

He lives in Novi Sad.

***

Золтан Вираг, рођен је 1966. у Zalaegerszegu. На сегединској Педагошкој академији Gyula Juhász стекао је звање професора мађарскога језика, књижевности и културе, а магистрирао је и докторирао на Филозофском факултету у Сегедину. Знанствени радови, критике, преводи објављени су му на енглеском, хрватском и српском језику у различитим знанственим, уметничким и књижевним часописима. Био је уредник филозофско-уметничког часописа Gondolat-Jel. Добитник је награда Ловоров вијенац (2002) и János Sziveri (2006). Од 2002. до 2003. гостујући је професор на Свеучилишту у Марибору, а од 2013. до 2016. на Свеучилишту у Загребу. Данас ради и предаје на катедри Мађарске књижевности на Филозофском факултету у Сегедину.

Књиге: *A termékenység szövegtengere / A regényíró Brasnyó István/*, Újvidék – Szeged, Forum – Messzelátó, 2000; *Односи и зласови у транзицији*, Осијек, Матица хрватска, Огранак Осијек, 2007; *Szülöföldek határok, dialógusok / Beszélgetések magyar, horvát, szerb és szlovén írókkal/*, Veszprém, Művészeti Háza, 2009; *A szomszédság kapui / Tanulmányok/*, Zenta, zEtna – Basiliscus, 2010; *Próbára tett emlékezet /Beszélgetések vajdasági alkotókkal/*, Veszprém – Zenta, Művészeti Háza – zEtna, 2018.

*

Virág Zoltán (1966), graduated from the Szeged Academy of Pedagogy and received his master's and doctoral degrees at the Faculty of Philosophy in Szeged. His scientific papers, criticisms and translations have been published in English, Croatian and Serbian in various scientific, artistic and literary journals. He was the editor of the philosophical-artistic journal *Gondolat-Jel*. He has won the Laurel Wreath (2002) and János Sziveri (2006) awards. From 2002 to 2003 he was a visiting professor at the University of Maribor, and from 2013 to 2016 at the University of Zagreb. Today he also teaches at the Department of Hungarian Literature at the Faculty of Philosophy in Szeged.

He published, among others, the following books: *A termékenység szövegtengere* (2000), *Szülöföldek határok, dialógusok* (2009), *A szomszédság kapui* (2010), *Próbára tett emlékezet* (2018).

***

Марија Шимоковић је рођена је 21. априла 1947. године у Суботици. Основну и средњу школу завршила је у Суботици, а филозофију, смер естетика – етика на Филозофско-историјском факултету у Београду. Збирке песама: *Сам човек* (1972), *Освите, Суботица; Иничекујић Јону* (1976), *Освите, Суботица; Не бој се, шту сам* (1980), *Минерва, Суботица; Мајстор жудње* (1983), *Минерва, Суботица; Небески бицикли* (1987), *Нолит, Београд; Слађање времена* (1992), *Просвета, Београд; Пољубац Густава Климта*, изабране и нове песме (1993), *Просвета, Београд; Mariather-*

siopolis, превод на мађарски са И. Б. Фокијем, (1996), *Суботица; Међуречје*, (1999), *Стибови културе*, Београд, Киновар (2007). Народна књига, Београд; *Кутија од песка*, изабране и нове песме, Васа Павковић, 2012; *Дневник раздаљине, збирка песама*, Медијска књижара Круг, Београд 2014.

Објављени роман: *Сценографија за ветар*, 2002, 2003, *Велосипед гостодина Верменша*, 2010.

Награде и признања: Југословенски фестивал поезије младих у Врбасу, I награда 1974; Награда за Књигу године Друштва књижевника Војводине, 1987, за Небески бицикли; Награда "Др Ференц Бодрогвари" за стваралаштво, 1988. за Небески бицикли; Награда "Др Ференц Бодрогвари" за Слагање времена, 1992; Награда Бранко Мильковић за Киновар, 2008; Награда "Про урбе", 2009, Суботица; Награда за Велосипед господина Верменша, 2011, Градска библиотека у Суботици.

Змајева награда Матице српске за 2012. годину за збирку песама Чувари привида; Награда Стеван Пешић за *Дневник раздаљине, збирка песама*, Медијска књижара КРУГ, Београд 2014.

*

Marija Simokovic (1947, Subotica). A writer and translator. She finished her elementary and secondary education in Subotica, and her studies of philosophy, department for aesthetics-ethics at the Faculty of Philosophy in Belgrade.

Published collections of poems: *Sam covek*, 1972, *Iscekujuci Jonu*, 1976, *Ne boj se, tu sam*, 1980, *Majstor zudnje*, 1983, *Nebeski bicikl*, 1987, *Slaganje vremena*, 1992, *Poljubac Gustava Klimta*, selected and new poems, Bogdan A. Popovic, 1993, *Mariatheresiopolis*, translated into Hungarian with I. B. Foki, 1996, *Medurecje*, 1999, *Kutija od peska*, selected and new poems, Vasa Pavkovic, 2012.

Published novels: *Scenografija za vetar*, 2002, 2003, *Velosiped gospodina Vermesa*, 2010.

Published poems: *Kinovar*, 2007, 2008.

Awards and recognitions: Festival of Yugoslav Poetry of Youth in Vrbas, II prize 1974; Award of the Association of Writers of Vojvodina for the book of the year 1987 for Nebeski bicikl; "Dr Ferenc Bodrogvari" award for creative work in 1988 for Nebeski bicikl; "Dr Ferenc Bodrogvari" award for Slaganje vremena in 1992; Branko Miljkovic award for Kinovar, 2008; award "Pro urbe" in 2009, Award for Velosiped gospodina Vermesa, 2011, City Library in Subotica.

***

Сандра Буљановић Симоновић (1977) виши лектор за мађарски језик на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Магистарску тезу под називом *Роман Мора Јокаџа* Златан човек у српским преводима одбранила 2007. године.

На Катедри за хунгарологију Филолошког факултета Универзитета у Београду предаје Савремени мађарски језик. Поред рада у настави и научног рада, бави се књижевним превођењем, преводи дела савремених мађарских писаца на српски језик. До сада су јој објављени преводи Атиле Балажа, Ференца Барнаша, Едине Сворен, Нандора Гиона...

Добитник је награде Сава Бабић, која се од 2015. године у грађу Балатонфиреду (Мађарска) додељује за књижевно превођење и неговање српско-мађарских књижевних веза.

*

Sandra Buljanović Simonović (1977) is a senior lecturer in Hungarian at the Faculty of Philology, University of Belgrade. In 2007, she completed her master thesis on the novels by Jókai Mór.

She teaches at the Department of Hungarology at the Faculty of Philology, University of Belgrade. In addition to being a lecturer and a researcher, she also translates works by contemporary Hungarian writers into Serbian, including Balázs Attila, Ferenc Barnas, Szvoren Edina, Gion Nándor, and others.

She is the recipient of the Sava Babić Award, which has been awarded since 2015 in Balatonfüred (Hungary) for literary translation and nurturing of Serbian-Hungarian literary connections.

Разговори са песницима

У склопу Деветог међународног новосадског књижевног фестивала, у понедељак 26. 08. и среду 28. 08. одржано је дијалошко представљање песника у клубу Абсолут у Новом Саду. Песници који су учествовали у овом програму су били **Жан Ликс Деспа** (Француска), Едуардо Мога (Шанија), **Арен Ворнер** (Велика Британија), Јацек Најпурковски (Польска), и **Ендре Скароши** (Мађарска). Са песницима су разговарали Милица Антонијевић, Душка Радивојевић, Виктор Радун Теон, и Сандра Буљановић.

*

Разговор са песницима Жан-Ликом

Деспа и Едуардом Мога

26. август 2019. године, понедељак

Разговор са песником Жан-Ликом Деспа у клуба Абсолут отпочео је питањем о његовим песмама и негативним импресијама о капитализму. Да ли капитализам може бити амбијент у коме се ствара поезија? Деспа је нагласио да се поезија може одупрети капитализму. Капитализам не даје лепоту ритма, битна је посебно политичка улога, идеологија и иронија. Деспа је рекао да у Француској постоји Центар за помоћ поезији, мада јако ограничених могућности и нејасних критеријума. Далеко смо од традиције када се улагало у културу, песници су принуђени да се баве другим стварима да би преживели. Деспа је истакао да се Серж Пеј, издавају у савременој француској поезији, он је недавно добио Аполинерову награду, он је читав свој живот посветио плесу, песми и политичком ангажману. Говорећи о значају награде Артур Рембо коју је примио 1991. године, истакао да му је награда помогла да објави прву збирку поезије и да даље напредује као песник. На крају је коментарисао Фестивал као невероватн сусрет песника из читавог света, јер је омогућио да бље разумемо једни друге иако не говоримо исти језик. Први пут је у Србији и нада се да ће имати прилику да поново дође. Сматра да постоји јака веза између Француске и Србије, цене наш дух и посвећеност очувању традиције и корена.

*

Едуардо Мога (Eduardo Moga), шпански песник, преводилац са неколико језика, критичар, издавач. Савремену поезију Мога сматра фосилном уметношћу и мада има известан институционални значај, на пример при прославама и важним догађајима када се рецитује, она суштински никоме више није занимљива. Од почетка велике економске кризе чак ни песници више не купују књиге поезије. Пре кризе могло се продати се око 1000 књига песничких збирки, али у данашње време добар издавач може да прода свега 300 примерака доброг савременог песника на шпанском језику, и то у земљи која има 40 милиона становника, а потребно је том броју додати и читаву Хиспанску Америку. Бављење поезијом данас он не види као изазов, то је једноставно необјашњива и ана-

хона потреба малобројних, што поезију чини уметношћу мањине. Хуан Рамон Хименес, један од највећих шпанских песника, своје песме је веома често посвећивао "огромној мањини". По његовим речима, песник има потребу да пише, и он то чини. У овом периоду свог живота сматра да песник мора бити високо етичко биће и да мора бити истинит, што наравно не искључује уметничку слободу да не говори истину. Од поезије, наравно, не може да се живи, осим ако ниси наследник Гарсије Лорке или Пабла Неруде, пошто су они били једини на целом шпанском говорном подручју којима је то полазило за руком.

*

Разговор са британским песником

Ареном Ворнером

среда 28. 08. 2019. године

У кафе клубу Абсолут, разговарали смо са Ален Ворнером. Ворнер је аутор три књиге поезије: *Додели* (2011), *Лейтшица* (2013) и *Здраво. Твоје обећање је извучено* (2017), бави се и фотографијом и снимањем. Био је уредник за поезију књижевног часописа *Poetry London* од 2013. до 2019, а тренутно је сарадник за истраживање вицепанделара у Школи уметности на универзитету Лафборо. За своје стваралаштво добио је мноштво награда, укључујући стипендију Уметничке Фондације, награду *Erik Gregori* Друштва аутора и три препоруке Друштва песничких књига.

Ворнер је рекао: "Мени се све чешће дешава то да не пишем ништа читаву годину или две, а онда читаву књигу завршим за месец или два. То вероватно није најбољи начин рада, али све више сам свестан да то нису периоди блокаде писања, већ, једноставно, то је метод чекања и писања у одређеном, често помало маничном, али врло концентрисаном временском периоду. Чини ми се да ако у човеку нема талента, уха за музiku језика и посебног начина гледања на свет, нема много смисла учити како писати сонет."

Позиција песника и општа ситуација у вези са поезијом у Великој Британији је јасна да је поезија "мањински спорт", али с друге стране, поезија је тренутно на "веома

посебној и узбудљивој позицији, са млађом генерацијом песника који стварно пишу на разноликији и свеснији начин."

"Имамо Друштво аутора, које додељује награде, субвенције и штити права књижевника", а у вези са додељивањем награда и значаја награда за подстицај и углед песника, рекао је: "Награде у Великој Британији су заиста начин промовисања, маркетинг поезије... На неки начин се чини да су награде, од којих сам неке и освојио, изашле из прилично уског круга, у којем победници једне године постају судије наредне, а затим поново победници неколико година касније – али је и ниво мало спуштен, у настојању да се придобије што шире публика, што није толико срећно за уметност поезије."

У вези са постојањем подршке, нарочито финансијске помоћи, књижевницима у његовој земљи, одговорио је да постоји Веће уметника, основано после Другог светског рата, а Т. С. Елиот је био укључен у њега од самог почетка, и још увек постоји, упркос смањивању финансирања од стране владе.

Ворнер је разговор завршио исказом да верује у моћ и утицај интелектуалаца и идеја. Поезија је посебна форма мишљења. Поезија може наћи начин да истражи савремени свет, и природно је да ће наша садашња клима изазвати политизацију песника, али нисам сигуран да песма треба да буде ангажована у оквиру света спектакла."

*

Разговор са пољским песником Јацеком Најпурковским

Јацек Најпурковски је пољски песник, писац и преводилац. Рођен је 1966. године у Решову, Пољска. Дипломирао је политичке науке на Универзитету у Њујорку, где је такође радио и као тутор на предметима филозофија и историја Европе. Вратио се 1994. године у Пољску. Радио је као финансијски менаџер. Уредник је једног од најутицајнијих часописа за књижевност у Пољској – Nowa Okolica Poetow. Објавио је 10 збирки поезије, 2 књиге кратких прича и велики број есеја и критичких приказа у разним часописима. Од награда које је добио за своје стваралаштво издава се награда за најбољег младог пе-

сника Польске (1988) и награда града Решова (Rzeszow Literary Award) – 2003.

О својој поезији Најпурковски је рекао да се креће у правцу надреализма, али то није типичан надреализам. Његове песме садрже теме из окружења, екологије, психолошка и геолошка питања. За њега поезија није манифест, већ је више то нека врста разговора песника са са-мим собом и промишљање о животу.

На питање да ли верује у поезију, каква је његова визија и има ли поезија неке задатке у будућности, Најпурковски је изјавио да поезија нема задатке, јер је она израз слободе и може бити корисна за оне који су изгубили осећај за живот и смисао. Такође је нагласио да је поезија приказ људске усамљености, при чему усамљеност није негативна ствар, већ може бити позитиван покретач у глобалној реалности.

О друштвеној реалности писаца Напјорковски је рекао да има више удружења књижевника, али су се издвојила два главна: једно је комунистичко, а друго, чији је он члан, је Удружење књижевника Польске, које је струковно удружење, са седиштем у Варшави.

Поставили смо питање песнику постоји ли организована подршка и помоћ песницима и писцима. Пољски песник је рекао да постоји периодична помоћ и подршка од стране државе, али то није доволјно и он се залаже за већу координацију писаца и државе.

На крају, питали смо песника да нам опише данашњу позицију поезије/књижевности Пољској. Најпурковски је рекао да верује у будућност пољске књижевности, истакавши да је поетска и књижевна сцена у Пољској данас импозантна и врло хетерогена, да има великих песника, и многи од њих заслужују највиша признања у књижевности. Пољско поетско стваралаштво је мултидимензионално и има песника разних профила: лингвистичких, авангардних, постмодернистичких и класичних песника, у правом смислу речи и итд.

*

Разговор са мађарским песником Ендреом Скарошијем

Ендреу Скарошију (67), мултимедијални уметник из Будимпеште, у среду је уметнички директор Међународног новосадског књижевног фестивала Јован Зивлак уручио престижну награду за књижевност "Нови Сад", а то признање употпунило је подугачку ниску награда којима је овенчана поезија овог аутора.

Паураеат истиче да се веома радује својој првој награди у Србији. Лепе успомене из Новог Сада од пре неколико година, када је био гост на перформансу уметнице Катарине Ладик, ових дана употпунило је новим утиццима о граду "који је све лепши и културнији".

– Пуно радим са музичарима, али у окружење звука улазим са становишта поезије, јер језик је звучна ствар. Ако човек прочита гласно једну песму, она је већ постала део звучног простора. Када сам био млад много сам свирао, бавио се позориштем... Зато су ми те ствари неодвојиве једна од друге. Првенствено сам песник, не сматрам себе музичарем, мада се већ 40 година бавим музиком користећи свој глас.

Када сликамо, то је као да записујемо ноте и гласове. Сваки знак је један глас. У уметности 20. века постоје прелепе слике тих визуелизација.

Представљање Антологије мађарске поезије

Антологија представља прегледан избор намењен љубитељима лепе књижевности, стручњацима и критичарима, која се у погледу односа који се везују за владајуће поступке организације песме, реторике и поетике, искрствене механизме и варијације на тему, односно за мађарске и светске поетске традиције, за уметност 20. и 21. века, на много начина, чак и са супротних становишта, приказује тенденције у мађарској књижевности. Дела дванаест уметника, једне другима приближава страст ка токовима разумевања. Нека од ових имена или збирки можда су већ позната читаоцу из Србије, али биће и оних са чијим се делима сада први пут сусреће. Овај избор не може пружити свеобухватни општи утисак, али може значајно да се суочи са језичким формама сећања, на које утичу национална самоспознаја и национални идентитет. Тачније, отвореност замисли које се могу створити о (само)репрезентацији, интерактивни карактер основних претензија, може се истицати тако да, различити начини посматрања, варијације стила, у циљу остваривања паралелног и узајамног дијалога, комуницирају једни са другима. Ова збирка, не заборављајући ни на разлике у годишту, повезује интелектуална информисања и вредносно-етичке правце, створене под утицајем различитих уметничких традиција и конфесионалних уверења, који нису увек настали у истим државама и регијама. Естетске тачке гледишта које се доимају заједничким, начини коришћења форме, назглед слично поимање културе, као и вредновање историје, означавају главна чворишта, она одређују облике рефлексије способне за дијалог.

Превела са мађарског Марија Шимоковић

*

This anthology presents a clear selection intended for the lovers of fine literature, experts and critics. In terms of relationships to the governing processes of organization of the poems, the rhetoric and the poetics, as well as the experiential mechanisms and variations on the subject – in other words, in terms of the Hungarian and world poetic traditions and the art of the 20th and the 21st century – this anthology, depicts important tendencies in Hungarian literature in many ways, even from opposing points of view. What brings together the poems by these twelve artists is a passion for the flow of understanding. Some of these names or poetic collections may already be familiar to Serbian readers, but there will also be those whose works are completely unknown. This selection may not provide a comprehensive overall impression, but it can significantly confront linguistic forms of memory, which are influenced by national self-knowledge and national identity. More precisely, the openness of ideas that can be created about the (self)representation and the interactive character of basic pretensions, can be emphasized so that different modes of observation – different variations of style – communicate with one another in order to achieve a parallel and reciprocal dialogue. This selection does not ignore the age differences and still connects the intellectual information and valuable and ethical trends, created under the influence of different artistic traditions and confessional beliefs, which have not always originated in the same countries and regions. Aesthetic points of view that appear to be common, various ways of using the form, the seemingly similar understandings of culture, as well as the evaluating history are some of the issues that signify the main points of this anthology and determine the forms of reflections capable of dialogue.

Превео на енглески Д. Б.

Читање са балкона Абсолут Поезија на градској улици

Песнички балкон се налази на првом спрату у једној од најстаријих новосадских градских улица (18. и 19. век) у Змајјевинију на броју 12, припада Клубу Абсолут, који постоји од 1995-те год. Сама улица је неоубијено широка са великим бројем релативно једнобразних кућа, једноспратница или двоспратница са великим бројем капија, тераса, књижара и продавница. Улица у којој преовлађују грађевине у барокном, класицистичком, ренесансном стилу изгледа као сценски простор на коме се среће мноштво прича у комешању многих пролазника, купаца, радозналаца и младих који се приказују на овој проминентној позорници средњоевропски обликованог Новог Сада.

Балкони су место на којима се сусрећу приватно и јавно, у последњој деценији и политичко са гласовима који су се оглашавали заступајући политичке промене, а на измаку августа већ десет година уступили су своју издвојеност језицима који су доспели из разних земаља да се обрате новосадској публици која је овакав начин инсцерирања поезије прихватила радознато и са уважавањем.

Међународни новосадски књижевни фестивал тражи различите начине да представи поезију и да Нови Сад учини градом књижевности. Уобичајено је становиште да је књижевност, посебно поезија, уметност дистанце и дубине. Иако се често од периода авангарде служи различитим и екстремним средствима да допре до публике без повлађивања, напуштајући класични вербални језик, језик писма, мењајући сопствену морфологију, подривајући чак и реч, она је у највећој мери уметност језика, речи, говора и писма као доминантних модалитета. Говорење са балкона је настојање да се поезија спусти на улицу, да у маниру спектакла себе учини неакадемском и субверзивном, да се прилагоди језицима и нареччима града.

Велики број гостију Фестивала радо приhvата да говори са балкона. Тада се висина приказује као присност, горњи ракурс као присуство у карневалима градске улице на којој светлуцају речи, жамори и дахови тела живота.

Ове године смо чули различите језике током два послеподнева (понедељак и среда) и различите аспирације

поезије, од ангажованог речника, затвореног језика са барокним архипелазима речи Едуарда Мога (Шпанија) до парадоксалног лиризма Јацека Напујроковског (Пољска), до архипелашке звуковности Арене Ворнера из Енглеске и Дејана Алексић, добитника награде "Васко Попа". Иља Козлов и Валентина Валентинович донели су руску специфично звуковност, до експресивност Етјена Фора или Жан – Лика Деспа. Спектакуларност балкона заступали су још Д. Кубурић, С. Нишавића, Ирине Харди Ковачевић итд.

У програмима су учествовали и Тобијас Бургхарт (Немачка) и Јона Бургхарт (Аргентина).

*

Излет на Фрушку Гору

*С*ваке године Фестивал за своје госте организује посету фрушкогорским манастирима.

Посета манастирима је прилика да гости фестивала упознају сакрално наслеђе српске културе, да упознају сликарство манастира и њихову особену архитектуру. Посета манастирима је и слика историје која се драматично и домишљато очитава у архитектури, у непрестаној надоградњи, адаптацијама и реновирањима која нису само мотивисана пропадањем које диктира време, него и ратним насиљима и рушењима које је у деценијама и стотинама година показивао и демонстрирао непријатељ сваке толеранције и уважавања другог на овим просторима.

Песници фестивала из преко петнаест земаља могли су да се упознају са историјом цркве у крајевима које је настањивао српски народ, улогом ктиторства, монашким животом, организацијом живота манастирских братстава и сестринстава, карактеристикама православног разумевања вере, образовном функцијом манастира и слично.

Ове године посећен је манастир Ново Хопово. **Манастир Ново Хопово, са црквом св. Николе по својој архитектонској вредности представља најзначајнију сакралну грађевину своје епохе на овим просторима. Први писани помен манастира је из 1451. године. Садашња црква подигнута је 1575–1576. године, а звоник са малом капелом на спрату посвећеној св. Стефану, озидан је 1751–1758. године.**

Зграде манастирских конака настајале су постепено од 1728. до 1771. године, чиме је црква окружена са све четири стране. Хоповско фреско-сликарство једно је од најзначајнијих на балканском уметничком подручју. Иконе на иконостасу радио је најзначајнији српски барокни сликар Теодор Крачун.

Манастир је познат по својој монументалној архитектури, фреско-декорацији, културно-просветној и историјској улози. Током 17. века урађена је фреско-декорација унутрашњих зидова. У то време значајне су и врло честе између манастира Хопова и Русије, као и Свете горе. Уманастиру је боравио Димитрије Обрадовић који се током боравка замонашио са именом Доситеј.

*

Читање у Сремској Митровици

Књижевна заједница Сремска Митровица и Библиотека "Глигорије Возаровић" у сарадњи са Друштвом књижевника Војводине у оквиру четрнаестог међународног фестивала поезије под покровitelством Историјског архива "Срем" је 27. августа 2019. године у Галерији "Лазар Возаревић" у Сремској Митровици су организовали Књижевни сусрет.

ГРЕДА Четрнаести Међународни новосадски књижевни фестивал

У име Амбасаде Руске Федерације у Београду поздравну реч је упутио први секретар одсека за културу Амбасаде Руске Федерације господин **Вјачеслав Аликин**, истичући да му је драго што присуствује књижевном сусрету и да амбасада даје подршку свим догађајима који доприносе размени културе између Руске Федерације и Србије. На Књижевном сусрету су гостовали писци: **Валентина Валентиновна Јефимовскаја из Руске Федерације, Иља Козлов из Руске Федерације, Илеана Урсу из Новог Сада, Мирјана Марковић, Јасна Арбанас и Злата Заходорјански из Сремске Митровице.** У музичком делу Књижевног сусрета наступили су **Станислава Вортић и Хајрудин Дурмановић из Сремске Митровице.** Поред многобројне публике Књижевном сусрету су приступали и представници Руског дома из Београда.

*

Музика на фестивалу

У оквиру Четрнаестог међународног новосадског књижевног фестивала, било је шест музичких наступа. На сваком од тих наступа изведено је по ново дело, од класичних дела романтизма до транскрипција популарних дела модерне и популарне музике.

У оквиру ових наступа учествовали су солисти и ансамбли, у распону од дујета до квартета.

Дуо, квартет и соло свирали су: Весна Гарабантин – чело, Невена Татомировић – виолина, Марина Врањеш – виола, Катарина Божић – виолина, Мина Младеновић – виолина.

Музички програм је уредио Милан Алексић, композитор.

УПРАВА ЗА КУЛТУРУ
ГРАДА НОВОГ САДА

RTB

РАДИО
ТЕЛЕВИЗИЈА
ВОЈВОДИНА

НОВИ САД
МАПА ЈЕПЛИКА КЊИГА

ПОЗОРИШТЕ
МЛАДИХ
нови сад

Caffe
Bistro

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
И ИНФОРМИСАЊА

ПОКРАЈИНСКИ СЕКРЕТАРИЈАТ
ЗА КУЛТУРУ И ЈАВНО
ИНФОРМИСАЊЕ

studentski
kulturni
centar
novi sad

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
НОВИ САД

Board of Programme:

Jovan Zivlak, Director of the Festival,
Milan Nenadić, Marija Šimoković, Branislav Živanović, Ileana Ursu,
Vičazoslav Hronjec, Alpar Lošonc, Stevan Bradić,
Valentina Čizmar

Društvo književnika Vojvodine, 21000 Novi Sad, Braće Ribnikar 5
Association of Writers of Vojvodina, Braće Ribnikar 5, 21 000 Novi Sad
Tel. +381 21 6542-432, 6542-431
Bank account: 340 – 2030 – 48;
www.dkv.org.rs; e-mail: zlatnagreda@neobee.net
www.facebook.com/InternationalNoviSadLiteratureFestival

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
82+008

ЗЛАТНА греда : лист за књижевност,
уметност, културу и мишљење / главни
и одговорни уредник Јован Зивлак. –
2001, 1- . – Нови Сад : Друштво
књижевника Војводине, 2001-.
– Илустр. ; 29 цм

месечно.

ISSN 1451-0715

COBISS.SR-ID 173615879

Poezija menja svet

Iluje svojoj prvoj nagradi u Srbiji. Kada pisac slobodi

ina, kada je bio gost na performansu umetnice auticima o gradu "koji je sve lepsi i kulturniji".

likarstvu...

e zvuka ulazim sa stanovišta poezije, jer jezik je pesmu, ona je već postala deo zvučnog prostora. pozorištem... Zato su mi te stvari neodvojive natram sebe muzičarem, mada se već 40 godina

te i glasove. Svaki znak je jedan glas. U zuelizacija.

vjavaju kao "ironičan, kolokvijalno duhovit

Poeziju shvatam veoma ozbiljno, jer Ладик, Ференц Андраш Ковач, Золтан ка), Валентина Јефимовска, Иља Козлов Напиорковски (Пољска), као и песници из убурић, Саша Нишавић и Ирина Хар...

ог броја песника из земље и иностранског фестивalu ће посебно бити

времена мађарска поезија. Она је takođe шњег фестивала и њој ће бити посвећен 27. августа у Градској библиотеци у

му ће песници бити представљени кроз мене мађарске поезије, у којој је вест аутора, у избору Золтана Вирага ваки песник у антологији је песама, у преводу Марије Шимоковић ћи.

јени у антологији су: Деже Тандори (1940), Каталин Ладик (1942), Имре Скароши (1952) - овогодишњи

г Međunarodne nagrade "Novi Sad", Јанош Матеја (1954), Тибор Залан (1954), Ференц Јанош, Иштван Кемен (1961), Кристина

Брек (1970) и Золтан Чехи (1973). Мађарској поезији говориће приређивач

вни критичар, професор на Универзитету, као и Марија Шимоковић и преводиоци. Пoesiju у српском

одраг Петровић, глумац Српског

бити урученa Međunarodna nagrada "Novi Sad", на завршној вечери 28. августа. У оквиру фестивала биће

награда Валентини

Саској (Русија), 27. августа у

Novom Sadu. Гост свечаности биће

Brankova nagrada pjesnikinji Kristini Milosavljević

Mlada pjesnikinja Kristina Milosavljević ovogodišnji je dobitnik prestižne 59. Brankove nagrade koju tradicionalno dodjeljuje Društvo književnika Vojvodine, saopšto je žiri. Brankova nagrada je 22-godišnjoj Milosavljević pripala za knjigu pjesama "Piši kad stigneš" u izdanju PPM Enklava iz Beograda.

trada će pjesnikinji biti uručena na 14. međunarodnom novosadskom književnom festivalu koji će u Novom Sadu biti održan od 26. do 29. avgusta.

Društvo književnika Vojvodine za dodjelu Brankove nagrade činili su predsjednik Živanović i članovi Marija Šimoković i Valentina Čizmar, a odluka je donesena sno.

uzloženju žirija navedeno je da je knjiga pjesama "Piši kad stigneš"

ntime i usamljenosti. sekvence uspomena i probleske sjećanja, jezikom, tropičan, neposredan i komunikativan, po spolja-unutra, dominira osjećaj puštenosti. moći, festevala bude

добртник награде "Hor" C фестивала биће

Međunarodni novosadski književni festival od 26. do 29. avgusta 2019. godine

Međunarodni novosadski književni festival krajem svakog avgusta okuplja oko 100 stranih i domaćih pisaca, iz velikog broja evropskih i vanevropskih zemalja. Ove godine datum održavanja je od 26. do 29. avgusta, a mesto održavanja su: Trg mladenaca, Gradska biblioteka, balkoni u Zmaj Jovinoj ulici, klub Absolut, restoran Marina.

Pisci pred brojnom publikom čitaju svoje pesme i prozu na Trgu mladenaca, u mnogim prostorima urbanog Novog Sada, kao i sa novosadskih balkona u Zmaj Jovinoj ulici. Festival je i u znaku kritičkih razgovora o književnosti i muzike koju izvode mlađi muzičari Novog Sada. Svake godine posebno se predstavlja jedna nacionalna književnost i tim povodom izdaje se antologija savremene poezije, navodi se u saopštenju Turističke organizacije Srbije.

Na Festivalu se dodeljuje ugledna Međunarodna nagrada za poeziju Novi Sad, Brankova nagrada za mlađe pesnike i Nagrada za najboljeg slemera Srbije. Reprezentativan izbor autorskih priloga, od poezije do kritičkih rada, realizovan na Festivalu, objavljuje se u dve

svetske časopisa Zlatna greda, "Mladih", Klub "Absolut", balkoni u

3. "Sombor i Sremsku Mitrovicu"

Читај Треду

лишће за јамеће читаоце

